

Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20

Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta

Esa Iivonen, Kirsi Pollari

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-5417-5
Kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock
Taitto: Marker Creative Oy, Julkaisutuotanto

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	20.5.2020	
Tekijät	Esa Iivonen, Kirsi Pollari		
Julkaisun nimi	Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20		
Diaari/hankenumero	VN/6647/2020	Teema	
ISBN PDF	978-952-00-5417-5	ISSN PDF	2242-0037
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5417-5		
Sivumäärä	130	Kieli	suomi
Asiasanat	lapsistrategia, lapsen oikeudet, perusoikeudet, ihmisoikeudet, lapsen oikeuksien sopimus, YK, Euroopan neuvosto		
Tiivistelmä <p>Tämä selvitys kuvaa tulevan kansallisen lapsistrategian oikeudellista perustaa.</p> <p>Kansallista lapsistrategiaa pohjustava työ alkoi kesällä 2018, ja se saatiin päätökseen vuonna 2019. Pohjustavan työn tulokset julkaistiin Valtioneuvoston julkaisuissa 2019:4 ja 2019:7, joista yhteen on koottu tutkijoiden lausuntotiivistelmät ja toisessa esitellään Lapsen aika -skenaario tavoitteenaan lapsi-, nuori- ja perhemyönteinen Suomi.</p> <p>Tässä selvityksessä kartoitetaan lapsistrategian oikeudellisia lähtökohtia ja hahmotellaan, miten skenaarion tavoitteet kytkeytyvät kansainvälisiin ja kansallisiin perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin.</p> <p>Selvitys koostuu johdannosta sekä viidestä asialuvusta, jotka rakentavat lapsistrategian oikeudellista perustaa. Lukujen aiheina ovat (1) lapsistrategian oikeudellinen ja yhteiskunnallinen konteksti, (2) perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet strategian pohjana, (3) ihmisoikeuksien valvontaelinten suosituksia Suomelle, (4) strategian yhtymäkohdat Valtakunnalliseen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan sekä (5) esimerkkejä lapsistrategioista.</p> <p>Koottua tietoa hyödynnetään lapsistrategiatyössä, joka jatkuu varsinaisen lapsistrategian laatimisella sekä nykyisen hallituskauden toimeenpanosuunnitelman valmistelulla. Työ jatkuu parlamentaarisen komitean ja sihteeristön kanssa sekä yhteydessä sidosryhmiin ja kansalaisyhteiskuntaan.</p>			
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	20.5.2020	
Författare	Esa Iivonen, Kirsi Pollari		
Publikationens titel	Den rättsliga grunden i den nationella barnstrategin		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets Rapporter och promemorior 2020:20		
Diarie-/projektnummer	VN/6647/2020	Tema	
ISBN PDF	978-952-00-5417-5	ISSN PDF	2242-0037
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5417-5		
Sidantal	130	Språk	finska
Nyckelord	barnstrategin, barns rättigheter, grundläggande fri- och rättigheter, mänskliga rättigheter, konventionen om barnets rättigheter, FN, Europarådet		
Referat	<p>Referat</p> <p>I utredningen beskrivs den rättsliga grunden för den nya nationella barnstrategin.</p> <p>Arbetet med grunden för den nationella barnstrategin inleddes sommaren 2018, och 2019 blev den färdig. Resultaten publicerades i statsrådets publikationer 2019:4 och 2019:7, av vilka den ena innehåller forskarnas utlåtanden och den andra en presentation av scenariot Barnets tid där målet var ett barn-, ungdoms- och familjevänligt Finland.</p> <p>I denna utredning kartlägger man de rättsliga utgångspunkterna för barnstrategin och beskriver hur målen för scenariot hänför sig till de internationella och nationella förpliktelserna i fråga om de grundläggande och mänskliga rättigheterna.</p> <p>Utredningen innehåller en inledning och fem tematiska kapitel som beskriver den rättsliga grunden för barnstrategin. Kapitlens teman är (1) den rättsliga och samhällsliga kontexten för barnstrategin, (2) förpliktelserna i fråga om de grundläggande och mänskliga rättigheterna som grund för strategin, (3) rekommendationer för Finland från tillsynsorgan för mänskliga rättigheter, (4) strategins anknytning till det riksomfattande programmet för ungdomsarbete och ungdomspolitik och (5) exempel på barnstrategier.</p> <p>Utredningens resultat kan utnyttjas i barnstrategiarbetet, som fortsätter med utarbetandet av själva strategin och beredningen av genomförandeplanen för den här regeringsperioden. Det fortsatta arbetet sker i samarbete med den parlamentariska kommittén och dess sekretariat samt med intressegrupperna och civilsamhället.</p>		
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Beställningar/distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health	20.5.2020	
Authors	Esa Iivonen, Kirsi Pollari		
Title of publication	Legal basis of the National Child Strategy		
Series and publication number	Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2020:20		
Register number	VN/6647/2020	Subject	
ISBN PDF	978-952-00-5417-5	ISSN PDF	2242-0037
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5417-5		
Pages	130	Language	Finnish
Keywords	Child Strategy, rights of the child, fundamental rights, human rights, Convention on the Rights of the Child, UN, Council of Europe		
<p>Abstract</p> <p>This report describes the legal basis of the forthcoming National Child Strategy.</p> <p>The preparatory work for the National Child Strategy was started in summer 2018 and completed in 2019. The results of the preparatory work were published in the Government publications 2019:4 and 2019:7. The first one describes the Child's Time scenario where the aim is to achieve a child-, young person- and family-friendly Finland. The latter contains the summaries of the opinions given by researchers.</p> <p>This report examines the legal basis of the Child Strategy and outlines how the objectives of the scenario are linked to fundamental and human rights obligations both at national and international levels.</p> <p>The report consists of an introduction and five chapters that lay down the legal basis for the Child Strategy. The themes of the chapters are (1) the legal and social context of the Child Strategy, (2) fundamental and human rights obligations as a basis for the Strategy, (3) recommendations issued to Finland by monitoring bodies for human rights treaties, (4) links between the Strategy and the National Youth Work and Youth Policy Programme, and (5) examples of child strategies.</p> <p>The gathered information will be used when working on the Child Strategy. Next the work will focus on drawing up the actual Child Strategy and preparing a related implementation plan for the present government term. The work will continue with the parliamentary committee and secretariat set up for the preparation of the Strategy and in collaboration with stakeholders and civil society.</p>			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisältö

Lukijalle.....	13
1 Johdanto	14
1.1 Kohti lapsenoikeusperustaista lapsistrategiaa.....	14
1.1.1 Lapsenoikeusperustaisen lapsistrategian tausta.....	14
1.1.2 YK:n lapsen oikeuksien komitea edellyttää oikeusperustaista lapsistrategiaa.....	15
1.1.3 Ihmisoikeudet ja perusoikeudet asettavat aktiivisen toimintavelvoitteen.....	17
1.2 Julkaisun sisältö.....	18
1.3 Lapsistrategian asema yhteiskunnassa.....	20
1.4 Ehdotuksia lapsistrategian pohjatyön jatkoksi.....	22
2 Lapsistrategian oikeudellinen ja yhteiskunnallinen konteksti.....	25
2.1 Aluksi	25
2.1.1 Lapsistrategian perusta	25
2.1.2 Lapsistrategia oikeuksien toimeenpanon välineenä.....	25
2.1.3 Strategian kaksitasoisuus	27
2.2 Lapsistrategia hallitusohjelmassa.....	28
2.3 Strategian valmistelua pohjustanut työ.....	29
2.3.1 Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040 Lapsen aika -raportti.....	29
2.3.2 Lapsen aika -raportin tutkijatyöryhmän raportti	30
2.4 Lapsipolitiikan koordinaatio ja lapsen oikeuksien sopimukseen perustuva kansallinen strategia	31
2.5 Lasten oikeuksien toteutumisen varmistaminen kaikilla hallinnon tasoilla.....	32
2.6 Lasten oikeuksien toteutumisen varmistaminen yksityisten toimijoiden toiminnassa	33
2.7 Lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista koskevien tietojen keruu ja analysointi	34
2.8 Lapsivaikutusten arviointi.....	36
2.9 Lapsibudjetointi, jossa talousarviota seurataan lasten oikeuksien toteuttamisen näkökulmasta	40
2.10 Lasten oikeuksia koskeva koulutus	41

2.11	Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa.....	43
2.12	Perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusedellytykset ja perus- ja ihmisoikeudet poikkeusoloissa	44
2.12.1	Perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusedellytykset	44
2.12.2	Perus- ja ihmisoikeudet poikkeusoloissa.....	45

3	Lapsistrategiassa erityisesti huomioon otettavia perus- ja ihmisoikeussäännöksiä	47
3.1	Aluksi	47
3.1.1	Lapsistrategian laatimisen perustana lapsen oikeuksien sopimus.....	47
3.1.2	Perusoikeudet ja ihmisoikeudet	48
3.1.3	Luvun sisältö ja tarkoitus.....	51
3.2	Lasten oikeuksien kannalta keskeiset perusoikeus- ja ihmisoikeussäännökset.....	52
3.2.1	Yleiset toimet perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöön panemiseksi	52
3.2.2	Lapsen määritelmä.....	54
3.2.3	Lapsen oikeuksia koskevat yleiset periaatteet	54
3.2.3.1	Syrjimättömyys	54
3.2.3.2	Lapsen edun ensisijaisuus	56
3.2.3.3	Lapsen oikeus erityiseen suojeluun.....	56
3.2.3.4	Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen.....	56
3.2.3.5	Lapsen oikeus tulla kuulluksi sekä osallistuminen yhteisössä ja yhteiskunnassa	57
3.2.4	Kansalaisyhteiskunnan oikeudet ja -vapaudet.....	58
3.2.4.1	Syntymärekisteröinti, nimi, kansalaisuus ja oikeus tuntee vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan	58
3.2.4.2	Henkilöllisyyden säilyttäminen.....	58
3.2.4.3	Oikeus hakea, vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia (sananvapaus).....	59
3.2.4.4	Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus.....	59
3.2.4.5	Yhdistymisvapaus ja kokoontumisvapaus	61
3.2.4.6	Yksityisyyden-, kunnian ja maineen suoja.....	61

3.2.4.7	Oikeus saada tietoa median välityksellä ja oikeus suojaan vahingolliselta tiedolta ja aineistolta	61
3.2.5	Perheympäristö ja sijaishuolto.....	62
3.2.5.1	Vanhempien oikeus ja velvollisuus tukea lapsen kehittyviä valmiuksia	62
3.2.5.2	Lapsen erottaminen vanhemmista.....	62
3.2.5.3	Perheen jälleenyhdistäminen, kun perheenjäsenet asuvat eri valtioissa	62
3.2.5.4	Laiton maastakuljetus ja lasten ulkomailta palauttamatta jättäminen.....	63
3.2.5.5	Vanhempien yhteinen vastuu, perheen ja vanhempien tukeminen sekä perheellisten työntekijöiden suojeleminen.....	63
3.2.5.6	Vailla perheen turvaa olevat lapset	64
3.2.5.7	Adoptio	64
3.2.5.8	Lapsen oikeus hoitonsa ja sijoituksensa tarkistamiseen.....	65
3.2.5.9	Lapsen oikeus saada elatusapua	65
3.2.6	Vammaisuus, terveydenhuolto ja sosiaaliturva	65
3.2.6.1	Vammaisen lapsen oikeus elää oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja aktiivista osallistumista	65
3.2.6.2	Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen.....	66
3.2.6.3	Lapsen oikeus terveyteen ja terveyspalveluihin.....	66
3.2.6.4	Lapsen oikeus nauttia sosiaaliturvasta ja lastenhoitopalveluista	67
3.2.6.5	Lapsen oikeus riittävään elintasoon, mukaan lukien asuminen	68
3.2.6.6	Lasten suojeleminen huumausaineilta	68
3.2.7	Koulutus, vapaa-aika ja kulttuuritoiminta	68
3.2.7.1	Lapsen oikeus saada koulutusta ja opetusta	68
3.2.7.2	Lapsen koulutuksen päämäärät.....	70
3.2.7.3	Vähemmistöön tai alkuperäiskansaansa kuuluvan lapsen oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon ja kieleen.....	71

3.2.7.4	Oikeus lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan sekä kulttuurielämään osallistumiseen	72
3.2.8	Lasten kohtaama väkivalta.....	73
3.2.8.1	Oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta ja huonolta kohtelulta	73
3.2.8.2	Lapsiuhrien toipumisen ja yhteiskunnallisen sopeutumisen edistäminen.....	74
3.2.8.3	Lasten terveydelle vahingollisten perinteisten tapojen poistaminen	74
3.2.8.4	Oikeus suojeluun kidutukselta sekä julmalta, epäinhimilliseltä tai halventavalta kohtelulta tai rangaistukselta.....	75
3.2.8.5	Lapsen suojelu kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta	75
3.2.9	Erityiset suojelutoimet	76
3.2.9.1	Turvapaikanhakija- ja pakolaislapset.....	76
3.2.9.2	Vähemmistöön tai alkuperäiskansaan kuuluvan lapsen oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon ja kieleen.....	77
3.2.9.3	Lapsen oikeus suojeluun taloudelliselta hyväksikäytöltä ja lapsityöltä sekä nuorten työntekijöiden suojelu	77
3.2.9.4	Lasten suojeleminen huumausaineilta	77
3.2.9.5	Lapsen suojelu kaikilta seksuaalisen riiston ja seksuaalisen hyväksikäytön muodoilta.....	78
3.2.9.6	Lasten kaappaamisen, myynnin ja lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ehkäiseminen	78
3.2.9.7	Lapsen suojelu kaikilta muilta hyväksikäytön muodoilta	78
3.2.9.8	Oikeus suojeluun kidutukselta sekä julmalta, epäinhimilliseltä tai halventavalta kohtelulta tai rangaistukselta.....	78
3.2.9.9	Kuolemanrangaistuksen kielto.....	78
3.2.9.10	Lapsen vapaudenriistoa koskevat edellytykset ja oikeusturvan takeet.....	79
3.2.9.11	Lasten suojelu aseellisilta selkkauksilta.....	79

3.2.9.12	Lapsiuhrien toipumisen ja yhteiskunnallisen sopeutumisen edistäminen.....	79
3.2.9.13	Rikoksesta epäillyn, syytetyn tai tuomitun lapsen oikeudet sekä vähimmäisikärajan asettaminen rikosoikeudelliselle vastuulle.....	80
3.2.10	Muut perusoikeudet ja ihmisoikeudet.....	80
3.2.10.1	Oikeusturva ja hyvä hallinto	80
3.2.10.2	Oikeus ympäristöön.....	83
3.2.10.3	Orjuuden kieltö	83
3.2.10.4	Liikkumisvapaus.....	83
3.2.10.5	Oikeus valita asuinpaikkansa (lapsen osalta huoltajan oikeus)	84
3.2.10.6	Kielto karkottaa kansalaisia.....	84
3.2.10.7	Ulkomaalaisten joukkokarkotuksen kieltö ja ulkomaalaisten karkottamista koskevat oikeussuojakeinot sekä ulkomaalaisten / pakolaisten karkottamisen edellytykset.....	84
3.2.10.8	Omaisuuuden suoja.....	85
3.2.10.9	Siirtotyöläisten lapset.....	85
3.2.10.10	Lapsen oikeuksien suojeleu yritysloiminnassa	85
3.2.10.11	Suojeleu tahdonvastaisilta katoamisilta.....	86

4	Ihmisoikeussopimusten valvontaelinten suosituksia Suomelle.....	87
4.1	Ihmisoikeussopimusten täytäntönnpanon valvonta	87
4.2	Suomen saamat suositukset ja lapsen oikeuksien toteutuminen.....	90
4.2.1	Lapsiasioiden koordinaatio, lapsistrategia, tietojen kokoaminen ja lapsen oikeuksia koskeva kouluus.....	90
4.2.2	Lapsen edun ensisijaisuuden aktiivinen soveltaminen ja lapsivaikutusten arviointi	91
4.2.3	Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta lasten ja lapsiryhmien kannalta.....	91
4.2.4	Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen	92
4.2.5	Lasten kuulemisen, osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien edistäminen.....	93
4.2.6	Lasten läheis- ja vertaissuhteiden tukeminen.....	93

4.2.7	Lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaavan varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäminen.....	94
4.2.8	Lasten ja perheiden tarpeita vastaavien sosiaali- ja terveyspalveluiden toteuttaminen.....	94
4.2.9	Lapsiperheiden riittävän elintason ja sosiaaliturvan varmistaminen sekä työn ja perheen yhteensovittaminen	96
4.2.10	Lasten suojelu kaikenlaiselta väkivallalta.....	96
4.2.11	Lasten harrastusten ja muun vapaa-ajantoiminnan toteuttaminen	97

5	Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2020-2023 lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteuttajana	98
5.1	Aluksi – Lapsistrategian linkittyminen Valtakunnalliseen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan (VANUPO)	98
5.2	Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee	100
5.2.1	Nuorisotakuulla turvataan nuoren pääsy koulutukseen ja työhön	100
5.2.2	Nuoren tarpeet, palvelut sekä etuudet tunnistetaan ja otetaan huomioon sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa.....	102
5.2.3	Vahvistetaan nuorten mielenterveyttä	103
5.2.4	Kehitetään lastensuojelun jälkihuoltoa antamalla nuorelle riittävä ja tarpeenmukainen tuki matkalla aikuisuuteen	104
5.2.5	Moniammatillista yhteistyötä ja erityisesti nuorisotyötä vahvistetaan perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa.....	105
5.2.6	Nuorten edellytykset itsenäiseen asumiseen paranevat ja heidän asunnottomuutensa vähenee	106
5.2.7	Nuorella on mahdollisuus mieluisaan harrastukseen.....	107
5.2.8	Taloudenhallinta haltuun ennakoidulla talousneuvonnalla	107
5.3	Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen.....	108
5.3.1	Kehitetään nuorille suunnattuja yhteiskunnallisen osallistumisen välineitä	108
5.3.2	Vahvistetaan koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.....	109

5.3.3	Nuorten ääni kuuluvaksi ilmastonmuutoskeskustelussa.....	109
5.4	Nuori luottaa yhteiskuntaan – yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat	110
5.4.1	Nuorten ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoja vahvistetaan ja kiusaamiseen puututaan	110
5.4.2	Tunnistetaan syrjiviä rakenteita ja lisätään nuorten valmiuksia toimia syrjintätilanteissa.....	111
5.4.3	Vahvistetaan moniammatillista yhteistyötä rikoksilla oireilevien nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja nuorten tekemien rikosten ehkäisemiseksi	112
5.4.4	Vahvistetaan koordinaatiota nuoriin kohdistuvan some-houkuttelun (”grooming”) ehkäisemiseksi.....	113
6	Kansainvälisiä esimerkkejä lapsistrategioista.....	114
6.1	Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin lapsistrategiat	114
6.1.1	Euroopan neuvoston lapsistrategian (2016–2021) viisi painopistealuetta	115
6.1.2	Euroopan unionin ”Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre” -suositus.....	115
6.1.3	Euroopan unionin lapsitakuu	116
6.2	Lapsen aika -raporttiin koottuja esimerkkejä Euroopan maiden lapsistrategioista.....	117
6.3	Itäselvitys lapsistrategioista (Ruotsi, Skotlanti ja Uusi- Seelanti).....	120
6.4	Lopuksi.....	122
	Lähde- ja kirjallisuusluettelo	124
	Lyhenneluettelo	128

LUKIJALLE

Kirjoitan näitä alkusanoja huhtikuussa 2020 yhteiskuntaa mullistaneen COVID-19-epidemian keskellä. Epidemia ja sen vaatimat toimet ovat korostaneet lapsistrategian tarvetta ja sitä, kuinka olennaista on huomioida lasten ja nuorten oikeudet laajasti ja kattavasti oikeudellisessa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Lapsistrategia on kauaskantoinen hanke, joka vaikuttaa konkreettisesti lasten ja nuorten oikeuksien toteutumiseen Suomessa. Tämä työ on laadittava vakaalle pohjalle: perusoikeuksille ja kansainvälisille ihmisoikeusvelvoitteille sekä maamme vahvalle oikeusvaltioperinteelle. Siitä on kyse tässä selvityksessä, johon on koottu huolella olemassa oleva tieto lapsen oikeuksista strategian pohjaksi.

Selvityksen ovat laatineet ministeriön toimeksiannosta Esa Iivonen (Mannerheimin Lastensuojeluliitto) ja Kirsi Pollari (Lastensuojelun Keskusliitto). Valmistelun yhteydessä he ovat konsultoineet useita muita perus- ja ihmisoikeuksien asiantuntijoita. Haluan myös kirjoittajien puolesta kiittää lämpimästi kaikkia asiantuntemustaan antaneita.

Minulla on ilo ja kunnia päästä rakentamaan strategiaa tälle perustalle yhdessä parlamentaarisen komitean ja sen sihteeristön sekä laajan yhteistyöverkoston kanssa.

30.4.2020 Helsingissä

Johanna Laisaari
Kansallisen lapsistrategian pääsihteeri

1 Johdanto

1.1 Kohti lapsenoikeusperustaista lapsistrategiaa

1.1.1 Lapsenoikeusperustaisen lapsistrategian tausta

Kansallinen lapsistrategia on lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin edistämisen väline. YK:n lapsen oikeuksien sopimusta valvova ja edistävä lapsen oikeuksien komitea on suositellut Suomelle, että Suomi laatii kattavan toimintapolitiikan ja toimintasuunnitelman (= lapsistrategia) lapsen oikeuksien toimeenpanoa varten.¹

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa on sitouduttu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvan kansallisen lapsistrategian laatimiseen. Haasteisiin vastaamiseksi hallitus on 5.3.2020 asettanut parlamentaarisen komitean valmistelemaan YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvaa kansallista lapsistrategiaa. Hallitusohjelman mukaisesti lapsistrategialla vahvistetaan hallinnon ja päätöksenteon lapsenoikeusperustaisuutta. Strategialla on mahdollista luoda kattava, johdonmukainen ja tavoitteellinen toimintapolitiikka lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien turvaamiseksi ja edistämiseksi.

Lapsiasiavaltuutetun eduskunnalle vuonna 2018 antaman kertomuksen (K 5/2018 vp) johdosta eduskunta hyväksyi sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietinnön mukaisen kannanoton, jossa *eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto laatii kansallisen lapsistrategian* (EK 34/2018 vp). Lapsiasiavaltuutetun kertomusta koskevassa mietinnössään (StVM 28/2018 vp – K 5/2018 vp) sosiaali- ja terveysvaliokunta korosti, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kasvun tukeminen edellyttää *laaja-alaista ja kokonaisvaltaista näkemystä ja politiikkaa*. Sivistysvaliokunta painotti lausunnossaan (SiVL 3/2018 vp – K 5/2018 vp), että laadittavan strategian perustaksi tarvitaan *kansallista tahtotilaa lapsen oikeuksien sopimuksen systemaattiseksi täytäntöön panemiseksi ja lapsen edun ensisijaisuuden soveltamiseksi*.

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomea koskevat päätelmät (2011). CRC/C/FIN/CO/4, kohta 13.

Pääministeri Juha Sipilän hallitus käynnisti keväällä 2018 kansallisen lapsistrategian valmistelun seuraavaa hallitusta varten. Tätä lapsistrategian valmistelun alkutyötä² (Lapsen aika 2040 -raportti ja sitä täydentävä tutkijatyöryhmän raportti) hyödynnetään kansallisen lapsistrategian valmistelussa.

Varsinaisen kansallisen lapsistrategian valmistelun pohjatyö on aloitettu vuoden 2019 lopulla. Tämä julkaisu on osa strategian pohjatyötä. Julkaisu on toteutettu sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta ja sen ovat kirjoittaneet johtava asiantuntija Esa Iivonen Mannerheimin Lastensuojeluliitosta ja erityisasiantuntija Kirsi Pollari Lastensuojelun Keskusliitosta.

1.1.2 YK:n lapsen oikeuksien komitea edellyttää oikeusperustaista lapsistrategiaa

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (lapsen oikeuksien sopimus, LOS) on lakina voimassa oleva ihmisoikeussopimus (SopS 59-60/1991). Sopimuksen 4 artiklassa edellytetään, että sopimusvaltio ryhtyy kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. Sopimusta valvova lapsen oikeuksien komitea on antanut sopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimista yleiskommentin³ eli tulkintaohjeen.

Yleiskommentissaan komitea korostaa, että lapsen oikeuksien edistämiseksi sopimusvaltion on toimittava *lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvan, yhdistävän, kattavan ja oikeusperustaisen kansallisen strategian pohjalta*. Strategian vaikuttavuuden turvaamiseksi se on hyväksyttävä hallinnon ylimmällä tasolla ja liitettävä kansalliseen suunnitteluun sekä sisällytettävä kansalliseen budjettiin.

Lapsen oikeuksien komitea on Suomelle antamissaan päätelmissä kehottanut Suomea luomaan tehokkaan järjestelmän lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikojen koordinoimiseksi kaikkien asianomaisten toimielinten ja laitosten välillä kaikilla

² OKM & STM 2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161441>
& Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161440>.

³ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003), Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (4 artikla, 42 artikla ja 44 artiklan 6 kohta), CRC/GC/2003/5

tasoilla⁴. Järjestelmälle on komitean mukaan annettava tarvittavat resurssit lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen täytäntöönpanemiseksi.

Komitea korostaa, että lapsistrategia ei saa olla vain hyvien aikomusten luettelo, vaan sen tulee sisältää *kuvaus kestävästä prosessista lasten oikeuksien toteuttamiseksi*. Jotta pystytään tehokkaasti varmistamaan, että kaikki lapset voivat nauttia kaikista oikeuksistaan, ja seuraamaan, miten tämä tavoite toteutuu, olisi *lapsistrategiaan sisällytettävä erityisiä määräaikaisia ja mitattavia päämääriä ja tavoitteita*. Lisäksi strategia tulee *sitoa alakohtaisiin, kunnallisiin ja alueellisiin strategioihin ja talousarvioihin*, jotta voidaan varmistaa strategian täytäntöönpanemiseksi tarvittavien resurssien riittävyys.

Kansallista strategiaa voidaan tarkentaa alakohtaisissa kansallisissa toimintasuunnitelmissä tai strategioissa, jotka koskevat esimerkiksi koulutusta tai terveydenhuoltoa. Alakohtaisissa strategioissa asetetaan erityistavoitteita ja kohdennettuja täytäntöönpanotoimia sekä osoitetaan niiden toteuttamiseen voimavarat. Lapsistrategian sisällössä *erityishuomiota on kiinnitettävä haavoittuvassa asemassa olevien lapsiryhmien tunnistamiseen ja heidän oikeuksiensa toteutumiseen*.

Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen oikeuksien sopimuksen tehokas täytäntöönpano edellyttää *toimivaa koordinaatiota* ministeriöiden välillä, alue- ja paikallistason välillä, keskushallinnon ja muiden hallintotasojen välillä sekä valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Erityisesti tässä yhteydessä on otettava huomioon lapset ja nuoret kansalaisyhteiskunnan jäseninä.

Komitea on korostanut, että tehokkaan koordinaation saavuttamiseksi on olemassa monia virallisia ja epävirallisia tapoja, joihin kuuluvat esimerkiksi ministeriöiden ja virastojen väliset lapsiin keskittyvät yhteistyöelimet. Useissa valtioissa on myös *perustettu yksikkö koordinoimaan* sopimuksen täytäntöönpanoa ja lapsia koskevaa politiikkaa. Edellä mainitun lisäksi tällainen yksikkö voi toiminnallaan edistää myös yleistä tavoitetta tehdä lapset näkyvämmiksi valtionhallinnossa. Komitean mukaan yksikölle tulisi antaa tehtäväksi kattavan lapsistrategian kehittäminen ja sen täytäntöönpanon valvonta. Lisäksi yksikön tulisi koordinoida valtion määräaikaisraportointia lapsen oikeuksien komitealle. Tämänkaltaisen yksikön on useissa maissa merkittävä, sillä lapsen oikeuksien sopimuksen täysimääräinen toteuttaminen edellyttää komitean suositusten mukaan strategian jatkuvaa arviointia ja säännöllistä päivittämistä.

⁴ YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomea koskevat päätelmät (2011). CRC/C/FIN/CO/4, kohta 11.

1.1.3 Ihmisoikeudet ja perusoikeudet asettavat aktiivisen toimintavelvoitteen

Valtiolla ja muulla julkisella vallalla (kunnat, kuntayhtymät, maakunnat ja muut julkista valtaa käyttävät tahot) on *velvoite kunnioittaa, suojata ja toteuttaa ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia*. Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (Suomen perustuslaki, 731/1999, 22 §). Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisen vallan toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia (PL 2.3 §).

Ihmisoikeudet velvoittavat valtiota ja muuta julkista valtaa

- **Kunnioittaminen:** valtion tulee pidättäytyä loukkaamasta ihmisoikeuksia tai puuttumasta niiden nauttimiseen
- **Suojelu:** valtion tulee tarjota suojaa ihmisoikeusloukkauksia vastaan
- **Turvaaminen/toteuttaminen/edistäminen:** valtiolta edellytetään aktiivisia toimenpiteitä, esimerkiksi voimavarojen suuntaamista koulutukseen tai sosiaaliturvaan

Perusoikeuksilla tarkoitetaan Suomen perustuslaissa kaikille turvattuja oikeuksia, jotka velvoittavat kaikkia julkisen vallan elimiä. *Ihmisoikeuksilla* tarkoitetaan sellaisia kaikille ihmisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka on turvattu kansainvälis-oikeudellisesti velvoittavissa ja valtiosisäisesti voimaan saatetuissa valtiosopimuksissa. Ne velvoittavat valtiota ja muuta julkista valtaa oikeudellisesti. Euroopan unionin perusoikeuskirjaan sisältyvät oikeudet velvoittavat EU:n toimielimiä ja laitoksia sekä jäsenvaltioita silloin, kun ne soveltavat unionin oikeutta. Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä toisiaan täydentävän oikeudellisen suojajärjestelmän.

Kansallinen lapsistrategia on ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien täytäntöönpanon väline lasten ja lapsiperheiden osalta. Erityisen merkittävässä roolissa lapsistrategiassa kaikkien lasten kannalta on YK:n lapsen oikeuksien sopimus. On syytä korostaa, että myös muut ihmisoikeussopimukset turvaavat lapsille tärkeitä oikeuksia. Näitä sopimuksia ovat esimerkiksi taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus (TSS-sopimus), kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus (KP-sopimus), Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) ja uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (ESP). Vammaisten lasten kannalta tärkeässä roolissa on myös vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva YK:n yleissopimus, joka sisältää yleisten oikeuksien lisäksi myös lapsia koskevia erityisiä oikeuksia. Eri lapsiryhmien

kannalta merkittäviä ihmisoikeussopimuksia ovat esimerkiksi YK:n yleissopimus naisten syrjinnän poistamisesta, rotusyrjinnän poistamista koskeva YK:n yleissopimus sekä Euroopan neuvoston vähemmistöpuitesopimus ja kieliperuskirja.

Jotta sekä pitkäjänteisyys että dynaamisuus varmistetaan täytäntöönpanossa, lapsistrategia on tarkoituksenmukaista toteuttaa kaksitasoisena. Varsinaiseen lapsistrategiaan kirjattaisiin pitkän aikavälin tavoitteet ja toimet (esimerkiksi lapsiperheköyhyyden vähentäminen ja toimet yleisellä tasolla). Strategian toimeenpanosuunnitelmaan kirjattaisiin hallituskauden (tai vastaavan lyhyemmän aikavälin) tavoitteet, toimet ja niiden voimavarat (esimerkiksi lapsiperheköyhyyden osalta konkreettiset tavoitteet ja toimet sekä niihin osoitettavat voimavarat). Lapsistrategialla on yhteys myös muihin strategioihin ja suunnitelmiin.

1.2 Julkaisun sisältö

Tämä julkaisu koostuu tästä johdannosta ja viidestä luvusta, jotka täydentävät toisiinsa. Niitä voi hyödyntää myös erillisinä osina sekä lapsistrategian valmistelussa että muiden strategioiden, ohjelmien ja suunnitelmien valmistelussa. Aineistoja voidaan hyödyntää myös lainvalmistelussa, lapsivaikutusten arvioinnissa sekä muussa lapsia koskevassa päätöksenteossa sekä toiminnassa. Koska lukuja on tarkoitettu voitavan käyttää myös itsenäisinä kokonaisuuksina, tietyt lapsistrategian kannalta olennaiset perusasiat toistuvat lukujen alussa. Julkaisun luvut 2–4 ovat koontia perus- ja ihmisoikeusvelvoitteista ja niiden täytäntöönpanoa koskevista valvontaelinten suosituksista.

1. Tämän johdantoluvun tarkoituksena on kuvata lyhyesti selvitystyön luonne ja tavoite sekä koota yhteen keskeiset havainnot jatkotyöskentelyä varten.
2. Julkaisun toisessa luvussa esitellään *lapsistrategian oikeudellista ja yhteiskunnallista kontekstia*. Lähtökohtana ovat lapsen oikeuksien sopimuksen yleiset täytäntöönpanovelvoitteet, jotka selostetaan luvussa YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 5 mukaisesti. Luvussa huomioidaan erityisesti yleiskommentin kohdat 26-59. Lisäksi luvussa selostetaan komitean nimenomaan Suomelle antamat suositukset sopimuksen täytäntöönpanosta.
3. Kolmannessa luvussa tarkastellaan lapsistrategian kannalta olennaisia *perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita* sekä *luodaan perusta lapsenoikeusperustaiselle lähestymistavalle*. Luvussa perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet jäsennetään samalle temaattiselle pohjalle kuin YK:n lapsen oikeuksien

sopimuksen määräaikaisraportoinnissa. Kutakin temaattisen alueen sopimuskohtaa tarkastellaan myös muiden kyseessä olevaan oikeuteen liittyvien perusoikeuksien ja ihmisoikeussopimusten velvoitteiden kannalta.

Valittu lähestymistapa auttaa ymmärtämään, että perus- ja ihmisoikeuksia on tulkittava kokonaisuutena. On myös tärkeä korostaa, että lapsen oikeuksia turvataan laajasti muissakin ihmisoikeussopimuksissa kuin lapsen oikeuksien sopimuksessa. Lähestymistavalla on haluttu myös vahvistaa ymmärrystä siitä, että lapsen perus- ja ihmisoikeudet muodostavat jakamattoman kokonaisuuden, jossa eri oikeudet ovat yhteydessä toisiinsa, riippuvat toisistaan ja vahvistavat toisiaan.

4. Neljännessä luvussa käsitellään *ihmisoikeuksien valvontaelinten Suomalle antamia suosituksia*, joilla on erityistä merkitystä lasten oikeuksien toteutumiseksi. Valvontaelinten suositukset on jaoteltu 11 osa-alueeseen. Luku jatkaa perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden käsittelyä selostamalla, millaisia epäkohtia tai kehityskohteita ihmisoikeuksien valvontaelimet ovat havainneet Suomen osalta. Ihmisoikeuksien valvonta on olennainen osa sopimusjärjestelmän oikeudellista sitovuutta. Sopimukset eivät ole ohjelmajulistuksia tai kauniita sanoja, vaan ne ovat valtiota ja muuta julkista valtaa velvoittavia normeja.
5. Viidennen luvun tarkastelun lähtökohtana on *lapsistrategian vahva linkittyminen Valtakunnalliseen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan (VANUPO)*. VANUPO:n tavoitteita ja toimenpidekokonaisuuksia tarkastellaan lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöönpanon näkökulmasta. Luvussa käydään läpi VANUPO:ssa asetetut nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet. Kunkin tavoite- ja toimenpidekokonaisuuden kohdalla tarkastellaan, mitä lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksia tavoite- ja toimenpidekokonaisuus erityisesti toteuttaa.

Luvun tarkoituksena on tuoda esille, kuinka jatkossa lapsia ja nuoria koskevia strategioita ja ohjelmia voitaisiin arvioida perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta. Luku toimii siten yhtenä esimerkkinä siitä, miten lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toimeenpanoa voidaan tukea. Lisäksi luvun tarkastelu antaa suuntaa lapsia ja nuoria koskevien poliittisten ohjelmien ja toimintasuunnitelmien toimeenpanolle.

6. Kuudes luku on *koonti kansainvälisistä lapsistrategiaesimerkeistä*. Koonti perustuu Lapsen aika -raporttiin (2019) ja Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön (Itla) selvitykseen (2019). Lisäksi luvussa on tarkasteltu Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin lapsia koskevia strategioita. Muiden maiden kokemukset ovat hyvänä apuna, kun luodaan uudenlaista lapsipolitiikan ohjausvälinettä.

1.3 Lapsistrategian asema yhteiskunnassa

Perus- ja ihmisoikeusperustainen lapsistrategia tarjoaa kestävä ja johdonmukaisen perustan lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaamiseen ja edistämiseen. Perus- ja ihmisoikeudet ovat erityisen velvoittavaa oikeutta, sillä valtiolla ja muilla julkisen vallan toimijoilla on perustuslaissa säädetty velvollisuus turvata niiden toteutuminen. Oikeudellisesti velvoittavan luonteensa lisäksi perus- ja ihmisoikeudet ilmentävät myös yhteiskunnan perusarvoja.

Oikeusperustaltaan vankka lapsistrategia luo edellytykset sille, että lasten oikeuksia voidaan toteuttaa tavalla, joka parhaiten kulloisessakin tilanteessa turvaa niiden täysimääräisen toteutumisen.

Kuva 1. Lapsistrategian asema lapsia koskevan päätöksenteon ja toiminnan perustana ja kehällä lapsistrategiassa huomioitavat kokonaisuudet.

Yllä olevassa kuvassa lapsistrategia on kuvion ytimessä, sillä *strategia muodostaa rakenteen kestäväälle, johdonmukaiselle ja pitkäjänteiselle lapsipolitiikalle*. Lapsipolitiikalla tarkoitetaan kaikkia lapsia koskevaa ja lapsiin vaikuttavaa julkisen vallan päätöksentekoa ja toimintaa. Tämän lisäksi lapsistrategialla vaikutetaan yritysten ja kansalaisyhteiskunnan toimintaan sekä koko yhteiskuntaan perheet ja lähiyhteisöt mukaan lukien. Pitkäjänteisen ja kestäväen lapsipolitiikan luominen edellyttää sen ankkurointia perus- ja ihmisoikeuksiin ja niiden aktiiviseen toteuttamiseen.

Lapsistrategian kannalta on olennaista ymmärtää lapsuuden ja vanhemmuuden kiinnittyminen aikaan ja paikkaan. Tämä vaikuttaa merkittävästi lapsipolitiikan haasteisiin. Esimerkiksi yhteiskunnan digitalisoituminen on muuttanut lapsuutta merkittävästi

tavalla, mikä heijastuu muun muassa lasten vertaissuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen, lasten oppimiseen ja opiskeluun sekä lasten vapaa-aikaan.

Lapsistrategian toimeenpano edellyttää strategiaa tukevaa kansallista lainsäädäntöä ja voimavarojen osoittamista strategian toimenpiteisiin. Strategian toteuttamisessa tarvitaan ajankohtaista tutkimustietoa ja indikaattoritietoa lasten hyvinvoinnista. Strategian toimeenpanossa tärkeitä ovat myös lasten kanssa tai lasten asioissa työskentelevien ammattilaisten tieto ja osaaminen sekä johtaminen.

Kuvion ulkokehälle on sijoitettu 4. luvussa esitetyt yksitoista lapsen oikeuksiin liittyvää teema-aluetta. Ne on määritelty ihmisoikeuksien valvontaelinten Suomelle antamien suositusten perusteella. Teema-alueet auttavat jäsentämään ja hahmottamaan Suomea koskevia velvoitteita, joiden toimeenpanoon tulee lapsistrategiatyössä löytää ratkaisuja.

1.4 Ehdotuksia lapsistrategian pohjatyön jatkoksi

Tässä julkaisussa nostetaan esille keskeisiä asioita ja näkökulmia perus- ja ihmisoikeusperustaisen lapsistrategian valmistelutyötä varten. Valtiolla ja muulla julkisella valalla on perustuslaissa edellytetty velvoite turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Lapsistrategian valmistelun jatkotyöskentelyssä julkaisussa esitettyjen asioiden lisäksi tulisi ottaa huomioon seuraavat asiat:

- *Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen* (EIT, valvoo Euroopan ihmisoikeus-sopimukseen liittyneiden valtioiden sopimusvelvollisuuksien täyttämistä) *ratkaisukäytäntöä sekä muiden ihmisoikeuksien kansainvälisten valvontaelinten yksilövalitusten ja järjestökanteluiden ratkaisukäytäntöä* tulisi tarkastella siltä osin kuin se on merkityksellistä lapsistrategian kannalta.
- Perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden lisäksi tulisi tarkastella myös *lapsistrategian kannalta keskeistä kansallista substanssilainsäädäntöä*.
- Olisi hyvä tarkastella myös keskeistä *kansallista oikeuskäytäntöä ja ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytäntöä* siltä osin kuin ne liittyvät lapsistrategiaan.
- Kokonaisuutta, jossa tarkastellaan *perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita* (3 luku), tulee pitää *ajantasaisena*. Esimerkiksi tahdonvastaisia katoami-

sia koskeva YK:n yleissopimus on tällä hetkellä Suomessa ratifiointivaiheessa ja sen voimaansaattamisen etenemistä tulee seurata. Lisäksi on perusteltua pitää esillä ILO:n äitiyssuojelua koskevan yleissopimuksen (nro 183) ja ILO:n alkuperäis- ja heimokansoja koskevan yleissopimuksen (nro 169) sekä YK:n siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifiointitarvetta. Suomi on saanut kyseisten sopimusten ratifioinnista useita suosituksia ihmisoikeusvalvontaelimiltä.

- Ihmisoikeusvalvontaelinten Suomelle antamia suosituksia koskevaa koontia (4 luku) on päivitettävä säännönmukaisesti, kun *valvontaelimet antavat uusia suosituksia*. Luvussa kuvatut ihmisoikeusvalvontaelinten suositukset Suomelle ovat olennainen osa lasten oikeuksien aktiivista täytäntöönpanoa. Tämä tilannekuva tulee pitää ajan tasalla valvontaelinten antamien uusien suositusten myötä.
- *Muita lapsia koskevia ja lapsiin liittyviä kansallisia strategioita, ohjelmia sekä toiminta- ja toimenpidesuunnitelmia* tulisi tarkastella suhteessa lapsistrategiaan. Niitä on tarpeen tarkastella lasten oikeuksien näkökulmasta arvioiden sitä, miten perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet voidaan parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaa.
- Lapsistrategiaa tulisi tarkastella myös YK:n *kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n* näkökulmasta. Kestävää kehitystä ja perus- ja ihmisoikeuksia käsitellään usein erillään kansallisissa prosesseissa. Agenda 2030:n tavoitteiden ja perus- ja ihmisoikeuksien yhteinen tarkastelu on kuitenkin tärkeää, sillä Agenda 2030 perustuu ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamiselle. Jatkotyöskentelyssä tulisikin pohtia, miten lapsistrategia osaltaan edistää kestävän kehityksen tavoitteita. Erityisesti tulisi tarkastella ”Ketään ei jätetä jälkeen” (Leave No One Behind, LNOB) -periaatteen näkymistä lapsistrategiassa.
- Lapsistrategian yhtenä keskeisenä tavoitteena on lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin saaminen säännönmukaiseksi osaksi kaikkea lapsiin liittyvää päätöksentekoa ja toimintaa. *Lapsivaikutusten arviointi* on tärkeää myös lapsistrategian valmistelussa ja täytäntöönpanossa sekä seurannassa.
- *Lasten kuuleminen* on merkittävä osa *lapsistrategian valmistelua ja toimeenpanoa*. Erityistä huomiota tulee kiinnittää niiden lasten ja lapsiryhmien näkemysten selvittämiseen, joiden näkemykset usein jäävät päätöksenteossa vähemmälle huomiolle. Lapsen mahdollisuus ilmaista itseään ja saada näkemyksensä huomioon otetuiksi on olennainen edellytys lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

- *Koronaviruspandemia vaikuttaa merkittäväällä tavalla lasten oikeuksien toteutumiseen. Vaikutukset tulevat myös olemaan pitkäaikaisia.* Erityisenä vaarana on, että jo valmiiksi heikommassa asemassa olevien lasten tilanne tulee entisestään huononemaan. Koronaviruspandemian vaikutuksia lasten oikeuksien toteutumiseen tulisikin tarkastella *yhtenä lapsistrategian valmistelun erityiskysymyksenä.* Mitä varhaisemmassa vaiheessa ongelmia ennakoidaan ja ratkaisuja valmistellaan, sitä paremmat edellytykset on toimia lasten oikeuksia turvaavalla tavalla.
- Lapsistrategian *toteutumisen ja vaikuttavuuden seuranta* on merkittävä osa sen toimeenpanoa. Strategian seuranta ja tuloksellisuuden arviointia varten tarvitaan indikaattoreita, joiden valinta ja kehittäminen ovat yksi keskeinen osa jatkotyötä.

2 Lapsistrategian oikeudellinen ja yhteiskunnallinen konteksti

2.1 Aluksi

2.1.1 Lapsistrategian perusta

Sopimusvaltion on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 4 artiklan mukaan ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. Lapsen oikeuksiin perustuva kansallinen lapsistrategia kuuluu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleisiin täytäntöönpanovelvoitteisiin. Tässä luvussa käydään läpi YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 5 annettujen suuntaviivojen mukaisesti.⁵ Tarkastelussa ovat erityisesti yleiskommentin kohdat 26-59. Lisäksi on huomioitu komitean Suomelle antamat (2011) lapsen oikeuksien sopimuksen yleistä täytäntöönpanoa koskevat suositukset.⁶ Luvussa peilataan lapsen oikeuksien sopimuksen yleisiä täytäntöönpanotoimia Suomen kansalliseen tilanteeseen. Luvun lopussa tarkastellaan koronaviruspandemian vuoksi ajankohtaiseksi tullutta kysymystä perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusedellytyksistä ja perus- ja ihmisoikeuksista poikkeusoloissa.

2.1.2 Lapsistrategia oikeuksien toimeenpanon välineenä

Strategiat ohjaavat organisaatioiden päätöksentekoa ja toimintaa. Lapsistrategiassa ”organisaatiolla” tarkoitetaan kaikkia valtionhallinnon, kunnallishallinnon ja maakuntahallinnon sekä muun julkisen hallinnon organisaatioita, joiden toiminnalla on vaikutuksia lasten tai lapsiperheiden asemaan ja oikeuksiin. Lapsistrategialla on myös laajempi rooli yhteiskunnan eri toimijoiden, kuten järjestöjen, uskonnollisten yhteisöjen, yritysten ja muiden toimijoiden, sitouttamisessa lasten oikeuksien edistämiseen.

⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit ovat saatavilla epävirallisina suomenkoksina Lapsiasiaavaltuutetun sivuilla <http://www.lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/>

⁶ YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmät ja suositukset Suomelle (2011) <https://um.fi/documents/35732/0/P%C3%A4%C3%A4telm%C3%A4tsuomeksi.pdf/783448d4-6e3f-d7c2-36ee-4b89978a795e?t=1553604441852>.

Visio on tavoitteellinen ja toivottu näkemys tulevaisuudesta. Vision toteutuminen tulee olla arvioitavissa. Strategia ja sen visio ovat ajattelun välineitä, joiden avulla pyritään saamaan aikaan näkemyksiä, linjauksia, päätöksiä ja toimenpiteitä. Julkaisussa visiona nähdään *lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien mahdollisimman täysimääräinen toteutuminen Suomessa*.

Lapsistrategialla edistetään perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden toteutumista. Perusoikeudet ovat Suomen perustuslain (731/1999) 2 luvussa turvattuja yksilön oikeuksia. Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan yksilön perustuvanlaatuisia oikeuksia, joka on turvattu kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa. Perustuslain 22 §:n mukaisesti julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Kansallinen lapsistrategia on ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien täytäntöönpanon väline lasten ja lapsiperheiden osalta. Erityisen merkittävässä roolissa lapsistrategiassa on YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS).

Perus- ja ihmisoikeuksina turvatut oikeudet muodostavat jakamattoman kokonaisuuden ja ovat toisistaan riippuvaisia ja toisiaan täydentäviä. Esimerkiksi sananvapauden toteutuminen heikentyy olennaisesti, jos koulutuksellisten oikeuksien toteutumattomuuden vuoksi henkilö ei osaa lukea. Vastaavasti yksityisyyden suojan toteutuminen heikentyy olennaisesti, jos henkilöllä ei ole asuntoa. Perus- ja ihmisoikeusnormeihin kuuluu myös luonnollisena osana niiden tulkinta ja haasteellisuus eri intressien tasapainottamisessa. Lasten oikeuksien kannalta on vertailtava ratkaisujen etuja ja haittoja erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Esimerkiksi lapsen oikeus suojeluun ja hänen oikeutensa päättää henkilökohtaisista asioistaan vaativat usein tapauskohtaista punnintaa.

Yleisesti ottaen lapsille kuuluvat samat perus- ja ihmisoikeudet kuin aikuisillekin ja sen lisäksi lapsuuteen kuuluu erityisiä oikeuksia, joita sovelletaan vain lapsuuden aikana. Ihmisoikeussopimuksissa, erityisesti YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, turvataan lisäksi yksinomaan lapsille tarkoitettuja ihmisoikeuksia. Näitä ovat esimerkiksi lapsen edun ensisijaisuus, oikeus kehitykseen, oikeus erityiseen suojeluun, lapsen näkemysten kunnioittaminen ja oikeus leikkiin. Lapsen arjessa tai lasta koskevassa päätöksessä tulee usein sovellettavaksi useita perus- ja ihmisoikeussäännöksiä samanaikaisesti. Yksittäisessä tilanteessa lapsen eri oikeudet voivat olla keskenään ristiriidassa tai lapsen ja muiden henkilöiden oikeudet voivat olla keskenään ristiriidassa. Oikeuksien toteuttamisessa tarvitaankin usein tapauskohtaista arviointia, harkintaa ja oikeuksien keskinäistä punnintaa.

Lapsistrategian tarkoituksena on ohjata lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevaa ja heihin vaikuttavaa politiikkaa ja toimintaa. *Lapsilla tarkoitetaan* alle 18-vuotiaita eli 0–17-vuotiaita henkilöitä. Määritelmä vastaa lapsen oikeuksien sopimuksen ja kansallisen lainsäädännön lapsen määritelmää.

Lapsistrategiassa olisi kuitenkin hyvä huomioida myös varhaisaikuisuus, sillä lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaihe on ihmisen kehityksen kannalta erityisen herkkä, huokoinen ja kriittinen elämänvaihe. Esimerkiksi toisen asteen koulutus sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaiheeseen. Nuoren määritelmä ja ikäluokittelu on Suomen lainsäädännössä liukuva. Esimerkiksi nuorisolaissa (1285/2016) nuorilla tarkoitetaan kaikkia alle 29-vuotiaita eli 0–28-vuotiaita sekä lastensuojelulaissa ja sosiaalihuoltolaissa 18–24-vuotiaita. Myös kansainvälisesti nuori on määritelty eri tavoin toimijoista ja instituutiosta riippuen.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 4 artiklassa *sopimusvaltion edellytetään* ryhtyvän kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin sopimukseen sisältyvien oikeuksien panemiseksi täytäntöön. YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut vuonna 2003 yleiskommentin nro 5 lapsen oikeuksien sopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimista. Myös muut komitean antamat yleiskommentit ovat tärkeitä toimeenpanossa.

2.1.3 Strategian kaksitasoisuus

Tehokkaan toimeenpanon kannalta *lapsistrategia* on tarkoituksenmukaista *toteuttaa kaksitasoisena*. Kaksitasoinen toteutus tukee lapsen oikeuksien komitean edellyttämää strategian toimeenpanon valvontaa, jatkuvaa arviointia ja säännöllistä päivittämistä.

1. *Varsinaiseen lapsistrategiaan* kirjattaisiin pitkän aikavälin tavoitteet ja toimet (esimerkiksi lapsiperheköyhyyden vähentäminen ja toimet yleisellä tasolla).
2. *Strategian toimeenpanosuunnitelmaan* kirjattaisiin hallituskauden (tai vastaavan lyhyemmän aikavälin) tavoitteet, toimet ja niiden voimavarat (esimerkiksi lapsiperheköyhyyden osalta konkreettiset tavoitteet ja toimet sekä niihin osoitettavat voimavarat).

*Lapsistrategia linkittyy myös muihin strategioihin ja suunnitelmiin (esimerkiksi Väkival-
laton lapsuus – Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä⁷,
mielenterveysstrategia⁸ ja valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma⁹).*

Lapsiystävällisen yhteiskunnan rakentaminen on jatkuva prosessi, jossa on vastattava
pysyvien asioiden (esimerkiksi vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä) lisäksi
kunkin hetken haasteisiin (esimerkiksi koronaviruspandemiaan tai digitalisoituvaan
kasvuympäristöön liittyvät ajankohtaiset ja muuntuvat haasteet).

2.2 Lapsistrategia hallitusohjelmassa

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen samoin kuin edellisen pääministeri Antti Rin-
teen hallituksenohjelmassa on sitouduttu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen perus-
tuvan kansallisen lapsistrategian laatimiseen. Haasteisiin vastaamiseksi hallitus on
käynnistänyt parlamentaarisen komiteavalmistelun kansallisen, YK:n lapsen oikeuk-
sien sopimukseen perustuvan lapsistrategian luomiseksi. Työssä hyödynnetään aiem-
paa Sipilän hallituksen toteuttamaa lapsistrategian valmistelun pohjatyötä (2018–19,
Lapsen aika 2040 -raportti ja sitä täydentävä tutkijatyöryhmän raportti)¹⁰.

Pääministeri Marinin ohjelmassa todetaan muun muassa alhaisen syntyvyyden,
väestön ikääntymisen, lapsiperheköyhyyden ja ylisukupolvisen syrjäytymisen haasta-
van yhteiskuntaamme. Hallinto on Suomessa sektoroitunut, mikä heikentää laajojen
yhteiskunnallisten ilmiöiden, kuten syntyvyyden laskun, lapsiperheköyhyyden tai nuor-
ten syrjäytymisen, haltuunottoa. Lapsistrategian tarkoituksena on pureutua näihin
ajankohtaisiin lapsia ja lapsiperheitä koskeviin ilmiöihin.

⁷ STM 2019. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161899>

⁸ STM 2020. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:6.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162053>

⁹ OKM 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:2. [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/han-
dle/10024/162007/OKM_2020_2_VANUPO_fi_u.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162007/OKM_2020_2_VANUPO_fi_u.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

¹⁰ STM & OKM 2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161441> & Valtioneuvoston julkaisuja
2019:7:<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161440>

Hallitusohjelman mukaisesti lapsistrategialla vahvistetaan hallinnon ja päätöksenteon lapsenoikeusperustaisuutta. Lapsistrategialla on mahdollista luoda kattava, johdonmukainen ja tavoitteellinen toimintapolitiikka lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien turvaamiseksi ja edistämiseksi.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen järjestelmällinen ja tavoitteellinen täytäntöönpano on lapsistrategian perustana. Lapsen oikeuksien sopimus muodostaa kansainvälisöikeudellisen perustan lasten oikeuksien edistämiseksi ja turvaamiselle. Myös muut ihmisoikeussopimukset turvaavat lapsille tärkeitä oikeuksia. Lapsistrategia toimii lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon välineenä. Se myös luo hallituskaudet ylittävän ja eri hallinnonalat yhdistävän lapsi- ja perhemyönteisen Suomen vision. Strategiassa hyödynnetään ajankohtaista tietoa ja tutkimusta. Hallitusohjelmassa todetaan, että yhteisiin tavoitteisiin suunnataan hallinnon ja päätöksenteon lapsenoikeusperustaisuutta sekä palveluiden ja tukien lapsi- ja perhelähtöisyyttä yli hallinnonalarajojen edistävien toimin.

Ohjelmassaan hallitus on sitoutunut arvioimaan päätösten lapsivaikutuksia ja edistämään lapsibudjetointia, lasten hyvinvoinnin tietopohjan vahvistamista sekä lasten ja nuorten osallisuutta. Strategian tavoitteisiin sitoutetaan valtion ohella myös muut julkiset toimijat, etenkin kunnat ja kuntayhtymät, korkeakoulut ja opetuksen järjestäjät, järjestöt, seurakunnat sekä elinkeinoelämä.

2.3 Strategian valmistelua pohjistanut työ

2.3.1 Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040 Lapsen aika -raportti

Pääministeri Sipilän hallitus asetti kesäkuussa 2018 työryhmän tekemään seuraavalle hallitukselle pohjustavaa työtä lapsistrategiaa varten. Työryhmän työn pohjalta julkaistiin maaliskuussa 2019 Lapsen aika -raportti, jonka visiona on lapsi- ja perhemyönteinen yhteiskunta¹¹.

Lapsi- ja perhemyönteisen yhteiskunnan tavoitteiksi Lapsen aika -raportissa on kiteytetty lapsen tarvitsemat läheiset aikuiset, yhteisöön kuuluminen, perheiden yh-

¹¹ STM & OKM 2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161441>.

dessä viettämä aika, lapsen ja nuoren kaverisuhteet, kasvun ja oppimisen polut, toivottu lapsimäärä ja lapsiperheiden köyhyyden vähentäminen. Lapsen aika -raportin vision ja tavoitteiden pohjalta on luotu kolme mahdollista skenaariota, joiden avulla lapsen ja nuoren hyvinvointia, oppimista ja osallisuutta voidaan arvioida. Lisäksi vision toteuttamiseksi on hahmoteltu suuntaviivoja strategiatyölle. Vision toteuttamisen keinoja ovat lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuva hallinto ja päätöksenteko sekä lapsi- ja perhelähtöinen toimintakulttuuri.

Lapsen aika -raportin tavoitteena on yli hallituskauden ulottuva systemaattinen lähestymistapa lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyvässä päätöksenteossa kaikilla yhteiskunnan aloilla. Lapsen aika -vision toteuttamisessa nähtiin tärkeäksi luottamuksen rakentaminen ja uusien toimintatapojen omaksuminen yli totuttujen ammatillisten ja hallinnollisten rajojen. Myös lapset ja nuoret olivat raportin valmistelussa mukana.

2.3.2 Lapsen aika -raportin tutkijatyöryhmän raportti

Lapsistrategiaa pohjustavan valmistelutyön taustaksi kerättiin lapsia ja nuoria koskeva tutkimuskooste ”Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille”¹². Tutkimuskooste julkaistiin samanaikaisesti Lapsen aika -raportin kanssa maaliskuussa 2019.

Kooste rakentuu tutkijoiden esiin nostamista tutkimustuloksista ja niihin nojaavista toimenpidesuosituksista. Tutkijoiden raportin viisi teema-aluetta ovat ihmissuhteet, oppiminen, turvallisuus, terveys ja osallisuus. Läpileikkaavana teemana kuvataan myös syntyvyyteen liittyviä tutkimushavaintoja. Teema-alueet kietoutuvat monilta osin tiukasti yhteen.

Raportissa todetaan, että lapsen ja nuoren elämän laatua määrittävillä tekijöillä on vahva taipumus kumuloitua. Sen seurauksena ongelmat usein vahvistavat toisiaan ja rakentuvat lapselle ja nuorelle vaikeiksi tai jopa mahdottomiksi hallita ilman apua.

Ensiarvoisen tärkeää on tunnistaa tieteellisen arvioinnin perusteella vaikuttavaksi osoittautuvia menetelmiä, joilla lapsen ja nuoren hyvinvoinnin kielteisiä kehityskulkuja ja niiden ylisukupolvisuutta voidaan estää. Suuri osa siitä tuesta, joka tutkimuksen perusteella on vaikuttavaa, perustuu tietoon siitä, että vaikuttamalla lapsen elämää

¹² STM & OKM 2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161440>.

ohjaavien aikuisten valmiuksiin toimia yhdessä lapsen kanssa voidaan vaikuttaa myönteisesti koko lapsen elämänselämään.

2.4 Lapsipolitiikan koordinaatio ja lapsen oikeuksien sopimukseen perustuva kansallinen strategia

YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lapsen oikeuksien edistämiseksi hallituksen on toimittava lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvan, yhdistävän, kattavan ja oikeusperustaisen kansallisen strategian pohjalta. Sen vaikuttavuuden turvaamiseksi strategia on hyväksyttävä hallinnon ylimmällä tasolla ja liitettävä kansalliseen kehityssuunnitteluun sekä sisällytettävä kansalliseen budjetointiin.

Komitean mukaan strategian tulee sisältää kuvaus kestävästä prosessista lasten oikeuksien toteuttamiseksi. Strategiaan on sisällytettävä sellaisia päämääriä ja tavoitteita, joiden avulla pystytään tehokkaasti varmistamaan, että kaikki lapset voivat nauttia kaikista oikeuksistaan. Näiden tavoitteiden toteutumista on seurattava ja arvioitava.

Kansallinen lapsistrategia on tarpeen sijoittaa alakohtaisiin, kunnallisiin ja alueellisiin strategioihin ja talousarvioihin. Samalla tulee varmistaa strategian toteutumisen kannalta riittävät voimavarat. Lapsistrategian tavoitteiden toteutuminen edellyttää tehokasta koordinaatiota hallinnon sisällä ja hallinnon eri tasojen välillä. Tätä edistäisi lapsipolitiikan ja -strategian koordinaatio keskitetty yksikkö. Sen tehtävänä olisi lapsistrategian kokonaisvaltainen kehittäminen sekä sen täytäntöönpanon seuranta ja valvonta.

Suomelle antamissaan päätelmissään komitea on kehottanut Suomea luomaan tehokkaan järjestelmän lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen koordinoimiseksi kaikkien asianomaisten toimielinten ja laitosten välillä kaikilla tasoilla (2011, kohta 11). Komitea on lisäksi kehottanut Suomea varmistamaan, että tälle järjestelmälle annetaan tarvittavat henkilöstö- ja taloudelliset sekä tekniset resurssit kattavien, johdonmukaisten ja yhdenmukaisten lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen täytäntöönpanemiseksi kansallisesti, alueellisesti ja kunnallisesti.

2.5 Lasten oikeuksien toteutumisen varmistaminen kaikilla hallinnon tasoilla

Suomessa on hajautettu lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujärjestelmä. Tällä hetkellä palveluiden järjestämisvastuu on lähes kokonaan kunnilla. Kuntakohtaiset ja alueelliset erot ovat suuria palveluiden saatavuudessa ja laadussa ja siten myös lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisessa. Sote- ja maakuntauudistuksessa ollaan mahdollisesti siirtämässä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuu kunnilta maakunnille.

Syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuus edellyttävät, että lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon seuranta vahvistetaan kaikilla hallinnon tasoilla. YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa, ettei julkisen vallan hajauttaminen hallintoa siirtämällä tai delegoimalla millään tavalla vähennä sopimusvaltion hallituksen suoraa vastuuta täyttää velvollisuutensa kaikkien lainkäyttövaltansa alaisten lasten osalta riippumatta valtion hallintorakenteista. Valtio on kaikissa olosuhteissa vastuussa lapsen oikeuksien sopimuksen täysimääräisen täytäntöönpanon takaamisesta kaikilla lainkäyttövaltaansa kuuluvilla alueilla.

Komitea on korostanut, että kaikissa hallinnon hajauttamisprosesseissa on varmistettava, että viranomaisilla, joille valtaa on siirretty, on tarvittavat taloudelliset, inhimilliset ja muut voimavarat, jotta ne voivat tehokkaasti täyttää lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoon liittyvät tehtävänsä. Sopimusvaltioiden hallitusten on säilytettävä itsellään valtuudet vaatia sopimuksen täysimääräistä noudattamista hajautetulta hallinnolta tai paikallisviranomaisilta. On myös perustettava pysyviä valvontajärjestelmiä sen varmistamiseksi, että sopimusta kunnioitetaan ja sovelletaan kaikkiin sopimusvaltion lainkäyttövallan alaisiin lapsiin ilman syrjintää. Lisäksi on varmistettava, ettei hajauttaminen tai vallan siirto johda syrjintään eri alueilla asuvien lasten oikeuksien toteutumisessa.

Vuonna 2011 Suomelle antamissaan päätelmissä YK:n lapsen oikeuksien komitea nosti esille kuntien laajan itsehallinnon julkisten palvelujen järjestämisessä ja rahoittamisessa. Komitea esitti huolensa siitä, että kunnat saattavat tämän vuoksi myöntää liian vähän resursseja lapsille ja nuorille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseen, mikä voi johtaa alueellisiin ja paikallisiin eroihin lasten palvelujen resursoinnissa. Komitea piti valitettavana kattavan kansallisen arvioinnin, dokumentoinnin ja valvonnan puuttumista, sillä se voi johtaa kansallisen ohjausjärjestelmän heikkouteen.

Komitea suositteli Suomelle, että se tarjoaa kunnille riittävät resurssit lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi, ottaen huomioon kunkin kunnan käytettävissä olevat voimavarat. Suomen tulisi järjestää erikseen kussakin kunnassa lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokas seuranta sekä varmistaa määrärahojen asianmukainen taso. Jotta lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen myöntämistä voidaan seurata, käyttöön tulisi ottaa lapsibudjetointi.

Kansallisen lapsistrategian pohjalta voidaan laatia tarvittavat kirjaukset maakuntastrategioihin ja kuntastrategioihin. Osaksi lapsistrategiaa (sen toimeenpanosuunnitelmaan) voidaan sisällyttää myös toimet YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamien päätelmien ja suositusten toimeenpanemiseksi hallinnon kaikilla tasoilla.

2.6 Lasten oikeuksien toteutumisen varmistaminen yksityisten toimijoiden toiminnassa

Palveluiden ulkoistaminen sekä niiden yksityistäminen ja markkinaehtoistuminen ovat lisänneet yksityisen palveluntuotannon määrää ja osuutta lasten, nuorten ja perheiden palveluissa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut, että sopimusvaltioiden velvollisuuksiin kuuluu varmistaa, että myös ei-valtiolliset palveluntarjoajat toimivat lapsen oikeuksien sopimuksen määräysten mukaisesti. Tämä luo kyseisille toimijoille velvollisuuksia. Komitean mukaan valtion velvollisuutta taata kaikkien sopimuksen oikeuksien toteuttaminen kaikille sen lainkäyttövallan alaisille lapsille, ei vähennä se, että valtio antaa yksityisen sektorin tarjota palveluja tai vastata niiden toiminnasta.

Lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikissa lapsia koskevissa toimissa riippumatta siitä, ovatko nämä julkisten vai yksityisten elinten toimia. Sopimus itsessään velvoittaa siihen, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa (LOS 3 artiklan 3 kappale). Jotta sopimuksen velvoitteiden noudattaminen voidaan varmistaa, se edellyttää toimivaa palveluiden valvontaa. Komitea edellyttää pysyvää valvontajärjestelmää, jotta voidaan varmistaa, että kaikki valtiolliset ja ei-valtiolliset palveluntarjoajat noudattavat sopimuksen velvoitteita. Tämä edellyttää riittävää viranomaisvalvontaa ja sen voimavaroja.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on suositellut Suomelle, että elinkeinoelämä noudattaa kansainvälisiä ja kansallisia normeja yritysten sosiaalisesta vastuusta erityisesti lapsen oikeuksien osalta. Keskeinen kansainvälinen asiakirja on mm. YK:n elinkeinoelämää ja ihmisoikeuksia koskeva kehys (UN Business and Human Rights Framework), joka on hyväksytty YK:n ihmisoikeusneuvostossa. Siinä määritellään pääpiirteittäin valtioiden velvollisuudesta suojella väestöä yritysten tekemiltä ihmisoikeusloukkauksilta, yritysten velvollisuudesta kunnioittaa ihmisoikeuksia sekä nykyistä tehokkaammasta oikeussuojasta ihmisoikeusloukkauksissa.

2.7 Lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteumista koskevien tietojen keruu ja analysointi

YK:n lapsen oikeuksien komitea on tuonut esille, että olennaisena osana lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa on riittävien ja luotettavien tietojen kerääminen lapsista ja heidän hyvinvoinnistaan (laaja käsite, sisältäen mm. terveyden). Valtion tulee myös varmistaa indikaattoreiden kansallinen soveltaminen. Vakaa tietopohja mahdollistaa lapsen oikeuksien siirtämisen käytännön toiminnan tasolle. Selkeät indikaattorit helpottavat tavoitteiden konkretisoimista ja toimenpiteiden täsmällistä määrittelyä. Indikaattorit ovat myös seurannan työvälineitä.

Komitea edellyttää sopimusvaltiolta yhteistyötä tutkimuslaitosten kanssa, joiden tuottaman tutkimustiedon avulla voidaan rakentaa kattava kuva sopimuksen velvoitteiden täytäntöönpanossa saavutetusta edistyksestä. Lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaisraportointi edellyttää yksityiskohtaisia ja eriteltyjä tilasto- ja muita tietoja kaikilta sopimuksen kattamilta aloilta. Tehokkaiden tiedonkeruujärjestelmien lisäksi on varmistettava, että kerättyä tietoa myös arvioidaan ja käytetään sopimuksen velvoitteiden täytäntöönpanon arviointiin, ongelmien tunnistamiseen sekä kaikkien lapsia koskevien politiikkojen suunnitteluun. Tämä edellyttää sopimuksen oikeuksiin liittyvien indikaattoreiden kehittämistä.

Olisi myös suositeltavaa ottaa käyttöön vuosittain julkaistavat kattavat raportit, joissa käsitellään lasten oikeuksien tilaa valtiossa. Komitea kannustaa raporttien julkistamiseen, laajaan levittämiseen sekä niistä käytävään keskusteluun eri yhteyksissä, mm. eduskunnassa. Raportit tulee julkaista myös lapsille ja nuorille ymmärrettävällä tavalla sekä huomioiden myös eri vähemmistöryhmien tarpeet.

Komitea painottaa, että monissa tapauksissa ainoastaan lapset itse voivat tuoda esille sen, ovatko heidän oikeutensa toteutuneet täysimääräisesti. Tästä syystä lapsilta itseltään saatava informaatio on merkittävässä asemassa selvittäessä, missä määrin lasten oikeudet ovat sopimusvaltiossa toteutuneet.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2011 Suomelle antamissaan päätelmissä ja suosituksissa kehottanut Suomea vahvistamaan sopimuksen täytäntöönpanoa koskevaa tilastointijärjestelmää ja tilastollista analysointia. Komitea suositteli koko maan kattavien tietojen kokoamista ja analysointia kaikista alle 18-vuotiaista henkilöistä sopimuksen koko soveltamisalalta. Suomen tulisi erityisesti varmistaa sellaisten tietojen kokoaminen, joita voidaan käyttää laadittaessa toimintapolitiikkaa ja -ohjelmia, jotka koskevat köyhyyttä, väkivaltaa, vammaisia lapsia, vähemmistö- ja maahanmuuttaja-taustaisia lapsia sekä perheestään erossa olevia lapsia.

Suomessa Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit -hankkeen edistämistä ovat vastanneet aluksi vuosina 2007–2011 valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma ja vuoden 2011 jälkeen lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Molempien indikaattorihankkeiden tavoitteena oli kuvata lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutumista ja lasten hyvinvoinnin tilaa.

Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit ja niihin liittyvää tietopohjaa on koottu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANettiin. Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit on jaoteltu teemoittain ja tiedot on koottu useiden eri tiedontoimittajien tietolähteistä, kuten THL:n tilasto- ja rekisteriaineistoista sekä Kouluterveyskyselystä. THL:n tilasto- ja indikaattoripankki pohjautuu edellä mainittuun aiempaan indikaattoreiden kehitystyöhön. THL:n joka toinen vuosi toteuttama Kouluterveyskysely on tärkein indikaattorilähde.

Tarvitaan kuitenkin lisää laadukasta ja monipuolista säännöllisesti kerättyä seuranta-tietoa alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnista ja terveydestä. Jyväskylän yliopiston ja Tampereen yliopiston sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteinen CHILD-CARE-hanke pyrkii osaltaan vastaamaan näihin tarpeisiin. Tarvitaan myös enemmän kokonaisvaltaisesti lasten ja nuorten ja perheiden hyvinvointia kuvaavia indikaattoreita, sillä päätöksenteon tietopohjana käytettävät indikaattorit ovat pääsääntöisesti asiakkuuksia kuvaavia tai niitä mittaavia. Erityisesti on tarvetta vahvistaa ja lisätä lapsilta ja nuorilta tulevan kokemustiedon asemaa ja käyttöä. THL:n FinLapset-kyselytutkimus tuottaa säännöllistä seurantatietoa alle kouluikäisten lasten ja heidän perheidensä hyvinvoinnista, terveydestä sekä lapsiperhepalveluiden käytöstä ja palvelukokemuksista.

LAPE-ohjelmassa on vahvistettu ja kehitetty päätöksenteon tietoperusteisuutta. Ohjelmassa tavoitteena on ollut kehittää lapsia, nuoria ja perheitä koskevaa tietotuotantoa niin, että lapsen oikeuksien toteutumisesta saadaan tietoa kattavasti. Tavoitteena on myös kehittää tiedon hyödyntämiseen välineitä niin, että kunnissa, maakunnissa ja kansallisissa tehtävissä toimivilla viranomaisilla on käytössä ajantasaista tietoa päätöksenteon tueksi. Tähän sisältyy muun muassa raportoinnin (ml. indikaattorien) kehittäminen yhdessä tiedon käyttäjien kanssa.

Kansallisten indikaattoreiden kehittäminen palvelee lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen seurantaa. Indikaattorityön perusteella voidaan myös seurata sitä, miten hallituksen asettamat lasten hyvinvoinnin kehitykselle ovat toteutuneet. Se myös hyödyttää ja tukee maakuntien ja kuntien lasten hyvinvoinnin seurantaa. Lasten hyvinvoinnin indikaattorit myös tehostavat kansainvälisen tutkimustiedon hyödyntämistä sekä auttaa arvioimaan tilastoviranomaisten yhteistyön tarpeet esimerkiksi rekistereiden käyttämisestä¹³.

Lapsistrategiassa on huomioitava, että lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen seurannassa tarvittavaa indikaattoritietoa tuotetaan koko lapsuus- ja nuoruusiän ajalta. Erityisesti tarvitaan lisää indikaattoreita, jotka kuvaavat alle kouluikäisten lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista. On myös huolehdittava siitä, että haavoittavassa asemassa olevien lasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumista kuvaavaa tiedontuotantoa (tutkimukset ja selvitykset) lisätään lapsen oikeuksien komitean antamien suositusten mukaisesti. Tietopuutteiden lisäksi on tärkeä turvata tiedonkeruun ja -tuotannon jatkuvuus (kuten Kouluterveyskyselyn ja FinLapset-tutkimuksen) ja varata sille pysyvästi riittävät voimavarat.

2.8 Lapsivaikutusten arviointi

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen mukaisesti lapsen edun on oltava ensisijainen harkintaperuste lapsia koskevassa päätöksenteossa. Lapsivaikutusten arviointi on väline lapsiryhmää (esim. tietyn koulun lapset) tai lapsiväestöä (esim. kunnan alle kouluikäiset lapset tai kaikki perusopetuksen piirissä olevat lapset) koskevien lasten etujen arviointiin. Lapsivaikutusten arvioinnin edistäminen on lapsistrategian keskeisimpiä tavoitteita.

¹³ OKM 2019. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75502>.

Lainvalmistelussa lapsivaikutusten arviointi on ollut vähäistä ja silloinkin, kun arviointia on tehty sen tulokset saatettu jättää huomiotta hallituksen päätöksenteossa (esimerkiksi varhaiskasvatusoikeuden rajaaminen ja alkoholilain uudistaminen). Myös kuntien päätöksenteossa lapsivaikutusten arviointi on ollut varsin vähäistä ja satunnaista, mutta mm. järjestöjen toteuttaminen koulutusten seurauksena tietoisuutta ja myös kiinnostusta arvioinnille on. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE-ohjelma) yhtenä tavoitteena on ollut edistää lapsivaikutusten arviointia kuntien, maakuntien ja valtion päätöksenteossa. Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan hallitus tekee lapsivaikutusten arviointia kaikessa päätöksenteossa.

Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan tutkimuslaitoksen (Krimo) tutkimuksen mukaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvien vaikutusten arviointi hallituksen esityksissä on edelleen vähäistä. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvia vaikutuksia tunnistettiin vuonna 2017 vain 8 prosentissa hallituksen esityksiä. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvia vaikutusarviointeja sisältyi hallituksen esityksistä 9 prosenttiin vuonna 2014, 6 prosenttiin vuonna 2013 ja 3 prosenttiin vuonna 2012.¹⁴ Kaiken kaikkiaan lapsivaikutusten ennakoarviointi lainvalmistelussa on ollut puutteellista. Vaikka ennakkovaikutusten arviointi on määrällisesti pidemmällä aikavälillä hieman lisääntynyt, se ei laadullisesti vastaa lapsen oikeuksien komitean sille asettamia vaatimuksia.¹⁵

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön (Itla) kesäkuussa 2019 julkaisemassa ja Owal Groupin toteuttamassa selvityksessä¹⁶ tarkasteltiin lapsivaikutusten arviointia Suomessa. Selvityksen perusteella kiinnostus lapsivaikutusten arviointia kohtaan on lisääntynyt erityisesti kunnissa, mutta käytännön esimerkit ovat edelleen varsin vähäisiä muutamia edelläkävijäkuntia lukuun ottamatta. Valtionhallinnossa lapsivaikutusten arvioinnin tilanne on kuntiakin heikompi. Lapsivaikutuksia on arvioitu hallitusten esityksissä erittäin niukasti eikä lapsivaikutusten arviointeja ole tehty lainkaan useissa keskeisissäkään hallituksen esityksissä. Valtion talousarviopäätösten osalta lapsivaikutuksia ei kokonaisuudessaan arvioida lainkaan.

¹⁴ Kati Rantala, Noora Alasuutari, Inka Järvikangas ja Karolina Saarenpää: Ihmisvaikutusten arviointi hallituksen esityksissä. Luokittelusta laatuun ja sen puutteisiin. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti Tutkimuksia 5/2019, s. 198.

¹⁵ Ks. vaikutusten arvioinnin (ml. lapsivaikutusten arviointi) laadullisista ongelmista Kemiläinen, Mika – Keinänen, Anssi: Yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin laatu hallituksen esityksissä. Edilex artikkeli 26/2015. EDILEX Edita Publishing Oy 2015.

¹⁶ Itla 2019. Selvitys lapsivaikutusten arvioinnista. <https://itla.fi/download/raportti-selvitys-lapsivaikutusten-arvioinnista/>.

Itlan lokakuussa 2019 julkaisemassa toisessa selvityksessä¹⁷ käsiteltiin lapsivaikutusten arviointia Ruotsissa, Skotlannissa ja Uudessa-Seelannissa. Tarkastelumaissa arvioinnilla on tiivis kytkös maan lapsistrategiaan. Lapsivaikutusten arviointi sisältyy tarkastelumaissa joko lapsistrategioiden toimeenpanosuunnitelmiin tai sitä hyödynnetään työvälineenä lapsen oikeuksien edistämisessä ja tehdystä työstä raportoitaessa. Mallin suunnitteleminen, levittäminen ja ylläpitäminen on tarkastelumaissa keskitetty lähtökohtaisesti yhdelle toimijalle. Lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamisen tueksi on laadittu lomakkeita ja oppaita, ja eri toimijat tukevat arvioijia mallien kehittämisessä.

Lapsivaikutusten arvioinnin muodostuminen systemaattisesti hyödynnettäväksi työkaluksi edellyttää virkamiesten tietoisuuden kasvattamista lapsen oikeuksista sekä lapsivaikutusten arvioinnista. Tätä toteutetaan eri maissa eri tavoin, muun muassa sähköisiä oppimismoduuleita kehittämällä. Myös lapsistrategioiden tai lainsäädäntöön pohjautuvien lapsen oikeuksien edistämisen velvoitteiden nähdään itsessään kasvataneen yleistä tietoisuutta lasten oikeuksista. Lapsen oikeuksien holistinen toteuttaminen edellyttää eri toimijoiden yhteistyötä. Arvioitavan ehdotuksen tai päätöksen konteksti ja sen vaikutukset tulee arvioida poikkihallinnollisesti, riittävän kattavasti ja monipuolisesti.

Lapsivaikutusten arvioinnin tueksi tarvitaan ajantasaista tietoa. Ennakoarviointien tulisi pohjautua mahdollisimman laajaan tietopohjaan, johon sisältyvät olemassa oleva tieto kaikilta lapsien elämän alueilta, puuttuvan tiedon kerääminen sekä lasten ja nuorten osallistaminen.

Sen varmistaminen, että lapsen edun ensisijaisuus (LOS 3.1 art.) otetaan huomioon ja yleissopimuksen määräyksiä kunnioitetaan lainsäädännön ja politiikkojen suunnittelussa ja toteuttamisessa kaikilla hallintotasoilla, edellyttää YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan jatkuvaa lapsivaikutusten arviointia. Lapsivaikutusten arviointiin kuuluu olennaisena osana myös jälkiarviointi, jolla varmistetaan täytäntöönpanon toteutumisen arviointi.

Komitean mukaan tämä prosessi on sisällytettävä hallinnon kaikille tasoille samoin kuin politiikkojen kehittämiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Hallitusten velvollisuutena on suorittaa sisäistä valvontaa ja arviointia. Myös täytäntöönpanon riippumaton valvonta on oleellista esimerkiksi parlamentin valiokuntien, kansalaisjärjestöjen, tutkimuslaitosten, ammattijärjestöjen, nuorisoryhmien ja riippumattomien ihmisoikeusinstituutioiden toimesta.

¹⁷ Itla 2019. Kansainvälinen selvitys lapsistrategioista ja lapsivaikutusten arvioinnista. https://itla.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/10/Raportti_FINAL_22.10.2019.pdf.

Myös kansallinen lainsäädäntö edellyttää lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointia. Esimerkiksi terveydenhuoltolain 11 § edellyttää, että kunta ja sairaanhoitopiiri arvioivat ja ottavat huomioon päätöksenteon ja ratkaisujen valmistelussa tehtävien päätösten ja ratkaisujen vaikutukset väestön terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Säännös edellyttää myös lapsivaikutusten arviointia lapsiin vaikuttavassa päätöksenteossa.

Julkista hallintoa koskevassa hallintolain 31 §:ssä edellytetään, että viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset. Lapsia koskevassa valtion, kuntien ja tulevien maakuntien viranomaisten päätöksenteossa päätösten lapsivaikutusten arviointi on selvittämisessä tärkeässä roolissa. Lasten ja nuorten kuuleminen on tärkeä osa lapsivaikutusten arviointia. Hallintolain 41 §:n mukaan, jos asian ratkaisulla voi olla huomattava vaikutus muiden kuin asianosaisten elinympäristöön, työntekoon tai muihin oloihin, viranomaisen tulee varata näille henkilöille mahdollisuus saada tietoja asian käsittelyn lähtökohdista ja tavoitteista sekä lausua mielipiteensä asiasta. Säännös koskee myös lapsia ja nuoria.

Itlan kesäkuussa 2019 julkaiseman selvityksen perusteella kiinnostus lapsivaikutusten arviointia kohtaan on lisääntynyt erityisesti kunnissa, mutta käytännön esimerkit ovat edelleen varsin vähäisiä muutamia edelläkävijäkuntia lukuun ottamatta. Valtionhallinnossa lapsivaikutusten arvioinnin tilanne on kuntiakin heikompi. Lapsivaikutuksia on arvioitu hallitusten esityksissä erittäin niukasti, eikä lapsivaikutusten arviointeja ole tehty lainkaan useissa keskeisissäkään hallituksen esityksissä. Valtion talousarvio-päätösten osalta lapsivaikutuksia ei kokonaisuudessaan arvioida lainkaan. Itlan selvityksessä esitettiin viisi kehityskelta systemaattisen toimintatavan rakentamiseksi kuntien ja valtiohallinnon toiminnan lapsivaikutusten arvioinnissa.

Lapsivaikutusten arvioinnin muodostuminen systemaattisesti hyödynnettäväksi työkaluksi edellyttää virkamiesten tietoisuuden kasvattamista lapsen oikeuksista sekä lapsivaikutusten arvioinnista. Lapsen oikeuksien kokonaisvaltainen toteutuminen edellyttää eri toimijoiden yhteistyötä. Arvioitavan ehdotuksen tai päätöksen konteksti ja sen vaikutukset tulee arvioida poikkihallinnollisesti, riittävän kattavasti ja monipuolisesti. Tämä käsittää myös sen, että tunnistetaan ehdotuksen mahdolliset erilaiset vaikutukset lapsiin yleisesti, lasten ja nuorten eri ryhmiin ja yksittäisiin lapsiin. Lapsivaikutusten arvioinnin oppaissa ja käytännöissä korostetaan, että arviointi tulee toteuttaa hyvin aikaisessa vaiheessa, jotta sen tulokset voidaan aidosti huomioida ehdotuksen valmistelussa. Lapsivaikutusten arvioinnin tueksi tarvitaan ajantasaista tietoa. Ennakoarviointien tulisi pohjautua mahdollisimman laajaan tietopohjaan, johon sisältyvät olemassa oleva tieto kaikilta lapsien elämän alueilta, puuttuvan tiedon kerääminen sekä lasten ja nuorten osallistaminen.

2.9 Lapsibudjetointi, jossa talousarviota seurataan lasten oikeuksien toteuttamisen näkökulmasta

Lapsistrategialla voidaan edistää sitä, että valtion, kuntien ja maakuntien talousarvioprosesseissa otetaan käyttöön lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen seuranta. Lapsibudjetointi tarkoittaa talousarvion tarkastelemista lapsenoikeusnäkökulmasta ja siinä on kyse sekä lapsiin kohdistuvien määrärahojen seurannasta eli lapsilähtöisestä budjettianalyysistä että talousarviopäätösten lapsivaikutusten arvioinnista. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan sopimusvaltio tulisi ottaa kaikki lasten oikeudet huomioon talousarvioprosessiensa kaikissa vaiheissa ja kaikissa hallintojärjestelmissään kansallisella ja paikallisella tasolla. Lapsibudjetointi on Suomessa toistaiseksi erittäin vähäistä.

Lapsibudjetointi mahdollistaa seurantatiedon keräämisen lapsiin kohdistuvista määrärahoista ja auttaa hahmottamaan paremmin lapsiin kohdistuvien rahallisten ja reaalisien panostusten, kuten palveluiden, välistä suhdetta. Lapsibudjetointi tuottaa päätöksenteon tueksi tietoa, jonka avulla lapsiin kohdistuvat määrärahat voidaan pidemmällä tähtäimellä kohdentaa sekä oikeudenmukaisesti että mahdollisimman tehokkaasti. Lapsibudjetoinnista saatavaa tietoa on mahdollista hyödyntää myös yksityiskohtaisemmassa kustannusvaikuttavuuden arvioinnissa ja vaikuttavuustutkimuksessa.

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan sopimusvaltio on velvollinen ryhtymään talousarvioprosesseissaan toimiin hankkiakseen tuloja ja hallitakseen menoja lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta riittävällä tavalla. Komitean mukaan lasten oikeuksien toteuttamiseen voidaan hankkia riittävät voimavarat monin keinoin, mukaan lukien ottamalla huomioon yleissopimuksen yleisperiaatteet ja talousarvioprosessin periaatteet, eli vaikuttavuus, tehokkuus, oikeudenmukaisuus, läpinäkyvyys ja kestävyys.

Itla on julkaissut Kuntien budjetointi lapsen oikeuksien näkökulmasta -ohjeistuksen. LAPE-ohjelmassa on kehitetty välineitä lapsilähtöiseen budjetointiin eli lapsiin kohdistuvien taloudellisten panostusten jäljittämiseen ja talousarviopäätösten lapsivaikutusten arviointiin. Valtioneuvoston TEAS-hankkeessa on valmisteltu malli lapsibudjetoin-

tiin.¹⁸ Nordic Healthcare Group on toiminut hankkeen toteuttajana ja Lastensuojelun Keskusliitto yhteistyökumppanina.

Talousarviokatsaukset ja talousarvioehdotukset tarjoavat valtioille tehokkaat välineet muuntaa lapsen oikeuksia koskevat sitoumuksensa konkreettisiksi painopisteiksi ja suunnitelmiksi kansallisella ja paikallisella tasolla. Ne myös välittävät oleellista tietoa siitä, kuinka valtio suunnittelee täyttävänsä lasten oikeuksia koskevat velvollisuutensa.

Sopimusvaltion tulisi säännöllisesti valvoa hyväksytyjen talousarvioiden täytäntöönpanoa ja raportoida tästä julkisesti. Komitean mukaan sopimusvaltio on velvollinen perustamaan julkiset vastuumeکانismit, joiden ansiosta kansalaisyhteiskunta, mukaan lukien lapset, voi valvoa julkisen varainkäytön tuloksia.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmissä päätelmissään ja suosituksissaan Suomelle kiinnittänyt huomiota siihen, että kunnilla on laaja itsehallinto julkisten palvelujen järjestämisessä ja rahoittamisessa. Komitea oli huolestunut siitä, että jotkin kunnat saattavat tämän vuoksi myöntää liian vähän resursseja lapsille ja nuorille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseen, mikä johtaa alueellisiin ja paikallisiin eroihin lasten palvelujen resursoinnissa.

Komitea on suositellut Suomelle, että sopimusvaltio tarjoaa kunnille riittävät resurssit erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi. Komitea myös edellyttää lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokkaan seurannan kunnassa sekä myös sen varmistamisen, että määrärahat ovat asianmukaisella tasolla. YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli Suomelle lapsibudjetoinnin käyttöön ottamista.

2.10 Lasten oikeuksia koskeva koulutus

YK:n lapsen oikeuksien sopimus edellyttää, että valtio saattaa sopimuksen periaatteet ja määräykset yleisesti sekä aikuisten että lasten tietoon tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti (LOS 42 art.). Lapsen oikeuksien komitea onkin ehdottanut, että valtiot kehittäisivät kattavan toimintasuunnitelman, jolla levitetään tietoa sopimuksesta, sen täytäntöönpanosta sekä valvonnasta kauttaaltaan koko yhteiskunnassa. Osana kansallista lapsistrategiaa olisi mahdollisuus luoda komitean vaatimukset täyttävä suunnitelma lapsen oikeuksien koulutukselle sekä sen toteutumisen varmentamiselle.

¹⁸ Valtioneuvoston kanslia 2020. Lapsilähtöinen budjetointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:23. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162217>.

Koulutuksen tulisi olla säännöllistä, järjestelmällistä ja jatkuvaa. Koulutusta ja sen toteutumista tulisi myös seurata laadun kehittämiseksi ja varmistamiseksi. Lisäksi yleistä tietoa sopimuksesta ja sen velvoitteista tulisi vahvistaa sekä lasten että vanhempien keskuudessa.

Komitea on korostanut, että lapsen oikeuksia koskevaa koulutusta tulisi kehittää ja järjestää kaikille valtion ja kuntien viranomaisille, oikeuslaitoksen toimijoille sekä kaikille lasten parissa tai heidän puolestaan työskenteleville ammattilaisille. Em. tahoille on myös luotava valmiuksia työskennellä lapsen oikeuksia kunnioittavalla ja vahvistavalla tavalla. Komitea myös edellyttää, että lapsen oikeuksia koskevaa koulutusta tulisi liittää lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen. Lapsen oikeuksien yleissopimus tulisi ottaa huomioon myös niihin liittyvissä koulutussuunnitelmissa ja toimintaohjeissa. Lapsen oikeuksia koskevaa koulutusta on myös seurattava ja arvioitava.

Koulutusta lapsen oikeuksista on järjestetty satunnaisesti valtionhallinnon, tuomioistuinlaitoksen, kuntien ja järjestöjen edustajille. Sen järjestämisestä ovat huolehtineet erityisesti kansalaisjärjestöt. Suomen UNICEFin lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevat kunnat ovat sitoutuneet kaksi vuotta kestävään kehittämistyöhön lapsen oikeuksien edistämiseksi kunnan toiminnassa. Erityisesti järjestöt ovat toteuttaneet eri alojen ammattilaisille koulutusta lasten oikeuksista. Koulutuksen järjestäminen lapsen oikeuksista ei kuitenkaan ole systemaattista ja jatkuvaa.

YK:n ihmisoikeussopimusten noudattamista valvovat komiteat ovat esittäneet huolensa myös ihmisoikeuskasvatuksen puutteista Suomessa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on ollut kriittinen sen suhteen, ettei Suomen osalta ole tietoa siitä, missä määrin opettajat noudattavat ihmisoikeuskasvatukseen liittyviä velvoitteita. Komitea toi esiin huolensa siitä, etteivät kaikki oppilaat välttämättä saa ihmisoikeuskasvatusta ja ihmisoikeuskasvatuksen sisällyttäminen opetukseen on vieläkin riippuvainen yksittäisen opettajan päätöksestä (komitean päätelmät Suomelle 2011).

Ihmisoikeuskasvatukseen on kiinnitetty huomiota lapsen oikeuksien komitean viimeisten Suomelle antamien päätelmien jälkeen. Esimerkiksi Ihmisoikeuskeskus on julkaissut selvityksen "Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa", jossa tuodaan esille myös lapsen oikeuksien sopimusta ja siihen liittyvän koulutuksen merkitystä. Ihmisoikeuskasvatus on esillä myös perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa, joissa lapsen oikeuksien sopimuksella on vahva asema.

2.11 Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa

Lapsistrategiassa on syytä huomioida julkisen vallan yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa. Lapsi-, nuoriso- ja perhejärjestöillä on Suomessa tärkeä rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien edistämiseksi. Järjestöjen vapaaehtois- ja vertaistointi sekä palvelut edistävät lasten ja nuorten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista. Järjestöillä on tärkeä merkitys lasten ja nuorten oikeuksia koskevan tietoisuuden levittämisessä. Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) koordinoi OKM:n rahoituksella lasten oikeuksien viestintäverkostoa. LSKL koordinoi myös kansalaisjärjestöjen vaihtoehtoisen määräaikastraportin valmistelun lapsen oikeuksien komitealle.

YK:n lapsen oikeuksien komitea toteaa, että sopimuksen toimeenpano on sopimusvaltion velvollisuus, mutta siihen on osallistettava kaikki yhteiskunnan sektorit, myös lapset itse. Valtio on viime kädessä vastuussa sopimuksen noudattamisesta ja sen toimeenpanon toteutumisesta. Tämän lisäksi kaikilla yhteiskunnan toimijoilla, mukaan lukien ammattilaisilla, paikallisyhteisöillä ja kansalaisjärjestöillä sekä yrityssectorilla, on velvollisuuksia toteuttaa lapsen oikeuksia. Sopimusvaltion tulisi tästä syystä edesauttaa em. toimijoita näiden velvollisuuksien täyttämiseksi.

Komitea edellyttää, että valtio tekee tiivistä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa, mutta samalla niiden autonomiaa tulee kunnioittaa. Kansalaisjärjestöillä oli keskeinen rooli jo lapsen oikeuksien sopimusta laadittaessa ja niiden osallistaminen täytäntöönpanoprosessiin on välttämätöntä. Komitea on ilmaissut tyytyväisyytensä siihen, että on syntynyt kansalaisjärjestöjen liittoutumia, jotka ovat sitoutuneet edistämään, suojelemaan ja valvomaan lasten ihmisoikeuksia. Komitea kehottaa sopimusvaltioiden hallituksia antamaan järjestöille niiden autonomiaa kunnioittavaa tukea sekä kehittämään myönteisiä virallisia ja epävirallisia suhteita järjestöihin.

Komitean mukaan lapsen oikeuksien sopimuksen lähtökohdista toimivilla kansalaisjärjestöliittymillä on ollut erittäin tervetullut, vahva ja edistävää vaikutus määräaikastraportointiprosessiin sekä komitean muuhun työhön. Komitea korostaa raportointiohjeissaan, että raportin valmistelussa tulisi kannustaa ja edistää kansalaisten osallistumista. Komitea peräänkuuluttaa myös hallituksen poliittisten toimien ja päätösten julkista tarkastelua.

2.12 Perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusedellytykset ja perus- ja ihmisoikeudet poikkeusoloissa

2.12.1 Perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusedellytykset

Perus- ja ihmisoikeuksilla on erityinen asema normihierarkiassa ja yhteiskunnassa. Perustuslain perusoikeussäännökset eivät kuitenkaan yleensä ole niin ehdottomia, etteikö niitä voitaisi millään perusteella rajoittaa. Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Perusoikeussäännöksiä on tulkittava yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen mukaiset rajoitusperusteet voivat olla perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita. Osa oikeuksista on sellaisia, että niistä ei voida missään tilanteessa poiketa tai niitä rajoittaa. Esimerkiksi kidutusta tai orjuutta ei voida missään tilanteissa tai olosuhteissa oikeuttaa.

Joissakin perus- ja ihmisoikeuksia koskevissa säännöksissä on nimenomaisia määräyksiä siitä, että oikeutta voidaan rajoittaa. Esimerkiksi perustuslain 12.2 §:n mukaan lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Lapsen oikeuksien sopimuksen 14.3 artiklan mukaan henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai vakaumustaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista säädetään laissa ja jotka ovat välttämättömiä yleisen turvallisuuden, järjestyksen, terveyden ja moraalien tai muiden ihmisten perusoikeuksien ja vapauksien suojelemiseksi.

Rajoittamisen tarpeen taustalla on usein eri perusoikeuksien ristiriitatilanne. Tämä tarkoittaa, että jonkun perusoikeuden rajoittaminen on edellytyksenä toisen perusoikeuden toteutumiselle. Perusoikeuksien ristiriitatilanteessa tulee pyrkiä ratkaisuun, joka mahdollisimman hyvin turvaisi kaikkien tilanteen kannalta olennaisten perusoikeuksien toteutumisen. Tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman hyvä tasapainotilanne yhteen sovitettavien perusoikeusintressien kesken.

Perustuslakivaliokunta on mietinnössään linjannut yleisiä edellytyksiä perusoikeusrajoitusten sallittavuudelle (PeVM 25/1994 vp). Kriteeristö on täsmentynyt perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä.

Perustuslakivaliokunnan esittämät vaatimukset perusoikeuksien rajoittamiselle ovat:

- lailla säätäminen

- lain täsmällisyys ja tarkkarajaisuus
- rajoituksen hyväksyttävyyys
- rajoituksen suhteellisuus
- perusoikeuden ydinalueen koskemattomuus
- oikeusturvajärjestelyjen riittävyys ja
- ihmisoikeusvelvoitteiden noudattaminen.

2.12.2 Perus- ja ihmisoikeudet poikkeusoloissa

Koronaviruspandemian myötä on noussut ajankohtaiseksi perus- ja ihmisoikeuksien tilapäiseen rajoittamiseen liittyvät kysymykset. Perustuslain 23 §:ssä säädetään *tilapäisistä poikkeuksista perusoikeuksiin poikkeusolojen aikana*. Tilapäisiä poikkeuksia voidaan säännöksen mukaan säätää aseellisen hyökkäyksen aikana sekä muiden kansakuntaa uhkaavien poikkeusolojen aikana. *Koronaviruspandemia* katsottiin tällaiseksi tilanteeksi.

Perustuslain 23 §:n mukaan tilapäisistä poikkeuksista tulee säätää lailla tai laissa erityisestä syystä säädetyn ja soveltamisalaltaan täsmällisesti rajatun valtuuden nojalla. Näiden poikkeusten tulee olla välttämättömiä. Poikkeusten on oltava myös Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia. Tilapäisten poikkeusten perusteista säädetään valmiuslaissa ja puolustustilalaissa. Tilapäisiä poikkeuksia koskevat valtioneuvoston asetukset on saatettava viipymättä eduskunnan käsiteltäviksi. Eduskunta voi päättää asetusten voimassaolosta. Koronaviruspandemian yhteydessä on otettu käyttöön valmiuslain säännökset, ja asetettu tilapäisiä poikkeuksia perusoikeuksiin.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 15 artikla ja kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen 4 artikla ovat poikkeuslausekkeita sopimusten mukaisista velvoitteista poikkeusoloissa. Molemmat artiklat mahdollistavat lisätoimivaltuudet poikkeusolojen aikana. Lisätoimivaltuuksien käyttöä on kuitenkin rajoitettu, eikä poikkeuslauseke anna mahdollisuutta edes poikkeusolojen aikana ryhtyä mihin tahansa toimiin.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytännössä on *yleiselle hätätilalle* asetettu neljä perusedellytystä:

1. Hätätilan on oltava käsillä tai välittömästi uhkaava,
2. Sen on vaikutettava koko väestöön,
3. Järjestäytyneen yhteiskuntajärjestyksen on oltava vaarassa ja
4. Vaaran tai kriisin on oltava poikkeuksellinen: normaaliolojen toimivaltuudet eivät riitä turvaamaan yleistä turvallisuutta, terveyttä ja järjestystä

Lasten oikeudet ja lasten erityisen asema jäävät helposti sivurooliin poikkeusoloissa ja niiden jälkeisissä toimissa. Poikkeusolojen aikaiset rajoitukset ja poikkeusolojen jälkeiset toimet voivat merkittävästi vaikuttaa lasten oikeuksien toteutumiseen. Erityisesti heikommassa asemassa olevien lasten tilanne voi vaarantua merkittävästi. Esimerkiksi lapsen oikeus koulutukseen, riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä sosiaaliturvaan sekä lasten yhdenvertaisuus voivat vaarantua poikkeusoloissa ja niiden jälkeen tehtävien toimien (mukaan lukien taloudelliset päätökset, esimerkiksi leikkaukset palveluihin ja toimeentuloetuuksiin) myötä.

3 Lapsistrategiassa erityisesti huomioon otettavia perus- ja ihmisoikeussäännöksiä

3.1 Aluksi

3.1.1 Lapsistrategian laatimisen perustana lapsen oikeuksien sopimus

Luvussa tarkastellaan lapsistrategian kannalta olennaisia *perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita* sekä *luodaan perusta lapsenoikeusperustaiselle lähestymistavalle*. Valittu lähestymistapa auttaa ymmärtämään, että perus- ja ihmisoikeuksia on tulkittava kokonaisuutena. On myös tärkeä korostaa, että lapsen oikeuksia turvataan laajasti muissakin ihmisoikeussopimuksissa kuin lapsen oikeuksien sopimuksessa. Lapsen perus- ja ihmisoikeudet muodostavat jakamattoman kokonaisuuden, jossa eri oikeudet ovat yhteydessä toisiinsa, riippuvat toisistaan ja vahvistavat toisiaan.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltion on ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin toimiin sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. Sopimuksen täytäntöönpanoa valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 5 (yleiset täytäntöönpanotoimet) korostanut, että jokaisen sopimusvaltion hallituksen on *toimittava lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvan, yhdistävän, kattavan ja oikeusperustaisen kansallisen strategian pohjalta*. Komitean mukaan kansallinen lapsistrategia tulee sitoa alakohtaisiin, kunnallisiin ja alueellisiin strategioihin ja talousarvioihin, jotta voidaan varmistaa strategian täytäntöön panemiseksi tarvittavien henkilöstö- ja taloudellisten resurssien riittävyys.

Suomelle antamissaan päätelmissään YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut Suomea luomaan tehokkaan järjestelmän lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikojen koordinoimiseksi kaikkien asianomaisten toimielinten ja laitosten välillä kaikilla tasoilla. Komitea suosittelee Suomelle, että se laatii kattavan toimintapolitiikan ja toimintasuunnitelman (=lapsistrategia) lapsen oikeuksien toimeenpanoa varten.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja muiden lapsen oikeuksien turvaavien ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien järjestelmällinen ja tavoitteellinen täytäntöönpano on lapsistrategian perustana. Tämä edellyttää muun muassa perus- ja ihmisoikeuksia

toteuttavaa lainsäädäntöä, voimavaroja näiden oikeuksien toteuttamiseen, hallinnollisia toimia oikeuksien toteuttamiseksi, tietojen keruuta ja analysointia sekä koulutusta ja tiedotusta oikeuksista.

3.1.2 Perusoikeudet ja ihmisoikeudet

Perusoikeuksilla tarkoitetaan Suomen perustuslaissa kaikille turvattuja perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka velvoittavat kaikkia julkisen vallan elimiä. Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan sellaisia kaikille ihmisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka on turvattu kansainvälisoikeudellisesti velvoittavissa ja valtiosisäisesti voimaan saateuissa kansainvälisissä sopimuksissa. Ne velvoittavat valtiota ja muuta julkista valtaa oikeudellisesti. EU:n perusoikeuskirjaan sisältyvät oikeudet velvoittavat EU:n toimielimiä ja laitoksia sekä jäsenvaltioita silloin kun ne soveltavat unionin oikeutta. Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä toisiaan täydentävän oikeudellisen suojajärjestelmän. Perustuslain 22 §:n mukaisesti julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Erityisesti oikeuksien suojeleminen ja turvaaminen/toteuttaminen edellyttävät valtiolta aktiivisia toimenpiteitä. Pelkkä julkisen vallan pyrkimys olla loukkaamatta ihmisoikeusvelvoitteita ei riitä, vaan tarvitaan oikeuksia edistäviä toimia ja voimavarojen osoittamista niihin.

Ihmisoikeussopimukset ovat kansainvälisiä valtiosopimuksia. *Wienin yleissopimus* (valtiosopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus, SopS 32–33/1980) edellyttää, että voimassa oleva valtiosopimus on sen osapuolia sitova, ja se on pantava täytäntöön vilpittömässä mielessä (26 art.). Sopimusvaltio ei voi vedota sisäisen oikeutensa määräyksiin perusteena valtiosopimuksen täyttämättä jättämiselle (27 art.). Valtiosopimusta on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa. Valtiosopimusta tulkittaessa yhteys käsitteä tekstiin, johon sisältyy valtiosopimuksen johdanto ja liitteet (31 art.).

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1948. Vaikka kyseinen julistus ei ole valtiosopimus, sen katsotaan tulleen kansainvälisoikeudelliseksi tavaksi, josta syystä sitä yleisesti pidetään oikeudellisesti sitovana toisin kuin muita julistuksia. Ihmisoikeuksien julistuksella on ollut suuri merkitys kansainvälisen ihmisoikeussopimusjärjestelmän rakentumisessa. Julistus on myös ollut perustana myöhemmin solmituille kansainvälisille ihmisoikeussopimuksille.

Ihmisoikeussopimukset ovat niihin liittyneitä valtioita oikeudellisesti velvoittavia (hard law). YK:n lisäksi Suomea velvoittavia ihmisoikeussopimuksia ovat erityisesti Euroopan neuvoston ja Kansainvälisen työjärjestön ILO:n ihmisoikeussopimukset. YK:ssa ja Euroopan neuvostossa on lisäksi laadittu runsaasti ihmisoikeusasiakirjoja (soft law), joilla ei ole samalla tavoin kuin sopimuksilla suoraa oikeudellista sitovuutta. Niillä on kuitenkin merkittävä asema sopimusten velvoitteiden tulkinnassa. Tällaisia asiakirjoja ovat erilaisten julistusten lisäksi esimerkiksi sopimusvalvontaelinten yleiskommentit ja yleissuositukset sekä valtioille määräaikaisraportoinnin yhteydessä annetut suositukset (suureen osaan ihmisoikeussopimuksia sisältyy valtion velvollisuus raportoida määräajoin sopimuksen täytäntöönpanosta). Lisäksi keskeisiä tulkintavälineitä ovat muun muassa yksilövalituksiin ja järjestökanteluihin annetut valvontaelinten ratkaisut sekä lukuisat poliittisuonteiset sitoumukset. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä on erityisen suuri ohjaava vaikutus ihmisoikeuksien tulkinnassa

Lapsille kuuluvat samat perus- ja ihmisoikeudet kuin aikuisille. Tästä on säädetty joitain poikkeuksia, kuten täysi-ikäisiä koskevat vaalioikeudet. Lasten oikeus suojeluun edellyttää myös joitakin rajoituksia, kuten vähimmäisiän asettamista työhön ottamiselle ja nuorten työntekijöiden suojelua koskevia säännöksiä. Nämä säännökset rajoittavat alaikäisten työntekoa heidän kehityksensä ja koulunkäyntinsä turvaamiseksi. Lainsäädännössä on myös suojattu lapsia mm. asettamalla suojaikäraja seksuaaliselle kanssakäymiselle sekä alkoholi- ja tupakkatuotteisiin liittyvä ikäraja.

Tässä luvussa ei käsitellä esimerkiksi elinkeinovapauteen liittyviä kysymyksiä. Elinkeinovapauden toteutumista lasten kohdalla käytännössä rajoittavat vajaavaltaisuutta koskevat holhustoimilain säännökset. Holhustoimilain 2 §:n mukaisesti alle 18-vuotiaat ovat oikeudellisesti vajaavaltaisia. Käytännössä vajaavaltaisuus tarkoittaa lasten osalta sitä, että heidän oikeuttaan päättää asioistaan on useimmiten kokonaan tai osittain rajoitettu (asiasta tarkemmin lapsenhuoltolaissa ja holhustoimilaissa). Jotta vajaavaltainen voi olla oikeustoimikelpoinen, siitä tulee erikseen säätää laissa.

Vaikka oikeudet kuuluvat lapselle, hän saattaa tarvita niiden käyttämisessä ja niihin vetoamisessa muiden apua. Lapsen perus- ja ihmisoikeutta koskevaa *puhevaltaa* voi eri tilanteissa käyttää kansallisen lainsäädännön mukaisesti joko lapsi itse tai sitten hänen huoltajansa tai muu laillinen edustajansa. Puhevallan käytöstä on kysymys esimerkiksi, kun huoltaja tekee lapsen puolesta palvelua tai etuutta koskevan hakemuksen tai hakee muutosta tehtyyn päätökseen.

Lainsäädännössä on erityissäännöksiä lapsen puhevallan käyttämisestä. Esimerkiksi hallintolain mukaan viisitoista vuotta täyttäneellä alaikäisellä ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta (hallintolaki 14.3 §). Lisäksi erityislainsäädännössä on lapsen puhevaltaa ja kuulemistä

koskevaa sääntelyä. Lastensuojelulaissa säädetään, että 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus käyttää huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella erikseen puhevaltaa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa (LSL 21 §). Mielensterveyslaissa on vastaavalla tavalla säädetty lapsen 12 vuoden ikärajaista puhevallan käyttämisessä (mielensterveyslaki 24 §).

Lapsuuteen kuuluu myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa ja muissa ihmisoikeussopimuksissa turvattuja erityisiä oikeuksia, joita sovelletaan vain lapsuuden aikana. Näitä ovat esimerkiksi lapsen edun ensisijaisuus, oikeus kehitykseen, oikeus erityiseen suojeluun, lapsen näkemysten kunnioittaminen ja oikeus leikkiin.

Lapsen arjessa tai lasta koskevassa päätöksessä tulee usein sovellettavaksi useita perus- ja ihmisoikeussäännöksiä samanaikaisesti. Yksittäisessä tilanteessa lapsen eri oikeudet voivat olla keskenään ristiriidassa tai lapsen ja muiden henkilöiden oikeudet voivat olla keskenään ristiriidassa. Oikeuksien toteuttamisessa tarvitaankin usein tapauskohtaista arviointia, harkintaa ja oikeuksien keskinäistä punnintaa.

Perus- ja ihmisoikeuksiin tehtäviä rajoituksia ja tilapäisiä poikkeuksia käsitellään julkaisun ensimmäisessä luvussa. Keskeinen säännös asian kannalta on perustuslain 23 §. Sen mukaan perusoikeuksista voidaan säätää lailla tai laissa erityisestä syystä säädetyn ja soveltamisalaltaan täsmällisesti rajatun valtuuden nojalla annettavalla valtioneuvoston asetuksella sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen samoin kuin muiden kansakuntaa vakavasti uhkaavien, laissa säädettyjen poikkeusolojen aikana ja jotka ovat Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia. Lailla on kuitenkin säädettävä tilapäisten poikkeusten perusteet.

Euroopan neuvoston yhtenä pyrkimyksenä on varmistaa lasten oikeuksien suojelemiseksi ja edistämiseksi laadittujen sitovien yleismaailmallisten ja eurooppalaisten normien tehokasta täytäntöönpanoa. Euroopan neuvoston lapsiohjelma (Building a Europe for and with children) ja Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien strategia pohjautuvat YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja erityisesti sen neljään yleisperiaatteeseen. Lapsiohjelman tavoitteena on sisällyttää lasten oikeudet läpileikkaavasti Euroopan neuvoston eri sektoreiden työhön ja tukea jäsenvaltioita kokonaisvaltaisessa lasten oikeuksien työssä yli ministeriörajojen ja poikkileikkaavasti ammatillista ja parlamentaarista vuoropuhelua korostaen.

Euroopan neuvoston Lapsen oikeuksien strategian (Council of Europe Strategy for the Rights of the Child 2016–2021) viisi painopistealuetta ovat: 1) yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille lapsille 2) kaikkien lasten osallistuminen 3) väkivallaton elämä kaikille lapsille 4) lapsiystävällinen oikeudenkäyttö kaikille lapsille 5) lapsen oikeudet digitaalisessa ympäristössä.

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositukset eivät ole valtioita velvoittavaa oikeutta. Suositukset kuitenkin perustuvat keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä muihin merkittäviin kansainvälisiin asiakirjoihin, kuten Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun lausuntoihin sekä moniin Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suosituksiin. Tämä vahvistaa suositusten merkitystä, vaikka niiltä puuttuukin muodollinen juridinen velvoittavuus.

3.1.3 Luvun sisältö ja tarkoitus

Tässä luvussa tarkastellaan lapsistrategiassa erityisesti huomioon otettavia perusoikeus- ja ihmisoikeusvelvoitteita. Jäsentely perustuu *YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa* turvattujen oikeuksien määräaikaisraportoinnissa käytetylle *temaattiselle pohjalle*. Kutakin temaattisen alueen sopimuskohtaa tarkastellaan myös muiden kyseessä olevaan oikeuteen liittyvien ihmisoikeussopimusten velvoitteiden ja perusoikeuksien kannalta.

Valittu lähestymistapa auttaa ymmärtämään, että:

1. lapsen oikeuksien sopimusta on tulkittava kokonaisuutena
2. lapsen oikeuksia turvataan laajasti perustuslaissa ja muissakin ihmisoikeussopimuksissa kuin lapsen oikeuksien sopimuksessa
3. lapsen ihmisoikeudet muodostavat jakamattoman kokonaisuuden, jossa eri oikeudet ovat yhteydessä toisiinsa, riippuvat toisistaan ja vahvistavat toisiaan.

HUOM! On syytä huomata, että lapsen oikeuksia koskeva ihmisoikeusnormisto on erittäin laaja, eikä käsillä oleva listaus ole tyhjentävä. Listausta antaa kuitenkin hyvän kuvan lasten oikeuksia suojaavista ihmisoikeus- ja perusoikeusvelvoitteista. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty mm. vaalioikeudet, jotka on perustuslaissa rajattu täysi-ikäisille henkilöille (18 vuotta täyttäneet). Myöskään mm. elinkeinovapautta ei käsitellä. Vaikka lapsia ei lähtökohtaisesti ole rajattu elinkeinovapauden ulkopuolelle, holhous-toimesta annettu laki (442/1999) rajoittaa alaikäisten mahdollisuutta tehdä varallisuus-oikeudellisia oikeustoimia.

Perus- ja ihmisoikeussäännöksistä esitetään

- ensin Suomen perustuslaissa turvatut oikeudet,
- toiseksi YK:n (ja sen erityisjärjestöjen ILO:n ja UNESCO:n) ihmisoikeussopimuksissa turvatut oikeudet,
- kolmanneksi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksissa turvatut oikeudet ja
- neljänneksi EU:n perusoikeuskirjassa turvatut oikeudet.

Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin valtiosopimuksissa turvatut oikeudet esitellään YK:n sopimusten jälkeen. Vaikka Haagin konferenssin valtiosopimuksia ei lueta varsinaisiksi ihmisoikeussopimuksiksi, niin luvussa kuitenkin tuodaan esille Haagin adoptiosopimus ja Haagin lapsikaappausopimus, koska niillä on vahva liityntä lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin. Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi (The Hague Conference on Private International Law) on Haagissa toimiva hallitustenvälinen järjestö, joka harjoittaa maailmanlaajuisesti valtioiden välistä lakiyhteistyötä erityisesti kansainvälis-yksityisoikeudellisissa kysymyksissä. Konferenssin jäseniä ovat 84 valtiota ja Euroopan unioni.

Perus- ja ihmisoikeussäännösten jälkeen esitetään kyseisiin säännöksiin liittyviä keskeisiä ihmisoikeuksien YK:n ja Euroopan neuvoston valvontaelinten yleisiä suosituksia ja muita ihmisoikeuksiin liittyviä soft law -asiakirjoja.

3.2 Lasten oikeuksien kannalta keskeiset perusoikeus- ja ihmisoikeussäännökset

3.2.1 Yleiset toimet perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöön panemiseksi

- *PL 22 §* (julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen), *1.2 §* (ihmisarvon loukkaamattomuus ja yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen sekä oikeudenmukaisuuden edistäminen yhteiskunnassa), *2.3 §* (julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin & kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia)
- *LOS 4 art.* (sopimusvaltion ryhdyttävä kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi), *42 art.* (sopimusvaltion on saatettava LOS:n periaatteet ja määräykset yleisesti sekä aikuisten että lasten tietoon tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti), *44.6 art.* (sopimusvaltion on julkaistava omat raporttinsa LOS:n täytäntöönpanosta laajalti yleisölle omassa maassaan)
- *CRC-OP-SC 9 art.* (yleiset toimenpiteet liittyen pöytäkirjassa tarkoitettuihin rikoksiin ja tiedottaminen ehkäisevistä toimenpiteistä ja rikosten haitallista seurauksista)
- *CRC-OP-AC 6 art.* (pöytäkirjan määräysten tehokas täytäntöönpano ja pöytäkirjasta tiedottaminen)
- *TSS-sopimus 2 art.* (sopimuksen täytäntöönpanoon sitoutuminen)

- *KP-sopimus* 2.2 art. (velvollisuus toteuttaa sopimuksessa tunnustetut oikeudet)
- *CEDAW* erityisesti 2–3 art. (velvollisuus toteuttaa sopimuksessa tunnustetut oikeudet)
- *CRPD* 4 art. (sopimuksen yleiset velvoitteet), 8 art. (tietoisuuden lisääminen), 31 art. (tilastot ja tietojen keruu), 33 art. (kansallinen täytäntöönpano ja seuranta)
- *CERD* erityisesti 2 art. (velvollisuus toteuttaa sopimuksessa tunnustetut oikeudet)
- *CAT* 2 art. (velvollisuus ehkäistä kidutus), 10 art. (kidutuskiellosta valistaminen ja tiedottaminen)
- *Palermion sopimuksen lisäpöytäkirja* 9 art. (ihmiskaupan ehkäisy)
- *Sopimus syrjinnän vastustamisesta opetuksen alalla* 3–4 art. (toimet sopimuksen täytäntöönpanemiseksi)
- *ESP A*-art. (sitoutuminen sopimusvelvoitteisiin)
- *EIS* 1 art. (velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia)
- *Lanzaroten sopimus* II luku (ennaltaehkäisevät toimenpiteet), 10 art. (kansalliset yhteistyötoimenpiteet), 11 art. (periaatteet), 15 art. (interventio-ohjelmat tai toimenpiteet, yleisperiaatteet)
- *Istanbulin sopimus* 4 art. (perusoikeudet, tasa-arvo ja syrjinnän kieltö), 5 art. (valtion yleiset velvoitteet ja huolellisuusvelvoite), 6 art. (sukupuolen huomioon ottavat toimintaperiaatteet) ja II luku (yhtenäiset toimintaperiaatteet ja tietojen kokoaminen), 12 art. (ehkäisemistä koskevat yleiset velvoitteet), 13 art. (valistus), 15 art. (ammattihenkilöiden koulutus), 17 art. (yksityisen sektorin ja joukkoviestinnän osallistuminen), 18 art. (suojelua ja tukea koskevat yleiset velvoitteet), 19 art. (tiedottaminen)
- *Ihmiskauppasopimus* II luku (ehkäiseminen, yhteistyö ja muut toimet)
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 2 art. (tavoitteet ja periaatteet, joihin alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan politiikan, lainsäädännön ja käytännön tulee perustua), 4 art. (syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuuden edistämien)
- *Kieliperuskirja* 6 art. (sopimuksesta tiedottaminen)
- *Biolääketiedesopimus* 1 art. (sopimuksen tarkoitus ja päämäärä)
- *EU-perusoikeuskirja* 1 art. (ihmisarvon loukkaamattomuus ja suojele)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 2 (2002, kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden rooli)
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003, LOS:n yleiset täytäntöönpanotoimet)
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 19 (2016, julkisesta budjetoinnista lapsen oikeuksien toteuttamiseksi)

3.2.2 Lapsen määritelmä

- LOS 1 art. (lapsi on alle 18-vuotias henkilö, jolle lapsen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin)

3.2.3 Lapsen oikeuksia koskevat yleiset periaatteet

3.2.3.1 Syrjimättömyys

- PL 6.1 § (yhdenvertaisuus lain edessä), 6.2 § (syrjinnän kielto), 6.3 § (lasten kohtelemisen tasa-arvoisesti yksilönä), 6.4 § (sukupuolten tasa-arvon edistäminen)
- LOS 2.1 art. (syrjimättömyys ilman minkäänlaista lapsen tai hänen vanhempiensa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua), 2.2 art. (lasta on suojeltava kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, jotka perustuvat hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden perheenjäsentensä asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin)
- TSS-sopimus 2.2. art. (sopimusveloitteiden käyttäminen ilman syrjintää), 3 art. (sukupuolen perusteella) ja 10.3 art. (erityisiin kaikkiin lapsiin ja nuoriin kohdistuviin suojelu- ja avustustoimenpiteisiin ryhdyttävä ilman syntyperään tai muihin seikkoihin perustuvaa syrjintää)
- KP-sopimus 2.1 art. (velvollisuus kunnioittaa ja taata sopimuksessa turvatut oikeudet ilman minkäänlaista syrjintää), 3 art. (sukupuolen perusteella), 20.2 art. (yllytys syrjintään), 24.1 art. (lapsen oikeus suojeluun ilman syrjintää) ja 26 art. (oikeus ilman syrjintää lain suojaan)
- CEDAW 2 art. (naisten ml. tyttöjen syrjinnän kaikkien muotojen poistaminen)
- CRPD 3 art. b-kohta (syrjimättömyys), 3 art. f-kohta (esteettömyys ja saavutettavuus) 3 art. g-kohta (naisten ja miesten tasa-arvo), 3 art. e-kohta (mahdollisuuksien yhdenvertaisuus), 5 art. (tasa-arvo ja yhdenvertaisuus), 6 art. (vammaiset naiset ja tytöt), 7.1 art. (vammaiset lapset), 9 art., (esteettömyys ja saavutettavuus), 12 art. (yhdenvertaisuus lain edessä), 13 (oikeussuojan saavutettavuus), 23.1 art. (syrjinnän poistaminen perheeseen ja vanhemmuuteen liittyvissä asioissa) ja 23.3 art. (vammaisen lapsen yhdenvertaiset oikeudet perhe-elämään), 24 art. (syrjinnän poistaminen koulutuksessa), 25 art. (syrjinnän poistaminen terveydenhuollossa), 27.1 art. d-kohta (yhdenvertaisuus ammatinvalinnan ohjaukseen sekä ammatillisen koulutuksen ja jatkokoulutuksen tehokas saatavuus)
- CERD 5 art. (syrjimättömyys)

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20

- *Pakolaissopimus* 3 art. (syrjimiskielto)
- *Sopimus syrjinnän vastustamisesta opetuksen alalla* (UNESCO:n sopimus, kokonaisuudessaan)
- *ESP E* art. (syrjinnän kielto sopimusvelvoitteiden osalta), 20 art. (syrjinnän kielto sukupuolen perusteella)
- *EIS* 14 art. (EIS:ssä turvattujen oikeuksien osalta) ja *EIS* 12 pöytäkirja 1 art. (kaikkinaisen syrjinnän kielto)
- *Lanzaroten sopimus* 2 art. (syrjimättömyysperiaate)
- *Istanbulin sopimus* 4 art. (perusoikeudet, tasa-arvo ja syrjinnän kielto)
- *Ihmiskauppasopimus* 3 art. (syrjimättömyysperiaate), 17 art. (sukupuolten tasa-arvo)
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 4 art. (syrjinnän kielto)
- *Biolääketiedesopimus* 11 art. (henkilön syrjinnän kielto hänen perimänsä perusteella), 12 art. (ennustavien geenitestien rajausta vain terveydellisiin tai tieteellisiin tutkimustarkoituksiin), 13 art. (perimän muuttamiseen kohdistuvien toimenpiteiden edellytykset), 14 art. (sukupuolen valinnan kielto)
- *EU-perusoikeuskirja* 21 art. (syrjintäkielto), 23 art. (miesten ja naisten välinen tasa-arvo)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- TSS-komitean yleiskommentti nro 16 (2005, TSS-sopimuksen 3 artikla, naisten ja miesten tasa-arvo)
- TSS-komitean yleiskommentti nro 20 (2009, TSS-sopimuksen 2 artikla, syrjimättömyys TSS-oikeuksissa)
- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 18 (1989, KP-sopimuksen 2 artikla)
- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 28 (2000, naisten ja miesten tasa-arvo)
- CEDAW-komitean yleissuosituksia
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 1 (2014, yhdenvertaisuus lain edessä)
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 2 (2014, saavutettavuus)
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 3 (2016, vammaisten naisten ja tyttöjen asema)
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 5 (2017, oikeus elää itsenäisesti ja olla osallisena yhteisössä)
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 6 (2018, yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys)
- General recommendation XXX (2005) on discrimination against non-citizens, The Committee on the Elimination of Racial Discrimination
- The Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General recommendation XXVIII (2002) on the follow-up to the World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance
- General recommendation XXVII (2000) on discrimination against Roma, The Committee on the Elimination of Racial Discrimination
- The Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General recommendation XXIII (1997) on the rights of indigenous peoples
- Committee of Ministers Recommendation CM/Rec(2010)5 on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity
- Recommendation CM/Rec(2009)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma and Travellers in Europe
- Recommendation No R (2000) 4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma/Gypsy children in Europe

- ECR:n yleiset politiikkasuositukset

3.2.3.2 Lapsen edun ensisijaisuus

- LOS 3.1 art. (lapsen edun ensisijaisuus lapsia koskevissa toimissa), 18.1 art. (vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa)
- CEDAW 5 art. b-kohta (kasvatuksessa lapsen etu on kaikissa tapauksissa otettava ensisijaisesti huomioon)
- CRPD 7.2 art. (vammaisia lapsia koskevissa toimissa otettava huomioon ensisijaisesti lapsen etu)
- Biolääketiedesopimus 2 art. (ihmisen edun ja hyvinvoinnin ensisijaisuus)
- EU-perusoikeuskirja 24.2 art. (lapsen edun ensisijaisuus)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 (2013, lapsen oikeudesta saada etunsa ensisijaisesti huomioon otetuksi)

3.2.3.3 Lapsen oikeus erityiseen suojeluun

- LOS 3.2 art. (lapsen hyvinvoinnille välttämätön suojelu ja huolenpito)
- TSS-sopimus 10.3 art. (erityisiin kaikkiin lapsiin ja nuoriin kohdistuviin suojelu- ja avustustoimenpiteisiin ryhdyttävä ilman syntyperään tai muihin seikkoihin perustuvaa syrjintää)
- KP-sopimus 24.1 art. (lapsen oikeus suojeluun ilman syrjintää)
- CRPD 16.2 art., 16.4 art. (suojelutarkoituksessa annetut palvelut) ja 16.5 art. (velvollisuus tehokkaisiin toimiin, jotta vammaisiin henkilöihin kohdistuvat hyväksikäyttö-, väkivalta- ja väärinkäytöstapaukset tunnistetaan, tutkitaan ja, mikäli tarkoituksenmukaista, saatetaan syytteeseen)
- ESP 17 art. (lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun)
- Biolääketiedesopimus 6 art. (sellaisten henkilöiden suojelu, jotka eivät voi antaa suostumustaan terveyteen kohdistuvaan toimenpiteeseen)
- EU-perusoikeuskirja 24.1 art. (lapsen oikeus välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 21 (2017, katuoloissa elävät lapset)
- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 17 (1989, KP-sopimuksen artikla 24)

3.2.3.4 Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen

- PL 7.1 § (oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen).

- LOS 6.1 art. (oikeus elämään) ja 6.2 art. (oikeus henkiinjäämiseen ja kehittymiseen)
- TSS-sopimus 12.2 a-kohta (toimet kuolleena syntyvien lasten määrän ja lapsikuolleisuuden vähenemiseksi sekä lasten terveen kehityksen parantamiseksi)
- KP-sopimus 6.1 art. (oikeus elämään)
- CEDAW 3 art. (oikeus täyteen kehitykseen)
- CRPD 3 art. h-kohta (vammaisen lapsen kehittyvät kyvyt ja oikeus säilyttää identiteettinsä), 10 art. (oikeus elämään)
- EIS 2 art. (oikeus elämään)
- EU-perusoikeuskirja 2.1 art. (oikeus elämään)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 7 (2005, lapsen oikeudet varhaislapsuudessa)
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 20 (2016, lapsen oikeudet nuoruusiässä)
- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 36 (2019, oikeus elämään)

3.2.3.5 Lapsen oikeus tulla kuulluksi sekä osallistuminen yhteisössä ja yhteiskunnassa

- PL 6.3 § lasten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti), 2.2 § (yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen), 14.4 § (julkisen vallan velvollisuus edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon) ja 20.2 § (mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon)
- LOS 12.1 art. (lapsen oikeus ilmaista vapaasti näkemyksensä ja näkemysten huomioon ottaminen / lapsen oikeus tulla kuulluksi ja otetuksi vakavasti) ja 12.2 art. (lapsen kuuleminen lasta koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa)
- KP-sopimus 25 art. a-kohta (oikeus vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin)
- CEDAW 7 art. c-kohta (naisten oikeus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan)
- CRPD 7.3 art. (lasten osallisuus), 12 art. (yhdenvertaisuus lain edessä – tuettu päätöksenteko), 19 art. (eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä), 29 art. (osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään), 20 art. (henkilökohtainen liikkuminen)
- ESP 15.3 art. (vammaisten henkilöiden oikeus osallistua yhteiskunnalliseen elämään)
- Biolääketiedesopimus 6 art. (mm. alaikäisen suostumus terveyteen kohdistuvaan toimenpiteeseen)
- Vähemmistöpuiteyleissopimus 15 art. (oikeus yhteiskunnalliseen osallistumiseen), 17.2 art. (oikeus osallistua kansalaisjärjestöjen toimintaan)

- *EU-perusoikeuskirja* 24.1 art. (lapsen mielipiteen kunnioittaminen)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 (2009, lapsen oikeus tulla kuulluksi)
- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 25 (1996, KP-sopimuksen 25 artikla)
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 7 (2018, vammaisten henkilöiden ml. lasten edustus CRPD:n toimeenpanoa seuraavissa ja valvovissa organisaatioissa)
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 5 (2017, oikeus elää itsenäisesti ja olla osallisena yhteisössä)
- Recommendation CM/Rec (2012)2 of the Committee of Ministers to member States on the participation of children and young people under the age of 18
- Recommendation 128 (2003) on the revised European Charter on the participation of the young people in local and regional life

3.2.4 Kansalaisoikeudet ja -vapaudet

3.2.4.1 Syntymärekisteröinti, nimi, kansalaisuus ja oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan

- *PL* 5 § (Suomen kansalaisuus)
- *LOS* 7 art. (lapsen rekisteröinti syntymän jälkeen, lapsen oikeus nimeen ja kansalaisuuteen ja oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan)
- *KP-sopimus* 24.2 art. (jokainen lapsi on merkittävä rekisteriin välittömästi syntymän jälkeen ja hänelle on annettava nimi), 24.3 art. (jokaisella lapsella on oikeus saada kansalaisuus)
- *CEDAW* 9 art. (naisten ja miesten yhtäläinen oikeus kansalaisuuteen)
- *CRPD* 18 art. (oikeus kansalaisuuteen), 18.2 art. (syntymärekisteröinti)
- *CERD* 5 art. d-kohdan 3 kohta (oikeus kansalaisuuteen)
- *EIS* 8 art. (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta)
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 11 art. (oikeus käyttää vähemmistökielistä etu- ja sukunimeä)
- *Pakolaissopimus* 34 art. (kansalaistaminen)
- *EU-perusoikeuskirja* 24.3 art. (lapsen oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, jollei se ole lapsen edun vastaista)

3.2.4.2 Henkilöllisyyden säilyttäminen

- *LOS* 8 art. (lapsen henkilöllisyyden, kansalaisuuden, nimen ja sukulaisuus-suhteiden säilyttäminen)
- *KP-sopimus* 16 art. (oikeus tulla tunnustetuksi henkilöksi oikeudellisesti)
- *Pakolaissopimus* 12 art. (henkilöoikeudellinen asema) ja 27 art. (henkilöllisyystodistukset)

3.2.4.3 Oikeus hakea, vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia (sananvapaus)

- *PL* 12 § (sananvapaus sekä viranomaisten asiakirjojen ja muiden tallenteiden julkisuus)
- *LOS* 13.1 art. (lapsen oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä, ml. hakea, vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia), 13.2 art. (oikeuden käyttämiselle asettavien rajoitusten edellytykset)
- *KP-sopimus* 19.1 art. (jokaisella on oikeus mielipiteen vapautteen ilman ulkopuolista puuttumista), 19.2 art. (jokaisella on sananvapaus, joka käsittää vapauden hankkia, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia riippumatta alueellisista rajoista joko suullisesti, kirjallisesti tai painettuna taiteellisessa muodossa tai muulla henkilön valitsemalla tavalla) ja 19.3 art. (oikeuden käyttämisen rajoitukset), 20.2 art. (yllytys syrjintään ja väkivaltaan on kiellettävä lailla).
- *CRPD* 21 art. (sanan- ja mielipiteenvapaus ja tiedonsaanti).
- *CERD* 5 art. (oikeus mielipiteen- ja ilmaisunvapauteen).
- *EIS* 10 art. (sananvapaus)
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 7 art. (oikeutta sanan- ja ajatuksenvapautteen kunnioitetaan) ja 9 art. (oikeus sananvapauteen, joka käsittää mielipiteen vapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia vähemmistökielellä. Pääsyä viestintävälineisiin tulee helpottaa).
- *Kieliperuskirja* 11 art. (ohjelmatarjonta alueellisilla kielillä / vähemmistökielillä).
- *EU-perusoikeuskirja* 11 art. (sananvapaus ja tiedonvälityksen vapaus)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 34 (2011, mielipiteen ja ilmaisunvapaus, *KP-sopimuksen* 19 artikla).
- Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation No. 35 (2013) Combating racist hate speech.
- Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, ECRI General Policy Recommendation No. 6 (2000).

3.2.4.4 Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus

- *PL* 11 § (uskonnon- ja omantunnonvapaus)
- *LOS* 14.1 art. (lapsen oikeus ajatuksen-, omantunnon ja uskonnonvapauteen), 14.2 art. (valtion on kunnioitettava vanhempien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeuksiensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa), 14.3 art. (oikeuden käyttämiselle asettavien rajoitusten edellytykset).

- *KP-sopimus* 18.1–2 art. (jokaisella on oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen), 18.3 art. (oikeuden käyttämisen rajoitusedellytykset), 18.4 art. (sopimusvaltioiden on kunnioitettava vanhempien vapautta taata lastensa uskonnollinen ja moraalinen opetus omien vakaumustensa mukaan) ja 20.2 art. (yllytys syrjintään ja väkivaltaan on kiellettävä lailla).
- TSS-sopimus 13.3 art. (vanhempien oikeus valita lapsilleen koulu, jonka opetussuunnitelmat vastaavat viranomaisten määräämää tasoa ja turvata lastensa uskonnollinen ja moraalinen kasvatus omien vakaumustensa mukaan).
- CERD 5 art. d-kohdan 7 kohta (oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen)
- *Pakolaissopimus* 4 art. (pakolaisten yhdenvertainen oikeus uskonnonharjoittamiseen ja lasten uskonnolliseen kasvatukseen).
- EIS 9 art. (jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen), *EIS 1 pöytäkirja* 2. art. (vanhempien oikeus varmistaa lapsilleen omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen opetus).
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 7 art. (oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen kunnioitetaan), 8 art. (oikeus tunnustaa uskontoaan tai uskoaan sekä perustaa uskonnollisia laitoksia, järjestöjä ja yhdistyksiä) ja 9 art. (oikeus sananvapauteen, joka käsittää mielipiteen vapauden sekä oikeuden vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia vähemmistökielellä. Pääsyä viestintävälineisiin tulee helpottaa).
- *EU-perusoikeuskirja* 10 art. (ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus), 14.3 art. (vanhempien oikeus varmistaa lapsille omien uskonnollisten, aatteellisten ja kasvatuksellisten vakaumusten mukainen kasvatus ja opetus).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 22 (1993, KP-sopimuksen 18 artikla.)

3.2.4.5 Yhdistymisvapaus ja kokoontumisvapaus

- *PL* 13 § (kokoontumis- ja yhdistymisvapaus).
- *LOS* 15.1 art. (lapsen oikeus yhdistymisvapauteen ja rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen), 15.2 art. (oikeuden käyttämiseksi asetettavien rajoitusten edellytykset).
- *KP-sopimus* 21 art. (kokoontumisvapaus), 22 art. (yhdistymisvapaus).
- *CRPD* 29 art. b-kohta (osallistuminen julkisten asioiden hoitoon)
- *CERD* 5 art. d-kohdan 9 kohta (oikeus kokoontua rauhanomaisessa tarkoituksessa ja perustaa yhdistyksiä).
- *Pakolaissopimus* 15 art. (yhdistymisoikeus).
- *EIS* 11 art. (kokoontumis- ja yhdistymisvapaus).
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 7 art. (oikeutta rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen kunnioitetaan) ja 17.2 art. (oikeus osallistua kansalaisjärjestöjen toimintaan).
- *EU-perusoikeuskirja* 12 art. (kokoontumis- ja yhdistymisvapaus).

3.2.4.6 Yksityisyyden-, kunnian ja maineen suoja

- *PL* 10 § (yksityiselämän suoja).
- *LOS* 16 art. (lapsen oikeus yksityisyyden, perheen, kodin, kirjeenvaihdon, kunnan ja maineen suojeluun).
- *KP-sopimus* 17 art. (kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä suorittaa hänen kunniaansa ja mainettaan loukkaavia hyökkäyksiä).
- *CRPD* 17 art. (henkilön koskemattomuuden suoja), 22 art. (yksityisyyden kunnioittaminen).
- *EIS* 8 art. (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta).
- *EU-perusoikeuskirja* 7 art. (yksityis- ja perhe-elämän kunnioittaminen) ja 8 art. (henkilötietojen suoja)

3.2.4.7 Oikeus saada tietoa median välityksellä ja oikeus suojaan vahingolliselta tiedolta ja aineistolta

- *PL* 12.1 § (oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia)
- *LOS* 17 art. (oikeus saada tietoa median välityksellä ja oikeus suojaan lapsen hyvinvoinnille vahingolliselta tiedolta ja aineistolta).
- *CRPD* 21 art. (tiedonsaanti).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Guidelines regarding the implementation of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography (CRC/C/156)
- Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment
- Recommendation CM/Rec(2019)1 of the Committee of Ministers to member States on preventing and combating sexism

3.2.5 Perheympäristö ja sijaishuolto

3.2.5.1 Vanhempien oikeus ja velvollisuus tukea lapsen kehittyviä valmiuksia

- LOS 5 art. (lapsen kehittyvät valmiudet sekä vanhempien vastuut, oikeudet ja velvollisuudet tarjota lapselle ohjausta ja neuvoa oikeuksien käyttämiseksi), 18.1 art. (vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa)

3.2.5.2 Lapsen erottaminen vanhemmista

- PL 10 § (yksityiselämän suoja, oikeus sisältää perhe-elämän suojan).
- LOS 9.1–2 art. (lapsen vanhemmista erottamisen kieltä ja vanhemmista erottamisen edellytykset, 9.3 art. (lapsen oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita molempiin vanhempiinsa) ja 9.4 art. (velvoite antaa tieto lapsen poissaolevien perheenjäsenten olinpaikasta).
- CRPD 23.4 art. (lapsen vanhemmista erottamisen kieltä ja vanhemmista erottamisen edellytykset. Kielto erottaa lasta vanhemmistaan lapsen oman tai toisen tai molempien vanhempien vammaisuuden perusteella).
- EIS 8 art. (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta).
- *Lanzaroten sopimus* 14.3 art. (mahdollisuus siirtää seksuaaliseen riiston tai seksuaalisen hyväksikäytön uhri pois perheympäristöstä).
- *EU-perusoikeuskirja* 24.3 art. (lapsen oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, jollei se ole lapsen edun vastaista).

3.2.5.3 Perheen jälleenyhdistäminen, kun perheenjäsenet asuvat eri valtioissa

- LOS 10 art. (perheen jälleenyhdistäminen, kun lapsi ja hänen vanhempansa asuvat eri valtioissa).
- EIS 8 art. (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 6 (2005, ilman huoltajaa olevat ja perheestään eroon joutuneet lapset)

3.2.5.4 Laiton maastakuljetus ja lasten ulkomailta palauttamatta jättäminen

- LOS 11 art. (lasten laittomien maastakuljetusten ja ulkomailta palauttamista jättämisten ehkäiseminen).
- *Haagin lapsikaappaus sopimus* (kokonaisuudessaan)
- *Eurooppalainen lapsenhuoltosopimus* (kokonaisuudessaan)

3.2.5.5 Vanhempien yhteinen vastuu, perheen ja vanhempien tukeminen sekä perheellisten työntekijöiden suojelu

- PL 19.3 § (lapsiperheiden tuki), 10 § (yksityiselämän suoja, oikeus sisältää perhe-elämän suojan).
- LOS 18.1 art. (vanhempien yleinen ja ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä huolehtimisesta), 18.2 art. (valtion velvollisuus antaa apua vanhemmille) ja 18.3 art. (työssäkävien vanhempien oikeus hyödyntää lastenhoitopalveluita).
- *TSS-sopimus* 10.1 art. (suurin mahdollinen suojelu ja apu on annettava perheelle, niin kauan kuin se on vastuussa lasten huollosta ja kasvatuksesta).
- *KP-sopimus* 23.1 art. (perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustavaa laatua oleva yhteisö ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojeluun), 23.4 art. (avioliiton purkautuessa on ryhdyttävä toimenpiteisiin tarpeellisen suojelun turvaamiseksi lapsille).
- *CEDAW* 5 art. b-kohta (vanhempien yhteisen vastuu lasten kasvatuksesta ja kehityksestä), 16 art. d-kohta (naisten ja miesten yhtäläiset oikeudet vanhempina, kaikissa tapauksissa lapsen etu on kuitenkin ensisijainen), 16 art. f-kohta (yhtäläiset oikeudet lapsen huollossa tai adoptiossa, kaikissa tapauksissa lapsen etu on ensisijainen).
- *CRPD* 23.2–3 art. (vammaisille henkilöille on annettava asianmukaista apua, jotta he voivat kantaa vastuunsa lasten kasvatuksesta ja lapsille ja heidän perheilleen on annettava palveluja ja tukea).
- *ILO:n yleissopimus nro 183* (äitiyssuojelusopimus) Suomi ei ole ratifioinut sopimusta.
- *ESP* 27 art. (perheellisten työntekijöiden oikeus tasa-arvoiseen kohteluun).

- *EIS* 8 art. (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), *7 pöytäkirja* 5 art. (aviopuolisoiden yhdenvertaisuus lapsiin liittyvissä oikeudellisissa kysymyksissä).
- *EU-perusoikeuskirja* 24.3 art. (lapsen oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, jollei se ole lapsen edun vastaista), 33.1 art. (perheen oikeudellinen, taloudellinen ja yhteiskunnallinen suoja), 33.2 art. (perheellisten työntekijöiden suojeleminen työelämässä).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 19 (1990, KP-sopimuksen artikla 23)
- Recommendation Rec (2006)19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting
- Parliamentary Assembly Recommendation 1666 (2004) 1 Europe-wide ban on corporal punishment of children

3.2.5.6 Vailla perheen turvaa olevat lapset

- *PL* 19.1 § (oikeus välttämättömään huolenpitoon), 19.3 § (jokaisen oikeus riittäviin sosiaali- ja terveystalouteen sekä lapsen huolenpidosta vastaavien tukeminen)
- *LOS* 20 art. (vailla perheen turvaa olevan lapsen oikeus erityiseen suojelemaan).
- *CRPD* 23.5 art. (sijaishuollon järjestäminen lapselle muun sukunsa piirissä ja jollei tämä ole mahdollista lähiyhteisössä perheenomaisissa olosuhteissa).
- *ESP* 17.1 art. c-kohta (suojeleminen ja erityisen apu lapsille ja nuorille, jotka eivät väliaikaisesti tai pysyvästi saa perheensä tukea).

3.2.5.7 Adoptio

- *LOS* 21 art. (lapsen edun ensisijaisuuden varmistaminen adoptiossa).
- *CEDAW* 16 art. f-kohta (yhtäläiset oikeudet adoption suhteen, kaikissa tapauksissa lapsen etu on ensisijainen).
- *CRPD* 23.2 art. (lapsen edun ensisijaisuus adoptiossa).
- *Haagin adoptiosopimus* (kokonaisuudessaan)
- *EIS* 8 art. (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta).
- *Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta* (kokonaisuudessaan)

3.2.5.8 Lapsen oikeus hoitonsa ja sijoituksensa tarkistamiseen

- LOS 25 art. (lapsen oikeus hoitonsa ja sijoituksensa tarkistamiseen), 3.3 art. (lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat viranomaisten antamia määräyksiä, erityisesti turvallisuudesta, terveydestä, henkilökunnan määrästä ja soveltuvuudesta sekä henkilökunnan riittävästä valvonnasta).

3.2.5.9 Lapsen oikeus saada elatusapua

- LOS 27.4 art. (lapsen elatusavun saannin turvaaminen).

3.2.6 Vammaisuus, terveydenhuolto ja sosiaaliturva

3.2.6.1 Vammaisen lapsen oikeus elää oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja aktiivista osallistumista

- LOS 23.1 art. (vammaisen lapsen oikeus nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä, joka takaa ihmisarvon, edistää itseluottamusta ja helpottaa lapsen aktiivista osallistumista), 23.2–3 art. (vammaisen lapsen oikeus erityiseen hoitoon ja apuun, jotka on suunniteltu edistämään lapsen yksilöllistä kehittymistä).
- CRPD (kokonaisuudessaan)
- EU-perusoikeuskirja 26 art. (vammaisten henkilöiden oikeus osallistua yhteiskuntaelämään).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 9 (2006, vammaisten lasten oikeudet)
- TSS-komitean yleiskommentti nro 5 (1994, vammaisten henkilöiden oikeudet)
- CRPD-komitean yleiskommentit
- Recommendation CM/Rec(2013)2 of the Committee of Ministers to member States on ensuring full inclusion of children and young persons with disabilities into society
- Recommendation CM/Rec(2010)2 on deinstitutionalisation and community living of children with disabilities
- Recommendation CM/Rec(2009)9 on the education and social inclusion of children and young people with autism spectrum disorders
- Recommendation CM/Rec(2010)2 of the Committee of Ministers to member states on deinstitutionalisation and community living of children with disabilities
- Council of Europe Disability Strategy 2017-2023

3.2.6.2 Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen

- Kyseinen kohta vastaa sisällöllisesti aiemmin käsitellyä teema-aluetta 3.2.3 Lapsen oikeuksia koskevat yleiset periaatteet / 3.2.3.4 Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen

3.2.6.3 Lapsen oikeus terveyteen ja terveystalviuihin

- *PL* 19.1 § (oikeus välttämättömään huolenpitoon), 19.3 § (riittävät sosiaali- ja terveystalviut), 19.3 § (väestön terveyden edistäminen).
- *LOS* 24 art. (lapsen oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveystalviuihin), 3.3 art. (lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja talviut noudattavat viranomaisten antamia määräyksiä, erityisesti turvallisuudesta, terveydestä, henkilökunnan määrästä ja soveltuvuudesta sekä henkilökunnan riittävästä valvonnasta)
- *TSS-sopimus* 12.1 art. (oikeus korkeimpaan saavutettavissa olevaan ruumiin- ja mielenterveyteen), 12.2 art. d-kohta (velvollisuus turvata jokaiselle lääkärin ja sairaaloiden talviut sairaustalviuksissa), 12.2 a-kohta (toimet kuolleena syntyvien lasten määrän ja lapsikuolleisuuden vähenemiseksi sekä lasten terveen kehityksen parantamiseksi).
- *CEDAW* 10 art. h-kohta (naisten mahdollisuus perhesuunnittelua koskevaa tietoon ja neuvontaan), 12.1 art. (tasa-arvoinen terveydenhuoltotalviuiden saanti), 12.2 art. (naisille asianmukaiset talviut raskauden ja synnytyksen aikana)
- *CRPD* 23.1 art. b-kohta (tietoa ja valistusta lisääntymisterveydestä ja perhesuunnittelusta) ja c-kohta (hedelmällisyyden säilyttäminen yhdenvertaisesti), 25 art. (terveys), 26 art. (kuntoutus)
- *CERD* 5 art. e-kohdan 4 kohta (oikeus terveydenhoitoon)
- *ESP* 1 art. (oikeus työhön liittyvään kuntoutukseen) ja 11 art. (oikeus terveyden suojeluun) sekä 8 art. (oikeus raskaudenaikaisiin terveystalviuihin sekä raskaana olevan naisen ja sikiön suojelu työelämässä).
- *Biolääketiedesopimus* (sopimus kokonaisuudessaan), ml. 3 art. (tasa-puolinen pääsy terveydenhuoltoon), 4 art. (ammattilliset vaatimukset).
- *Istanbulin sopimus* IV luvun mukaiset toimet (suojaletu ja tuki, mm. turvakodit, auttavat puhelimet ja seksuaalisen väkivallan uhrien tukeminen).
- *EU-perusoikeuskirja* 3.2 art. (oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen lääketieteen alalla), 35 art. (oikeus saada ehkäisevää terveydenhoitoa ja lääkinällistä hoitoa).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3 (2003, HIV, AIDS ja lapsen oikeudet)

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 4 (2003, nuorten terveydestä ja kehityksestä)
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 15, (2013, lapsen oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta)
- TSS-komitean yleiskommentti nro 14 (2000, TSS-sopimuksen 12 artikla, oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan)
- TSS-komitean yleiskommentti nro 22 (2016), seksuaali- ja lisääntymisterveys

3.2.6.4 Lapsen oikeus nauttia sosiaaliturvasta ja lastenhoitopalveluista

- *PL* 19.1 § (oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon), 19.2 § (perustoimeentulon turva), 19.3 § (riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut), 19.3 § (väestön terveyden edistäminen), 19.3 § (lapsiperheiden tuki).
- *LOS* 26 art. (lapsen oikeus sosiaaliturvaan), 18.3 art. (työssäkäyvien vanhempien oikeus hyödyntää lastenhoitopalveluita), 3.3 art. (lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat viranomaisten antamia määräyksiä, erityisesti turvallisuudesta, terveydestä, henkilökunnan määrästä ja soveltuvuudesta sekä henkilökunnan riittävästä valvonnasta)
- *TSS-sopimus* 9 art. (oikeus sosiaaliturvaan ja sosiaalivakuutukseen) ja 10.2 art. (äideille on myönnettävä erityistä suojelua ennen ja jälkeen lapsen synnytyksen).
- *CRPD* 19 art. b-kohta, 20 art. (henkilökohtainen liikkuminen ja siihen liittyvät palvelut), 21 art. b-kohta (viittomakielen, pistekirjoituksen ja puhetta tukevien viestintäkeinojen käyttö), 23.3 art. (tietoa, palveluja ja tukea vammaisille lapsille ja heidän perheilleen), 28.2 art. (oikeus sosiaaliturvaan).
- *CERD* 5 art. e-kohdan 4 kohta (oikeus sosiaaliturvaan ja sosiaalihuoltoon).
- *Pakolaissopimus* 24 art. (sosiaaliturva).
- *ESP* 12 art. (oikeus sosiaaliturvaan), 13 art. (oikeus sosiaaliavustukseen ja lääkkinnälliseen apuun), 14 art. (oikeus sosiaalipalveluihin), 30 art. (oikeus suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan)
- *EU-perusoikeuskirja* 34.1–2 art. (oikeus sosiaaliturvaetuuksiin ja sosiaalipalveluihin), 34.3 art. (oikeus sosiaalitukeen ja asumistukeen tai sosiaalisesti tuettuun asuntoon).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- TSS-komitean yleiskommentti nro 19 (2008, oikeus sosiaaliturvaan)
- YK:n sijaishuollon ohjeet A/RES/64/142*
- Recommendation CM/Rec(2011)12 of the Committee of Ministers to member states on children's rights and social services friendly to children and families
- Guidelines on child-friendly health care (Adopted by the Committee of Ministers on 21 September 2011 at the 1121st meeting of the Ministers' Deputies)

- The Council of Europe Recommendation Rec(2005)5 on the rights of children living in residential institutions

3.2.6.5 Lapsen oikeus riittävään elintasoon, mukaan lukien asuminen

- *PL* 19.1 § (oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon), 19.2 § (perustoimeentulon turva), 19.4 § (oikeus asuntoon).
- *LOS* 27 art. (lapsen oikeus riittävään elintasoon).
- *TSS-sopimus* 11.1 art. (oikeus saada itselleen ja perheelleen tyydyttävä elintaso, joka käsittää riittävän ravinnon, vaatetuksen ja sopivan asunnon, sekä oikeuden elinehtojen jatkuvaan parantamiseen).
- *CRPD* 28.1 art. (oikeus riittävään elintasoon).
- *CERD* 5 art. e-kohdan 3 kohta (oikeus asuntoon).
- *Pakolaissopimus* 21 art. (yhdenvertainen kohtelu asunnonsaannissa muiden ulkomaalaisten kanssa).
- *ESP* 31 (oikeus asuntoon).
- *EU-perusoikeuskirja* 34.3 art. (oikeus sosiaalitukeen ja asumistukeen tai sosiaalisesti tuettuun asuntoon).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- TSS-komitean yleiskommentti nro 7 (1997, oikeus asuntoon)
- TSS-komitean yleiskommentti nro 12 (1999, oikeus riittävään ravintoon)
- TSS-komitean yleiskommentti nro 15 (2002, oikeus veteen, TSS-sopimuksen artiklat 11-12)

3.2.6.6 Lasten suojeleminen huumausaineilta

- *LOS* 33 art. (lasten suojeleminen huumausaineiden käytöltä sekä lasten käytöltä humausaineiden tuotannossa ja kaupassa).

3.2.7 Koulutus, vapaa-aika ja kulttuuritoiminta

3.2.7.1 Lapsen oikeus saada koulutusta ja opetusta

- *PL* 16.1 § (oikeus maksuttomaan perusopetukseen), 16.2 § (oikeus myös muuhun opetukseen kuin perusopetukseen sekä itsensä kehittämiseen).
- *LOS* 28 art. (lapsen oikeus saada koulutusta): 28.1 art. a-kohta (pakollinen ja maksuton perusasteen koulutus), 28.1 art. b-kohta (keskiasteen koulutusmuotojen kehittäminen ml. opinto- ja ammatinvalinnan ohjaus sekä toimet maksuttoman opetuksen käyttöönottamiseen ja taloudellisen

tuen antamiseen sitä tarvitseville), 28.1 art. c-kohta (korkea-asteen koulutuksen saattaminen kaikkien ulottuville kykyjen mukaisesti), 28.1 art. d-kohta (opetukseen ja ammattikoulutukseen liittyvän tiedon ja ohjauksen saattaminen kaikkien lasten saataville ja ulottuville), 28.1 art. e-kohta (toimenpiteet koulunkäynnin säännöllisyyden edistämiseksi ja koulunkäynnin keskeyttämisen vähentämiseksi).

- *TSS-sopimus* 13.2 art. a-kohta (alkeisopetuksen pakollisuus ja maksuttomuus), 13.2 art. b-kohta (alkeisopetuksen jälkeinen opetus on kaikin käytettävissä olevin keinoin tehtävä yleisesti saavutettavaksi ja mahdolliseksi kaikille erityisesti ottamalla asteittain käyttöön maksuton opetus), 13.2 art. c-kohta (korkeampi opetus on kaikin asianmukaisin tavoin tehtävä mahdolliseksi kaikille kyvykkyyden perusteella ja ennen kaikkea ottamalla asteittain käyttöön maksuton opetus), 13.2 art. d-kohta (perusopetusta on tuettava ja tehostettava mahdollisuuksien mukaan niille henkilöille, jotka eivät ole saaneet tai jotka eivät ole päättäneet alkeisopetustaan), 13.2 art. e-kohta (koulujärjestelmän aktiivinen kehittäminen).
- *CEDAW* 10 art. (naisten ja miesten yhtäläinen oikeus koulutukseen, sisältää yksityiskohtaisia oikeuksia).
- *CRPD* 24 art. (vammaisten henkilöiden oikeus koulutukseen, osallistava koulutusjärjestelmä), 27.1 art. d-kohta (yhdenvertaisuus ammatinvalinnan ohjauksessa sekä ammatillisen koulutuksen ja jatkokoulutuksen tehokas saatavuus).
- *CERD* 5 art. e-kohdan 5 kohta (oikeus opetukseen ja ammattikasvatukseen).
- *Pakolaissopimus* 22 art. (yhdenvertainen oikeus alkeisopetukseen sekä muun kuin alkeisopetuksen osalta opiskelumahdollisuuksissa ja koulutusten tunnustamisessa yhdenvertainen kohtelu muiden ulkomaalaisten kanssa).
- *Sopimus syrjinnän vastustamisesta opetuksen alalla* (kokonaisuudessaan)
- *ESP* 1 art. (oikeus saada ammatillista koulutusta ja ammatinvalinnanohjausta), 9 art. (oikeus ammatinvalinnanohjaukseen), 10 art. (oikeus ammatilliseen koulutukseen), 15.1 art. (vammaisten henkilöiden koulutus ja ammatillinen koulutus), 17 art. 1 a-kohta (lasten ja nuorten oikeus kasvatukseen- ja koulutuspalveluihin) ja 17.2 art. (maksuton perusopetus lapsille ja nuorille ja rohkaisu säännölliseen koulunkäyntiin).
- *EIS* 1 lisäpöytäkirja 2 art. (oikeus koulutukseen).
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 12.2 art. (riittävät mahdollisuudet opettajankoulutukseen ja oppikirjojen hankintaan) ja 12.3 art. (vähemmistöihin kuuluvan yhtäläinen mahdollisuus saada koulutusta kaikilla tasoilla), 14.1 art. (oikeus oppia vähemmistökieltä), 14.2 art. (vähemmistökielen opetus).
- *Kieliperuskirja* 8 art. (koulutus).

- *EU-perusoikeuskirja* 14.1 art. (oikeus koulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen), 14.2 art. (maksuton oppivelvollisuuden perustuva opetus).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 7 (2005, lapsen oikeudet varhaislapsuudessa)
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 9 (2006, Vammaisten lasten oikeudet)
- TSS-komitean yleiskommentti nro 13 (1999, TSS-sopimuksen 13 artikla, oikeus koulutukseen)
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women General recommendation No. 36 (2017) on the right of girls and women to education
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 4 (2016, oikeus inklusiiviseen opetukseen)
- General recommendation XXVII (2000) on discrimination against Roma, The Committee on the Elimination of Racial Discrimination
- UNESCO: The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, 1994 (Salamanca julistus erityisopetuksen periaatteista, toimintatavoista ja käytännöistä).
- Recommendation CM/Rec(2009)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma and Travellers in Europe
- Recommendation No R (2000) 4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma/Gypsy children in Europe
- Combating racism and racial discrimination in and through school education, ECRI General Policy Recommendation No. 10 (2006)

3.2.7.2 Lapsen koulutuksen päämäärät

- *PL* 16.2 § (oikeus itsensä kehittämiseen)
- *LOS* 29 art. (lapsen koulutuksen päämäärät, mm. lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täysi kehittäminen sekä ihmisoikeus- ja yhdenvertaisuuskasvatus ja kunnioituksen edistäminen elinympäristöä kohtaan)
- *TSS-sopimus* 13.1 art. (koulutuksen päämäärät, mm. opetuksen tarkoituksena on ihmisen persoonallisuuden ja sen arvon ymmärtämisen kehittäminen. Koulutuksen on vahvistettava ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista).
- *CRPD* 24.1 art. (vammaisten henkilöiden oikeus koulutukseen), 24.1 art. a-kohta (koulutuksen tarkoituksena on kehittää täysimääräisesti inhimillisiä voimavaroja, omanarvontuntoa ja itsearvostusta sekä vahvistaa ihmisoikeuksien, perusvapauksien ja ihmiskunnan moninaisuuden kunnioittamista), 24.1 art b-kohta (koulutuksen tarkoituksena on mahdollisimman pitkälle turvata vammaisten henkilöiden persoonallisuuden, lahjakkuuden ja luovuuden sekä henkisten ja ruumiillisten kykyjen kehittäminen), 24.1 art. c-kohta (koulutuksen tarkoituksena on mahdollistaa vammaisten henkilöiden tehokas osallistuminen yhteiskuntaan).
- *CERD* 7 art. (ennakkoluulojen poistaminen koulutuksella ja kasvatuksella).

- *Sopimus syrjinnän vastustamisesta opetuksen alalla* (5.1 art. a-kohta).
- *Lanzaroten sopimus* 6 art. (lasten koulutus ja oikeus saada tietoa seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön riskeistä ja keinoista suojella itseään).
- *Istanbulin sopimus* 14 art. (koulutus, joka käsittelee tasa-arvoa, sukupuoleen perustuvaa naiseen kohdistuvaa väkivaltaa ja oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen)
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 12.1 art. (tietoa kansallisten vähemmistöjen kulttuurista, historiasta, kielistä ja uskonnoista tulee vaalia opetuksessa ja tutkimuksessa).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2001, koulutuksen tavoitteet)
- YK:n julistus ihmisoikeuskasvatuksesta
- Recommendation Rec (2010)7 on the Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education

3.2.7.3 Vähemmistöön tai alkuperäiskansaan kuuluvan lapsen oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon ja kieleen

- *PL* 11 § (uskonnon ja omantunnon vapaus), 17 § (oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, 17.1 § suomi ja ruotsi kansalliskielinä, 17.3 § saamelaiden ja romanien ja muiden ryhmien oikeus kieleen ja kulttuuriin, saamelaiden oikeus käyttää saamen kieltä viranomaisissa, viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet).
- *LOS* 30 art. (vähemmistöihin ja alkuperäiskansoihin kuuluvien lasten oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon tai kieleen).
- *KP-sopimus* 27 art. (kansalliseen, uskonnolliseen tai kielelliseen vähemmistöön kuuluvan henkilön oikeus nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään).
- *CRPD* 3 art. h-kohta (vammaisten lasten oikeus säilyttää identiteettinsä), 21 art. b-kohta, (viittomakielen, pistekirjoituksen ja puhetta tukevien viestintäkeinojen käyttö), 21 art. e-kohta (viittomakielen tunnustaminen ja edistäminen), 24.3-4 art. (koulutuksen varmistaminen yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä ja viestintätavoilla), 30.4 art. (oikeus erityiseen kulttuuri- ja kieli-identiteettiin)
- *Sopimus syrjinnän vastustamisesta opetuksen alalla* (erit. 5.1 art. c-kohta)
- *ILO:n yleissopimus nro 169* (Itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimo-kansat), Suomi ei ole ratifioinut sopimusta
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 5.1 art. (oikeus ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan ja säilyttää uskontonsa, kieltänsä ja perinnäistapansa ja kulttuuriperintönsä), 10 art. (oikeus vapaasti käyttää vähemmistökieltä), 14.1 art. (oikeus oppia vähemmistökieltä).

- *Kieliperuskirja* (sopimus kokonaisuudessaan).
- *EU-perusoikeuskirja* 22 art. (kulttuurinen, uskonnollinen ja kielellinen monimuotoisuus).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 11 (2009, alkuperäiskansojen lapset)
- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 23 (1994, KP-sopimuksen artikla 27)
- General recommendation XXVII (2000) on discrimination against Roma, The Committee on the Elimination of Racial Discrimination
- The Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General recommendation XXIII (1997) on the rights of indigenous peoples
- YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista
- Recommendation CM/Rec(2009)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma and Travellers in Europe
- Recommendation No R (2000)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma/Gypsy children in Europe
- Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, ECRI General Policy Recommendation No. 3 (1998)

3.2.7.4 Oikeus lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan sekä kulttuurielämään osallistumiseen

- *PL* 16.2 § (oikeus itsensä kehittämiseen)
- *LOS* 31 art. (lapsen oikeus lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuuriin ja taiteisiin)
- *TSS-sopimus* 15.1 art. a-kohta (oikeus ottaa osaa kulttuurielämään), 7 art. d-kohta (lepo ja työolot)
- *CEDAW* 10 art. g-kohta (naisten yhtäläiset mahdollisuudet osallistua urheiluun ja liikuntakasvatukseen), 13 art. c-kohta (tasa-arvoinen oikeus osallistua virkistystoimintaan, urheiluun ja kulttuurielämään)
- *CRPD* 30 art. (vammaisen lapsen yhdenvertainen mahdollisuus osallistua kulttuurielämään sekä leikki-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan ja urheiluun, mukaan lukien koulujärjestelmässä tarjottava toiminta, erityisesti 30.5 art. d-kohta)
- *CERD* 5 art. e-kohdan 6 kohta (oikeus sivistystoimintaan)
- *Kulttuuridiversiteettisopimus* (kokonaisuudessaan, kulttuurisen moninaisuuden edistäminen)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 17 (2013, lapsen oikeus lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan sekä osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin)
- TSS-komitean yleiskommentti nro 21 (2009)
- Combating racism and racial discrimination in the field of sport, ECRI General Policy Recommendation No. 12 (2008)

3.2.8 Lasten kohtaama väkivalta

3.2.8.1 Oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta ja huonolta kohtelulta

- *PL 7.2 §* (oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen)
- *LOS 19 art.* (lapsen oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta ja huonolta kohtelulta)
- *CRC-OP-SC* (valinnainen pöytäkirja kokonaisuudessaan ml. rikoksiin kannustavan aineiston tuottamisen ja levittämisen kieltäminen 9.5 art.)
- *CRC-OP-AC* (valinnainen pöytäkirja kokonaisuudessaan)
- *KP-sopimus 9.1 art.* (oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen)
- *CRPD 14.1 art. a-kohta* (oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen), 16 art. (vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä), 17 art. (henkilön koskemattomuuden suoja)
- *ESP 17.1 b-kohta* (lasten suojelu laiminlyönneiltä, väkivallalta tai hyväksikäytöltä)
- *EIS 5 art.* (oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen)
- *Lanzaroten sopimus* (sopimus kokonaisuudessaan, mm. VI luku aineellinen rikosoikeus)
- *Istanbulin sopimus* (sopimus kokonaisuudessaan, ks. mm. sopimuksen V luku aineellinen oikeus)
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus 6.2 art.* (toimet henkilöiden suojelemiseksi syrjinnältä, vihamielisyydeltä, väkivallalta tai niiden uhalta).
- *EU-perusoikeuskirja 3.1 art.* (oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen) ja 6 art. (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 13, (2011, lapsen oikeus olla joutumatta väkivallan kohteeksi)
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 8 (2006, lapsen oikeus suojeluun ruumiilliselta kuritukselta ja muilta rankaisumuodoilta)
- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 35 (2014, KP-sopimuksen 9 artikla)
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19
- General recommendation No. 14 (1990): Female circumcision, The Committee on the Elimination of Discrimination against Women
- Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation No. 35 (2013) Combating racist hate speech
- Recommendation CM/Rec (2009)10 of the Committee of Ministers to Member States on Integrated National Strategies for the Protection of Children from Violence
- Recommendation Rec (2006)19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting
- Parliamentary Assembly Recommendation 1666 (2004) 1 Europe-wide ban on corporal punishment of children

- Recommendation CM/Rec(2018)7 of the Committee of Ministers to member States on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment
- Recommendation CM/Rec(2019)1 of the Committee of Ministers to member States on preventing and combating sexism

3.2.8.2 Lapsiuhrien toipumisen ja yhteiskunnallisen sopeutumisen edistäminen

- LOS 39 art. (lapsen ruumiillisen ja henkisen toipumisen sekä yhteiskunnallisen sopeutumisen edistäminen, jos hän on joutunut laiminlyönnin, hyväksikäytön, pahoinpitelyn, kidutuksen tai muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen, tai aseellisen selkkauksen uhriksi)
- CRC-OP-SC 9 art. 3 kohta (uhrien uudelleen sopeuttaminen sekä ruumiillinen ja henkinen kuntoutus)
- CRC-OP-AC 6 art. ja 7 art. (uhrien kuntoutuminen ja yhteiskuntaan sopeutuminen)
- CRPD 16.2 art., 16.4 art. (palvelujen antamisen suojelutarkoituksessa)
- CAT 14 art. (oikeus hyvitykseen ja korvaukseen, johon sisältyy myös kuntoutus)
- Palermion sopimuksen lisäpöytäkirja, 6 art. (ihmiskaupan uhrien auttaminen ja suojeleminen)
- Lanzaroten sopimus 14 art. (uhrien avustaminen), VII luku (tutkinta, syytetoimenpiteet ja prosessioikeus, erityisesti 31 art., 34 art., 35 art.)
- Istanbulin sopimus IV luvun mukaiset toimet (suojeleminen ja tuki, mm. turvakodit, auttavat puhelimet ja seksuaalisen väkivallan uhrien tukeminen)
- Ihmiskauppasopimus 12 art. (uhrien auttaminen)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Committee against Torture General comment No. 3 (2012) Implementation of article 14 by States parties

3.2.8.3 Lasten terveydelle vahingollisten perinteisten tapojen poistaminen

- LOS 24.3 art. (lasten terveydelle vahingollisten perinteisten tapojen poistaminen)
- CRPD 16 art. (vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä)
- Istanbulin sopimus 32 art. (mahdollisuus mitätöidä, kumota tai purkaa pakkoavioliitto aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa) ja 37 art. (lainsäädäntö- tai muiden toimien varmistaminen, jotta aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon)

säädetään rangaistavaksi), 38 art. (naisen sukuelinten silpominen), 42 art. (kunniaväkivalta)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean ja CEDAW-komitean yhteinen yleiskommentti haitallisista käytännöistä (2014)

3.2.8.4 Oikeus suojeluun kidutukselta sekä julmalta, epäinhimilliseltä tai halventavalta kohtelulta tai rangaistukselta

- *PL* 7.2 § (kidutuksen kieltö).
- *LOS* 37 art. a-kohta (oikeus suojeluun kidutukselta sekä julmalta, epäinhimilliseltä tai halventavalta kohtelulta tai rangaistukselta) ja 28.2 art. (koulussa tapahtuvan kurinpidon on oltava lapsen ihmisarvon mukaista ja sopusoinnussa *LOS*:n määräysten ja periaatteiden kanssa).
- *KP-sopimus* 7 art. (ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista julmalla, epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla sekä kieltö alistaa ilman vapaata suostumusta lääketieteelliseen tai tieteelliseen kokeiluun)
- *CRPD* 15 art. (vapaus kidutuksesta tai julmasta, epäinhimillisestä tai halventavasta kohtelusta tai rangaistuksesta)
- *CAT ja sen valinnainen pöytäkirja* kokonaisuudessaan
- *EIS* 3 art. (ketään ei saa kiduttaa, eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla).
- *Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi* (kokonaisuudessaan)
- *Biolääketiedesopimus* 6 art., 17 art., 20 art. erityisesti (sellaisten henkilöiden suojelu, jotka eivät voi antaa suostumustaan hoitotoimenpiteeseen, tutkimukseen osallistumiseen tai elimen irrottamiseen).
- *EU-perusoikeuskirja* 4 art. (kidutuksen sekä epäinhimillisen tai halventavan rangaistuksen tai kohtelun kieltö).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 7 (1982, *KP-sopimuksen* 7 artikla)
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2001) 29 artiklan 1 kohta: Koulutuksen tavoitteet

3.2.8.5 Lapsen suojelu kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta

- *LOS* 19 art. (lapsen oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta) ja 34 art. (lapsen suojeleminen kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta)

- *CRC-OP-SC* (valinnainen pöytäkirja kokonaisuudessaan)
- *CRPD* 16 art. (vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä)
- *Lanzaroten sopimus* (sopimus kokonaisuudessaan)
- *Istanbulin sopimus* (sopimus kokonaisuudessaan)
- Ihmiskauppasopimus (sopimus kokonaisuudessaan)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Recommendation No. R (2000) 11 of the Committee of Ministers, Action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation

3.2.9 Erityiset suojelutoimet

3.2.9.1 Turvapaikanhakija- ja pakolaislapset

- *LOS* 22 art. (pakolaislapsen oikeus saada asianmukaista suojelua ja humanitaarista apua)
- *CAT* 3 art. (karkottamisen, palauttamisen kielto valtioon, jossa henkilö on vaarassa joutua kidutetuksi)
- *Pakolaissopimus* (sopimus kokonaisuudessaan)
- *Istanbulin sopimus* VII luku (maahanmuutto ja turvapaikanhaku)
- *EU-perusoikeuskirja* 18 art. (oikeus turvapaikkaan ko. sopimusten mukaisesti)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 6 (2005) ilman huoltajaa olevat ja perheestään eroon joutuneet lapset
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 22 (2017) lasten ihmisoikeuksia koskevista yleisperiaatteista kansainvälisen siirtolaisuuden yhteydessä (pdf), yhteiskommentti siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksia käsittelevän komitean kanssa
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 23 (2017) lasten ihmisoikeuksiin kansainvälisen siirtolaisuuden yhteydessä liittyvistä valtioiden velvollisuuksista lähtö-, kauttakulku-, kohde- ja paluumaissa (pdf), yhteiskommentti siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksia käsittelevän komitean kanssa
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women General recommendation No. 32 (2014) on the gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women
- The Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General recommendation XXII (1996) on article 5 of the Convention on refugees and displaced persons
- Recommendation CM/Rec(2019)11 of the Committee of Ministers to member States on effective guardianship for unaccompanied and separated children in the context of migration

3.2.9.2 Vähemmistöön tai alkuperäiskansaansa kuuluvan lapsen oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon ja kieleen

- Kyseinen kohta vastaa sisällöllisesti aiemmin käsiteltyä teema-aluetta 3.2.7 Koulutus, vapaa-aika ja kulttuuritoiminta / 3.2.7.3 Etniseen, uskonnolliseen tai kielelliseen vähemmistöön tai alkuperäiskansaansa kuuluvan lapsen oikeus omaan kulttuuriin, uskontoon tai omaan kieleen

3.2.9.3 Lapsen oikeus suojeluun taloudelliselta hyväksikäytöltä ja lapsityöltä sekä nuorten työntekijöiden suojeleminen

- LOS 32 art. (lapsen oikeus suojeluun taloudelliselta hyväksikäytöltä ja työntöältä, joka vaarantaa hänen koulutuksensa tai on vahingollista hänen terveydelleen tai kehitykselleen)
- TSS-sopimus 10.3 art. (lasten ja nuorten suojeleminen taloudelliselta ja sosiaaliselta hyväksikäytöltä, lapsityövoiman käytön rangaistavuus, velvollisuus vahvistaa ikäraajat, joita nuorempien lasten ottaminen palvelukseen on kiellettyä ja rangaistavaa)
- CRPD 27.2 art. (pakkotyön ja orjuuden kieltäminen)
- ILO:n yleissopimus nro 138 (työhön pääsemiseksi vaadittava vähimmäisikä, sopimus kokonaisuudessaan)
- ILO:n yleissopimus nro 182 (lapsityön pahimpien muotojen kieltäminen ja välittömät toimet niiden poistamiseksi, sopimus kokonaisuudessaan)
- ESP 7 art. (lasten ja nuorten oikeus suojeluun työssä ja vähimmäisikäraja työhönotossa), 1 art. 4 kohta (oikeus kuntoutukseen työhön liittyen), 9 art. (oikeus ammatinvalinnanohjaukseen), 15.1 art. (vammaisten henkilöiden koulutus ja ammatillinen koulutus) ja 15.2 art. (vammaisten henkilöiden työhönpääsyn edistäminen ja työolojen mukauttaminen)
- EU-perusoikeuskirja 32 art. (lapsityövoiman käytön kieltäminen ja nuorten suojeleminen työssä)

3.2.9.4 Lasten suojeleminen huumeaineilta

- Kyseinen kohta vastaa sisällöllisesti aiemmin käsiteltyä teema-aluetta 3.2.6 Vammaisuus, terveydenhuolto ja sosiaaliturva / 3.2.6.6 Lasten suojeleminen huumeaineilta.

3.2.9.5 Lapsen suojelu kaikilta seksuaalisen riiston ja seksuaalisen hyväksikäytön muodoilta

- Kyseinen kohta vastaa sisällöllisesti aiemmin käsitellyä teema-aluetta 3.2.8 Lasten kohtaama väkivalta / 3.2.8.5 Lapsen suojelu kaikilta seksuaalisen riiston ja seksuaalisen hyväksikäytön muodoilta

3.2.9.6 Lasten kaappaamisen, myynnin ja lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ehkäiseminen

- LOS 35 art. (lasten ryöstämisen, myynnin ja kaappaamisen estäminen)
- CRC-OP-SC (valinnainen pöytäkirja kokonaisuudessaan)
- *Palermon sopimuksen lisäpöytäkirja* (lisäpöytäkirja kokonaisuudessaan)
- CEDAW 6 art. (naisten kaupan ja prostituutiosta hyötymisen estäminen)
- *Lanzaroten sopimus* 18–23 art.
- *Ihmiskauppasopimus* (sopimus kokonaisuudessaan)
- *EU-perusoikeuskirja* 5.3 art. (ihmiskaupan kielto)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Recommendation No. R (2000) 11 of the Committee of Ministers, Action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation

3.2.9.7 Lapsen suojelu kaikilta muilta hyväksikäytön muodoilta

- LOS 36 art. (lapsen suojeleminen muilta hyväksikäytön muodoilta)
- *TSS-sopimus* 10.3 art. (sosiaalinen hyväksikäyttö)

3.2.9.8 Oikeus suojeluun kidutukselta sekä julmalta, epäinhimilliseltä tai halventavalta kohtelulta tai rangaistukselta

- Kyseinen kohta vastaa sisällöllisesti aiemmin käsitellyä teema-aluetta 3.2.8 Lasten kohtaama väkivalta / 3.2.8.4 Oikeus suojeluun kidutukselta sekä julmalta, epäinhimilliseltä tai halventavalta kohtelulta tai rangaistukselta sekä kurinpito kouluissa

3.2.9.9 Kuolemanrangaistuksen kielto

- *PL* 7.2 § (ketään ei saa tuomita kuolemaan)
- LOS 37 art. a-kohta (kuolemanrangaistusta tai elinkautista tuomiota ilman vapauttamismahdollisuutta ei tule langettaa alle 18-vuotiaana tehdyistä rikoksista)

- *KP-sopimuksen 2 valinnainen pöytäkirja* (kuolemanrangaistuksen kielto)
- *EIS 6 lisäpöytäkirja 1 art.* (kuolemanrangaistuksen poistaminen) ja *EIS 13 lisäpöytäkirja 1 art.* (kuolemanrangaistuksen poistaminen kaikissa olosuhteissa)
- *EU-perusoikeuskirja 2.2 art.* (kuolemanrangaistuksen kielto)

3.2.9.10 Lapsen vapaudenriistoa koskevat edellytykset ja oikeusturvan takeet

- PL 7.3 § (henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta saa riistää ilman laissa säädettyä perustetta)
- LOS 37 art. b-d-kohdat (lapselta ei saa riistää hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti; lapsen pidättämisessä, muussa vapaudenriistossa tai vangitsemisessä tulee noudattaa lakia ja niiden tulee olla viimesijaisia ja mahdollisimman lyhytaikaisia, lapsen oikeus oikeusapuun ja muuhun apuun)
- *KP-sopimus 10 art.* (henkilöitä, joilta on riistetty heidän vapautensa, on kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittaen ihmisen synnynnäistä arvoa)
- *CRPD 14 art.* (henkilön vapaus ja turvallisuus)
- *EIS 5 art.* (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen)
- *EU-perusoikeuskirja 6 art.* (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 21 (1992, KP-sopimuksen 10 artikla)
- YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 24 (2019) lapsen oikeuksista rikosoikeusjärjestelmässä

3.2.9.11 Lasten suojelu aseellisilta selkkauksilta

- LOS 38 art. (lasten suojelu aseellisilta selkkauksilta)
- *CRC-OP-AC* (valinnainen pöytäkirja kokonaisuudessaan)
- *CRPD 11 art.* (velvollisuus toteuttaa tarvittavat toimet, jotta voidaan varmistaa vammaisten henkilöiden suojelu ja turvallisuus vaaratilanteissa, mukaan lukien aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit)

3.2.9.12 Lapsiuhrien toipumisen ja yhteiskunnallisen sopeutumisen edistäminen

- Kyseinen kohta vastaa sisällöllisesti aiemmin käsiteltyä teema-aluetta 3.2.8 Lasten kohtaama väkivalta / 3.2.8.2 Lapsiuhrien toipumisen ja yhteiskunnallisen sopeutumisen edistäminen.

3.2.9.13 Rikoksesta epäillyn, syytetyn tai tuomitun lapsen oikeudet sekä vähimmäisikärajan asettaminen rikosoikeudelliselle vastuulle

- LOS 40 art. (rikoksesta epäillyn, syytetyn tai tuomitun lapsen asema ja oikeudet sekä vähimmäisikärajan asettaminen rikosoikeudelliselle vastuulle)
- *KP-sopimus* 9 art. (oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja edellytykset vapaudenriistoon), 10 art. (vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden kohtelu inhimillisesti ja kunnioittaen ihmisen synnynnäistä arvoa), 14 art. (yhdenvertaisuus tuomioistuinten edessä. Oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen edessä. Rikoksesta syytetyn oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti toteen näytetty. Vähimmäistakeet rikossyytettä tutkittaessa), 15 art. (rikosoikeudellinen laillisuusperiaate)
- EIS 7 art. (rikosoikeudellinen laillisuusperiaate) ja EIS 7 pöytäkirja 2 art. (muutoksenhaku rikosasioissa) ja 3 art. (vahingonkorvaus väärän tuomion johdosta), 4 art. (kielto syyttää ja rangaista kahdesti)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 24 (2019, lapsen oikeudet rikosoikeusjärjestelmässä)
- Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation XXXI (2005) on the prevention of racial discrimination in the administration and functioning of the criminal justice system

3.2.10 Muut perusoikeudet ja ihmisoikeudet

3.2.10.1 Oikeusturva ja hyvä hallinto

- PL 21 § (oikeusturva, oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja hyvä hallinto), 22 § (julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen), 1.2 § (ihmisarvon loukkaamattomuus ja yksilön vapauden ja oikeuksien turvaaminen sekä oikeudenmukaisuuden edistäminen yhteiskunnassa), 2.3 § (julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia), 7.3 § (vapaudenmenetyksen laillisuus on voitava saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi ja vapautensa menettäneen oikeudet on turvattava lailla), 8 § (rikosoikeudellinen laillisuusperiaate), 106 § (perustuslain etusija), 108 § (valtioneuvoston oikeuskansleri perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvojana), 109 § (eduskunnan oikeusasiamies perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvojana), 124 § (hallintotehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle)

- LOS 3.1 art. (lapsen edun ensisijaisuus lapsia koskevissa toimissa), 3.2 art. (lapsen hyvinvoinnille välttämätön suojelu ja huolenpito), 3.3 art. (lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat viranomaisten antamia määräyksiä, erityisesti turvallisuudesta, terveydestä, henkilökunnan määrästä ja soveltuvuudesta sekä henkilökunnan riittävästä valvonnasta), 12.1 art. (lapsen oikeus ilmaista vapaasti näkemyksensä ja näkemysten huomioon ottaminen / Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja otetuksi vakavasti) ja 12.2 art. (lapsen kuuleminen häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa)
- *CRC-OPIC* (valinnainen pöytäkirja kokonaisuudessaan, valitusmenettely komitealle)
- *CRC-OP-SC* (valinnainen pöytäkirja laajasti, uhrien oikeusturva)
- *TSS-sopimuksen valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä* (valitusmenettely komitealle)
- *KP-sopimus* 2.3 art. (tehokkaat oikeussuojakeinot), 9 art. (oikeus vapautteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja vapaudenriiston edellytykset), 14 art. (yhdenvertaisuus tuomioistuinten edessä. Oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen edessä. Rikoksesta syytetyn oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti toteen näytetty. Vähimmäistakeet rikossyytettä tutkittaessa), 15 art. (rikosoikeudellinen laillisuusperiaate), 16 art. (oikeus tulla tunnus-etuksi henkilöksi oikeudellisesti) ja 26 art. (oikeus lain suojaan ilman syrjintää)
- *KP-sopimukseen liittyvä valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä* (valitusmenettely komitealle)
- *CEDAW* 2 art. c-kohta (tehokkaat oikeussuojakeinot kaikkia syrjintätoimia vastaan), 15 art. (naisten ja miesten oikeudellinen tasa-arvo)
- *CEDAW:n valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä* (valitusmenettely komitealle)
- *CRPD* 3 art. a-kohta (henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden kunnioittaminen), 4 art. (valtion toimintavelvoite), 12 art. (yhdenvertaisuus lain edessä) ja 13 art. (oikeussuojan saavutettavuus)
- *CRPD:n valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä* (valitusmenettely komitealle)
- *CERD* 5 art. (yhdenvertaisuus lain edessä), 6 art. (tehokas suoja ja oikeuskeinot rotusyrjintänä pidettävää tekoa vastaan) 14 art. (valitusmenettely komitealle)
- *CAT* 13 art. (jokaisella, joka väittää, että häntä on kidutettu, on oikeus valittaa kohtelustaan viranomaiselle ja oikeus saada asia viipymättä tutkittavaksi) ja 14 art. (kidutuksen uhrin oikeus hyvitykseen ja kuntoutukseen) ja 22 art. (valitusmenettely komitealle)

- *Pakolaissopimus* 16 art. (oikeus ajaa kannetta tuomioistuimessa) ja 25 art. (hallintoviranomaisten antama apu)
- *Palermion sopimuksen lisäpöytäkirja* 5 art. (tekojen säätäminen rangaistavaksi), 8 art. (ihmiskaupan uhrien kotiuttaminen) ja 10 art. (tietojen vaihto ja koulutus)
- *EIS* 6 art. (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin), 13 art. (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon)
- *Vähemmistöpuiteyleissopimus* 4.1 art. (yhdenvertaisuus lain edessä)
- *Kieliperuskirja* 9 art. (oikeus käyttää omaa alueellista kieltä tai vähemmistökieltään oikeusviranomaisissa) ja 10 art. (oikeus käyttää omaa alueellista kieltä tai vähemmistökieltään hallintoviranomaisissa ja julkisissa palveluissa)
- *Lanzaroten sopimus* 12 art. (ilmoituksen tekeminen epäilystä seksuaalisesta riistosta tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä salassapitosäännösten estämättä), VI luku (aineellinen rikosoikeus), VII luku (tutkinta, syytetoimenpiteet ja prosessioikeus), 38 art. (kansainvälinen yhteistyö)
- *Istanbulin sopimus* 21 art. (avustaminen yksilövalituksissa tai ryhmävalituksissa), 26 art. (lapsitodistajien suojeleminen ja tuki), 28 art. (ammattihenkilöiden ilmoitukset salassapitovelvollisuuden estämättä), V luku (aineellinen oikeus) ja VI luku (tutkinta, syytetoimet, prosessioikeus ja suojeletoimet) ja VII luku (maahanmuutto ja turvapaikanhaku)
- *Ihmiskauppasopimus* 16 art. (uhrien kotiuttaminen ja palauttaminen), 14 art. (oleskelulupa), 15 art. (korvaukset ja oikeussuoja) ja IV luku (aineellinen rikosoikeus: ihmiskauppaan liittyvien rikosten säätäminen rangaistavaksi), V luku (rikostutkinta, syytetoimet ja prosessioikeus), VI luku (kansainvälinen yhteistyö)
- *Lasten oikeuksien käyttöä koskeva sopimus* 3 art. (lapsen oikeus saada tietoa ja ilmaista omat näkemyksensä oikeudenkäynnissä), 4 art. (lapsen oikeus pyytää erityisedustajan määräämistä) ja 9 art. (edustajan määrääminen lapselle) (HUOM! Suomessa sopimus on voimassa isyyden vahvistamisen, adoption ja huostaanoton oikeudellisissa menettelyissä)
- *EU-perusoikeuskirja* 20 art. (yhdenvertaisuus lain edessä), 41 art. (oikeus hyvään hallintoon EU:n toimielimissä), VI luku (lainkäyttö, koskee EU-oikeutta)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 32 (2007, KP-sopimuksen artikla 14)
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 2 (2002) Kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden rooli
- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5 (2003) Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet
- CRPD-komitean yleiskommentti nro 1 (2014, yhdenvertaisuus lain edessä)
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women General recommendation No. 33 (2015) on women's access to justice

- Committee on the Elimination of Racial Discrimination General recommendation XXXI (2005) on the prevention of racial discrimination in the administration and functioning of the criminal justice system
- YK:n sijaishuollon ohjeet A/RES/64/142*
- Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice (Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies)
- The Council of Europe Recommendation Rec(2005)5 on the rights of children living in residential institutions

3.2.10.2 Oikeus ympäristöön

- PL 20 § (vastuu ympäristöstä)
- LOS 29.1 art. e-kohta (koulutuksen päämääränä kunnioituksen edistäminen elinympäristöä kohtaan)
- EU-perusoikeuskirja 37 art. (ympäristönsuojelu)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Committee on the Elimination of Discrimination against Women General recommendation No. 37 (2018) on the gender-related dimensions of disaster risk reduction in the context of climate change

3.2.10.3 Orjuuden kielto

- KP-sopimus 8 art. (orjuuden, orjakaupan ja maaorjuuden kielto sekä pakkotyön kielto)
- CRPD 27.2 art. (kielto pitää vammaisia henkilöitä orjuudessa tai orjuuden kaltaisessa pakkotyössä ja vammaisten henkilöiden suojeleu yhdenvertaisesti muiden kanssa pakkotyöltä ja muulta pakolliselta työltä)
- EIS 4 art. (orjuuden ja pakkotyön kielto)
- EU-perusoikeuskirja 5.1 art. (orjuuden kielto) ja 5.2 art. (pakkotyön kielto)

3.2.10.4 Liikkumisvapaus

- PL 9 § (liikkumisvapaus)
- KP-sopimus 12.1 art. (jokaisella laillisesti valtion alueella olevalla on oikeus liikkua siellä vapaasti)
- CEDAW 15.4. art. (naisten ja miesten yhtäläinen oikeus liikkumiseen)
- CRPD 18 art., 20 art. (henkilökohtainen liikkuminen)
- CERD 5 art. d-kohdan 1 kohta (oikeus liikkua vapaasti) ja CERD 5 art. f-kohta (oikeus päästä liikennevälineisiin ja yleisölle tarkoitettuihin paikkoihin)

- *Pakolaissopimus* 26 art. (liikkumisvapaus) ja 28 art. (matkustusasiakirjat)
- *EIS 4 lisäpöytäkirja* 2 art. (liikkumisvapaus)
- *EU-perusoikeuskirja* 45.1 art. (EU:n kansalaisen oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella) 45.2 art. (liikkumis- ja oleskeluvapaus voidaan myöntää jäsenvaltioiden alueella laillisesti asuville kolmansien maiden kansalaisille)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 27 (1999, KP-sopimuksen 12 artikla)

3.2.10.5 Oikeus valita asuinpaikkansa (lapsen osalta huoltajan oikeus)

- *PL* 9.1 § (oikeus valita asuinpaikkansa)
- *KP-sopimus* 12.1 art. (jokaisella laillisesti valtion alueella olevalla on oikeus valita vapaasti asuinpaikkansa)
- *CEDAW* 15.4 art. (naisten ja miesten yhtäläinen oikeus valita asuin- ja kotipaikkansa)
- *CRPD* 18 art. (vammaisten henkilöiden muiden kanssa yhdenvertainen oikeus valita vapaasti asuinpaikkansa) ja 19 art. a-kohta (vammaisten henkilöiden mahdollisuus yhdenvertaisesti muiden kanssa valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat. Vammaiset henkilöt eivät ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä)
- *CERD* 5 art. d-kohdan 1 kohta (oikeus valita asuinpaikkansa)

3.2.10.6 Kielto karkottaa kansalaisia

- *PL* 9 § (kansalaisen karkottamisen kieltä ym. kansainväliseen liikkumiseen liittyviä oikeuksia)
- *EIS 4 lisäpöytäkirja* 3 art. (kielto karkottaa kansalaisia)

3.2.10.7 Ulkomaalaisten joukkokarkotuksen kieltä ja ulkomaalaisten karkottamista koskevat oikeussuojakeinot sekä ulkomaalaisten / pakolaisten karkottamisen edellytykset

- *PL* 9.4 § (ulkomaalaisen karkottamisen rajoittamista koskevat säännökset)
- *KP-sopimus* 12 art. (jokaisen laillisesti valtion alueella olevan oikeus liikkua vapaasti), 13 art. (ulkomaalaisen karkotuksen rajoitusedellytykset)

- *Pakolaissopimus* 32 art. (maastakarkoitus) ja 33 art. (karkotuksen ja palauttamisen kieltäminen)
- *EIS 4 lisäpöytäkirja* 4 art. (ulkomaalaisten joukkokarkotuksen kieltäminen)
- *EIS 7 lisäpöytäkirja* 1 art.
- *Istanbulin sopimus* VII luku (maahanmuutto ja turvapaikanhaku, mm. 61 art. palauttamiskielto)
- *EU-perusoikeuskirja* 19.1 art. (joukkokarkotusten kieltäminen), 19.2 art. (palauttamisen, karkottamisen tai luovuttamisen kieltäminen maahan, jossa on vakavana uhkana kuolemanrangaistus, kidutus tai muu epäinhimillinen tai halventava rangaistus tai kohtelu)

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 15 (1986, KP-sopimuksen 12 artikla)

3.2.10.8 Omaisuuden suoja

- *PL* 15 § (omaisuuden suoja)
- *Pakolaissopimus* 13 art. (omaisuuden suoja)
- *CRPD* 12.5 art. (oikeus omistaa ja periä sekä hoitaa taloudellisia asioita, omaisuuden suoja)
- *CERD* 5 art. d-kohdan 5 kohta (omaisuuden suoja) 6 kohta (oikeus saada perintö)
- *EIS:n 1 lisäpöytäkirja* 1 art. (omaisuuden suoja)
- *EU-perusoikeuskirja* 17 art. (omistusoikeuden suoja)

3.2.10.9 Siirtotyöläisten lapset

- *ESP* 19 art. (siirtotyöntekijöiden ja heidän perheidensä oikeus suojeluun ja tukeen)
- *CMW* (sopimus kokonaisuudessaan) Suomi ei ole useiden YK:n ihmisoikeusvalvontaelinten (mm. YK:n lapsen oikeuksien komitean) toistuvista kehotuksista huolimatta ratifioinut sopimusta.

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 22 ja 23 (yhdessä siirtotyöläisten oikeuksia käsittelevän komitean kanssa, 2017)

3.2.10.10 Lapsen oikeuksien suojeleminen yritystoiminnassa

- *LOS* 32 art. (lapsen oikeus tulla suojelluksi taloudelliselta hyväksikäytöltä), 36 art. (lapsen suojeleminen kaikilta muilta hänen hyvinvointiaan uhkaavilta hyväksikäytön muodoilta).

Ihmisoikeuselinten yleisiä suosituksia

- Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 16 (2013, lapsen oikeudet yritystoiminnassa)

3.2.10.11 Suojelu tahdonvastaisilta katoamisilta

- CED Sopimus kokonaisuudessaan. Kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen (CED) ratifiointiprosessi on Suomessa parhaillaan meneillään. Hallituksen esitys annettaneen vuoden 2020 aikana.

4 Ihmisoikeussopimusten valvontaelinten suosituksia Suomelle

4.1 Ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonta

Luvussa käsitellään lasten oikeuksia koskevien ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa Suomessa. Lukuun on koottu kansainvälisten valvontaelinten Suomelle antamia päätelmiä, suosituksia ja huomautuksia.

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan sellaisia kaikille ihmisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka on turvattu kansainvälisoikeudellisesti velvoittavissa ja valtiosisäisesti voimaan saatetuissa kansainvälisissä sopimuksissa. Ne velvoittavat valtiota ja muuta julkista valtaa oikeudellisesti. Perusoikeuksilla tarkoitetaan Suomen perustuslaissa kaikille turvattuja oikeuksia, jotka velvoittavat kaikkia julkisen vallan elimiä. Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä toisiaan täydentävän oikeudellisen suojajärjestelmän. Perustuslain 22 §:n mukaisesti julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Ihmisoikeussopimukset velvoittavat valtiota ja muuta julkista valtaa **1) kunnioittamaan sopimuksissa turvattuja oikeuksia** (valtion ja muun julkisen vallan tulee pidättäytyä loukkaamasta ihmisoikeuksia tai puuttumasta niiden nauttimiseen), **2) suojelemaan ihmisoikeuksien toteutumista** (valtion ja muun julkisen vallan tulee tarjota aktiivisesti suojaa ihmisoikeusloukkauksia vastaan) sekä **3) turvaamaan ja toteuttamaan ihmisoikeuksia** (valtiolta ja muulta julkiselta vallalta edellytetään aktiivisia toimenpiteitä ihmisoikeuksien toteuttamiseksi, esimerkiksi voimavarojen suuntaamista koulutukseen tai sosiaaliturvaan).

Suurimpaan osaan ihmisoikeussopimuksista sisältyy raportointivelvoite sopimusta valvovalle kansainväliselle valvontaelimelle. Sopimusvaltioiden tulee määräaikaissraportoinnissa tehdä selkoa oikeuksien täytäntöönpanosta ja oikeuksissa tapahtuneesta kehityksestä. Raportointiprosessi on olennainen osa ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanoa sekä oikeuksien toteutumisen seuranta ja valvontaa. Määräaikaissraportoinnin päätteeksi valvontaelinten antamat päätelmät ja suositukset ovat luonteeltaan

niin sanottua soft law -oikeutta. Ne eivät ole samalla tavoin velvoittavia kuin sopimusmääräykset, mutta niillä on oikeudellista merkitystä ja sopimusvaltion tulee ottaa ne huomioon toiminnassaan ja päätöksenteossään.

Luvussa käsitellään **YK:n valvontaelimistä**

- lapsen oikeuksien komitean (LOS-komitea),
- taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevän komitean (TSS-komitea),
- ihmisoikeuskomitean (KP-sopimusta valvova komitea),
- kidutuksen vastaisen komitean (CAT-komitea),
- naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean (CEDAW-komitea) ja
- rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean (CERD-komitea) suosituksia.

Suomi ratifioi vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (CRPD) vasta vuonna 2016, joten YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea ei ole vielä antanut Suomelle maakohtaisia suosituksia. Suomen valtion raportti annettiin lokakuussa 2019, eikä sitä ole vielä käsitelty CRPD-komiteassa. Luvussa tuodaan esille myös ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa (ns. UPR-prosessi) Suomelle annettuja suosituksia.

Suomi ei ole vielä ratifioinut kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehtyä kansainvälistä yleissopimusta (sopimuksen ratifiointiprosessi on meneillään ja hallituksen esitys annetaan tänä vuonna) eikä kansainvälinen yleissopimusta siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista (Suomi on viimeksi arvioinut sopimuksen ratifioimista vuonna 2011). Näin ollen näiden sopimusten täytäntöönpanoa valvovat YK:n komiteat eivät ole antaneet Suomelle suunnattuja suosituksia.

Euroopan neuvoston osalta muistossa käsitellään

- Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean (ESOK) (valvoo uudistettua Euroopan sosiaalista peruskirjaa (ESP))
- kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antavan komitean (ACFC) (valvoo vähemmistöpuiteyleissopimusta (FCNM)),
- alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan asiantuntijakomitean (valvoo kieliperuskirjaa (ECRML)),
- Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI),

- ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmän (GRETA) (valvoo EN:n yleissopimusta ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta)
- naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmän (GREVIO) (valvoo Istanbulin sopimusta) sekä
- kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT-komitea) Suomelle antamia suosituksia.

Eri sopimusten valvontajärjestelmissä ja niiden sisäisissä menettelyissä on usein pieniä eroavuuksia. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksia valvovat asiantuntijatoimielimet kuten GRETA ja ACFC antavat maakohtaiset raporttinsa ja EN:n ministerikomitea antaa jäsenvaltioille niiden perusteella suosituksensa, joita on tuotu esille tässä luvussa.

Lanzaroten sopimusta (Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalisen riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan) valvova Lanzaroten komitea ei ole vielä antanut Suomelle maakohtaisia suosituksia.

Luvussa esitetty luettelo ei ole tyhjentävä selostus kansainvälisten ihmisoikeuselinten Suomelle antamista suosituksista, vaan se sisältää lasten oikeuksien kannalta niistä keskeisimmät.

Tässä yhteydessä ei käsitellä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antamia ratkaisuja tai ihmisoikeusvalvontaelimille tehtyjen yksilövalitusten ratkaisuja.¹⁹ Niitä käsitellään myöhemmässä lapsistrategian valmistelutyössä. Luvussa ei myöskään tarkastella ylimpien laillisuusvalvojen – eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin – kannanottoja eikä myöskään kansallista oikeuskäytäntöä perus- ja ihmisoikeuksista. Näitä käsitellään myöhemmässä valmistelutyössä.

Kansainvälisten valvontaelinten suositukset, jotka Suomi on jo toteuttanut, on jätetty luettelosta pois. Näitä ovat mm. varhaiskasvatusoikeuden rajauksesta luopuminen, kansallisen strategian luominen lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi, kansaneläkeindeksiin sidottujen etuuksien indeksijäädytyksestä luopuminen sekä Istanbulin sopimuksen kansallinen toimeenpano-ohjelma.

¹⁹ On huomattava, että raportointimenettely ja valitusmenettely ovat useissa sopimuksissa käytössä rinnakkain, kuten Euroopan uudistetun sosiaalisen peruskirjan ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen valvonnassa. Tässä luvussa on tarkasteltu vain raportointimenettelyssä annettuja suosituksia.

4.2 Suomen saamat suositukset ja lapsen oikeuksien toteutuminen

Lukuun olemme koonneet kansainvälisten ihmisoikeusvalvontaelinten Suomelle antamia suosituksia, joilla on erityistä merkitystä lasten oikeuksien toteutumiselle. Koonti sisältää valvontaelinten antamia viimeisimpiä suosituksia (tilanne huhtikuun loppu 2020). Suomi saa säännöllisesti raportointisyklin mukaisesti valvontaelimiltä uusia päätelmiä ja suosituksia.

4.2.1 Lapsiasioiden koordinaatio, lapsistrategia, tietojen kokoaminen ja lapsen oikeuksia koskeva koulutus

- Lapsia koskevien asioiden koordinaatio: tehokas järjestelmä lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen koordinoimiseksi ja annetaan riittävät voimavarat lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen täytäntöön panemiseksi kansallisesti, alueellisesti ja kunnallisesti (LOS)
- Kattava toimintapolitiikka ja toimintasuunnitelma (= lapsistrategia) lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöön panemiseksi sekä toimintasuunnitelma sitominen alakohtaisiin, kansallisiin ja kunnallisiin strategioihin ja talousarvioihin (LOS)
- Lapsen oikeuksien komitean antamien suositusten täysimittaisen täytäntöönpanon varmistaminen (LOS)
- Riittävät voimavarat lapsiasiavaltuutetulle ja eduskunnan oikeusasiamiehelle lasten oikeuksien turvaamiseen (LOS)
- Lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista koskevien tietojen keräämisen parantaminen, varmistaen erityisesti, että tietojen keräämisessä otetaan huomioon vammaiset lapset, vähemmistö- ja maahanmuuttajataustaiset lapset, väkivaltaa elämässään kokevat lapset (LOS:n lisäksi GREVIO, myös CERD eri etnisten ryhmien osalta), köyhyydessä elävät lapset sekä perheestään erossa olevat lapset. Tietoja on kerättävä kaikenikäisistä lapsista (LOS)
- Tietoisuuden lisääminen lapsen oikeuksista sekä järjestelmällinen lapsen oikeuksia koskeva koulutus (LOS & UPR) Tiedotus ja koulutus ko. ihmisoikeussopimuksessa turvatuista oikeuksista sisältyy myös useisiin muihin Suomelle annettuihin suosituksiin (esim. GREVIO ja UPR)
- Suomen määräaikaisraportin ja komitean antamien suositusten levittäminen laajalti maan kielillä (LOS ja useat muut valvontaelimet omien sopimustensa osalta, esim. CEDAW)

- Tulisi kerätä väkivaltaa koskevaa tietoa terveydenhuollon ja oikeushallinnon tietojärjestelmistä jaoteltuna väkivallan muodon sekä sukupuolen, iän ja tekijän ja uhrin välisen suhteen sekä maantieteellisen sijainnin mukaan (GREVIO)
- Parisuhdeväkivallan lapsitodistajiin liittyvän tutkimuksen vahvistaminen (GREVIO)

4.2.2 Lapsen edun ensisijaisuuden aktiivinen soveltaminen ja lapsivaikutusten arviointi

- Lapsen edun periaate on otettava huomioon kaikissa lainsäädäntö-, hallinto- ja oikeudenkäyntimenettelyissä sekä kaikissa lapsia koskevissa ja lapsiin vaikuttavissa toimintapolitiikoissa, ohjelmissa ja hankkeissa ja että sitä sovelletaan niissä johdonmukaisesti (LOS)
- Kunnille riittävät resurssit lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi ja lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokkaan seurannan järjestäminen ja määrärahojen asianmukaisen tason varmistaminen sekä lapsibudjetoinnin (talousarvion seurannan lapsen oikeuksien näkökulmasta) käyttöönottoaminen (LOS)
- Sukupuolivaikutusten arviointi yleiseksi käytännöksi lainsäädännön, poliittisten ohjelmien ja toimintaohjelmien valmistelussa (CEDAW)

4.2.3 Syrjinnän ja eriarvoisuuden torjunta lasten ja lapsiryhmien kannalta²⁰

- Kaikkien syrjinnän muotojen torjunnan tehostaminen, kuten vammaisiin lapsiin, maahanmuuttaja- ja pakolaislapsiin sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluviin lapsiin kohdistuva syrjintä sekä tehostettava toimia, joilla torjutaan romanien etnistä syrjintää ja sosiaalista syrjäytymistä, sekä varmistettava kaikille romanilapsille riittävä elintaso (LOS & TSS & KP & UPR & CEDAW maahanmuuttajanaisten, romaninaisten ja vammaisten naisten osalta)
- Huolehtiminen palveluiden alueellisesta tasa-arvosta (LOS)
- Seksuaalisen ja sukupuoli-identiteetin perusteella tapahtuvan syrjinnän torjunnan vahvistaminen (KP & ECRI & UPR & CEDAW)

²⁰ Ks. myös seuraava kohta.

4.2.4 Haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaaminen²¹

- Vammaisten lasten oikeuksien ottamien huomioon vammaissopimuksen kansallista toimintaohjelmaan luotaessa (oikeudellinen ja poliittinen kehys vammaisten lasten yhdenvertaiseen kohteluun) (LOS)
- Romani- ja saamelaislasten oikeuksien huomioon ottaminen kansallisissa suunnitelmissa ja ohjelmissa sekä oikeus kulttuuritekijät huomiointiin koulutus- ja terveydenhuoltopalveluihin (LOS & CERD)
- Romanien yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet (KP & ACFC & ECRI) ja romaninkielisten opettajien koulutuksen lisääminen sekä romaninkielisten oppimateriaalien ja opetuksen lisääminen (kieliperuskirja)
- Romanityttöjen oikeus tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen (CEDAW)
- Saamen kielten elvytystoimien jatkaminen ja toimeenpanon varmistaminen (TSS & CERD)
- Tietoisuuden lisääminen saamelaisista kouluopetuksessa (ECRI)
- Saamenkielisten tosiasiallinen pääsy saamenkieliseen koulutukseen (KP & kieliperuskirja & ACFC (esim. kielipesätoiminnan, etäopetuksen ja opettajakoulutuksen kehittäminen))
- Etnisen moninaisuuden ja vähemmistöjen huomiointi paikallisissa opetussuunnitelmissa (ACFC & CERD)
- Ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveystalveluiden saatavuuden varmistaminen (ACFC & kieliperuskirja & CERD & CEDAW saamelais-ten osalta)
- Kansalliskielistrategian toimeenpanon tehostaminen, mm. ruotsin kielen osaamisen varmistaminen (ACFC)
- ILO:n yleissopimuksen nro 169 itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimo- kansoista voimaansaattaminen (LOS & TSS & CERD & ACFC & UPR)
- Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten oikeusturvamenettelyiden varmistaminen (LOS)
- YK:n sijaishuollon ohjeiden huomioon ottaminen (Guidelines for the Alternative Care of Children) (LOS & TSS)
- Turvapaikkaa hakevien lasten oikeudet, mm. riittävien mielenterveys- palveluiden järjestäminen (LOS & CAT) ja oikeudenmukainen turvapaikka- prosessi ml. edustajärjestelmä turvapaikkaprosessissa (KP & UPR & CAT & CERD)
- Ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten säilöön- oton kieltäminen sekä säilöön- otton vaihtoehtojen kehittäminen (LOS & KP &

²¹ Haavoittuvassa asemassa saattavat olla muun muassa vammaiset lapset, pakolais- ja turvapaikanhakijalapsen, etniseen, kulttuuriseen, uskonnolliseen tai kielelliseen vähemmistöön kuuluvat lapset, alkuperäiskansojen lapset sekä kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset.

CPT & UPR & CAT & CERD (asianmukainen suoja, peruspalvelut ja humanitaarinen apu vastaanottokeskuksissa))

- Lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan torjunnan tehostaminen ja erityisen huomion kiinnittäminen yksinmaahantulleisiin lapsiin ja heitä suojelevien olosuhteiden luominen. Tämä tarkoittaa mm. tehokkaita hoitoon liittyviä järjestelyitä ml. turvalliset ja sopivat majoitusratkaisut. Lisäksi tulee kouluttaa ihmiskauppaan liittyvistä asioista vastaanottokeskuksissa työskenteleviä ja turvapaikanhakijoiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia sekä yksintulleiden alaikäisten edustajia. Tarvitaan systemaattista esituskintaa yksinmaahantulleiden lasten katoamistapauksissa sekä seurannan vahvistamista kadonneiksi raportoitujen lasten osalta (GRETA).
- Pelko käännättämisestä, yksin tai lasten kanssa, ei saisi olla esteenä maahanmuuttajanaisten väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautumiselle (GREVIO)
- Nuorten rikoksenteekijöiden pitäminen erillään aikuisista vankiloissa (KP & CAT & UPR)

4.2.5 Lasten kuulemisen, osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien edistäminen

- Lasten mielipiteiden kunnioittaminen, mm. kouluissa (LOS)
- Lasten kuuleminen asianmukaisesti, heidän kehitystasonsa huomioon ottaen, heitä koskevissa oikeudenkäynti- ja hallintomenettelyissä, lasten kuuleminen lapsiystävällisesti (LOS) (LOS-komitea nostaa erikseen esille vammaisten lasten kuulemisen)

4.2.6 Lasten läheis- ja vertaissuhteiden tukeminen

- Sijaishuollossa olevien lasten perheen jälleenyhdistämisen edistäminen (LOS & UPR)
- Pakolaisten ja toissijaista suojelua saavien lasten perheiden jälleenyhdistämisen, mm. ansiotasovaatimuksen uudelleentarkastelu (ECRI & UPR)
- Kiusaamisen torjunnan vahvistaminen kouluissa (LOS & TSS)

4.2.7 Lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaavan varhaiskasvatuksen ja koulutuksen järjestäminen²²

- Varhaiskasvatukseen osallistumisen kannustaminen (LOS)
- Varhaiskasvatuksen laadun parantaminen mm. riittävällä henkilöstön määrällä, ryhmien kokoja rajoittamalla ja hoitosuhteiden jatkuvuuden turvaamisella (LOS)
- Kiusaamisen torjunnan vahvistaminen kouluissa (LOS & TSS)
- Riittävät oppilas- ja opiskelijahuoltopalvelut, kuten psykologipalvelut (LOS)
- Laitoksiin sijoitettujen lasten pääsy yleisopetukseen (LOS)
- Maahanmuuttajataustaisten ja romanilasten koulutus (TSS & CERD romanilasten koulutukseen osallistamisen osalta)
- Lasten huonon kouluviihtyvyyden syiden selvittäminen ja huomion kiinnittäminen lasten hyvinvointiin koulussa (LOS)
- Opettajien lisääminen eri kulttuureista, vähemmistöjen oikeuksien sisällyttäminen opettajien koulutukseen ja koulujen opetussuunnitelmaan (LOS & CERD)
- Opettajien valmiuksien parantaminen opettaa vammaisia lapsia ja lapsia, joilla on erityistarpeita (LOS)
- Opettajien ja lasten kanssa työskentelevien valmiuksien lisääminen tunnistaa väkivaltaa, erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiryhmiin kohdistuvaa (GREVIO)
- Koulupudokkuuden ehkäiseminen (LOS & TSS)
- Sukupuolistereotyyppien poistaminen koulutuksen alalla (CEDAW)
- Lasten terveiden elämäntapojen ja kulutustottumisten edistäminen (LOS)
- Pääsy inklusiiviseen opetukseen kaikille lapsille (TSS).

4.2.8 Lasten ja perheiden tarpeita vastaavien sosiaali- ja terveystalveluiden toteuttaminen

- Riittävät resurssit perhepalveluille, kuten neuvoloille (vanhempainkasvatus) perheneuvonnalle (LOS & UPR)
- Ennalta ehkäisevien palvelujen ja varhaisen tuen vahvistaminen (LOS)
- Riittävät oppilas- ja opiskelijahuoltopalvelut, kuten psykologipalvelut (LOS)

²² Ks. myös kohta 4.2.4.

- Lapsille tarkoitettujen mielenterveyspalveluiden vahvistaminen ja hoitoon pääsyn takaaminen (LOS)
- Lasten ja nuorten itsemurhien ehkäisemisen tehostaminen (LOS)
- Tyttöjen mielenterveys, itsemurhat, alkoholin ja huumeiden käyttö (CEDAW)
- Perheneuvontapalvelujen lisääminen eroa suunnitteleville vanhemmille (LOS)
- Perhesijoitusten ensisijaisuus sijaishuollossa ja perhehoidon resurssien lisääminen (LOS & TSS)
- Sijaishuollon asianmukaisen valvonnan ja seurannan varmistaminen (LOS)
- Ilman vanhempien hoitoa jääneille lapsille taataan tehokkaat, yleisesti tunnetut, riippumattomat ja puolueettomat valitusjärjestelmät (LOS)
- Koulutuksen järjestäminen kaikille ammattilaisille, jotka työskentelevät sijaishuollossa lasten parissa, mukaan lukien sijaisvanhemmat ja valvontaviranomaiset (LOS)
- Mielenterveyspalveluiden turvaaminen sijaishuollossa oleville lapsille (LOS)
- Perheen jälleenyhdistämisen tukeminen sijaishuollossa (LOS & UPR)
- Turvataan vammaisten lasten tarvitsemat palvelut, kuten henkilökohtainen apu, tulkkaus- ja kuljetuspalvelut sekä vammaisten lasten perheiden tuki (LOS & UPR)
- Riittävät, hyvänlaatuiset terveydenhuoltopalvelut vammaisille lapsille (LOS)
- Nuorten alkoholin ja muiden päihteidenkäytön ja tupakoinnin vähentäminen (LOS & TSS)
- Päihteitä käyttävien raskaana olevien naisten hoidon ja palveluiden turvaaminen (LOS)
- Imetyksen edistäminen (LOS)
- Lasten terveiden elämäntapojen ja kulutustottumisten edistäminen (LOS)
- Neuvonnan kehittäminen syömishäiriöistä kärsiville tytöille (CEDAW)
- Kehitysvammaisten tyttöjen oikeuksien riittävä suojelu. Kehitysvammaisten tyttöjen oikeus seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluihin (TSS)
- Välttämättömien/tarpeellisten (all necessary) terveyspalvelujen järjestäminen turvapaikanhakijoille ja maassa laittomasti oleskeleville (TSS).
- Väkivallan lapsitodistajille tarjottava ikätasoista psykososiaalista tukea ja palveluita vastaavasti, kuin väkivallan aikuisille uhreille (GREVIO).
- Asumispalvelujen riittävydestä huolehtiminen turvakotijakson jälkeen väkivallan naisuhreille sekä heidän lapsilleen (GREVIO)

4.2.9 Lapsiperheiden riittävän elintason ja sosiaaliturvan varmistaminen sekä työn ja perheen yhteensovittaminen

- Vähävaraisten perheiden tuen vahvistaminen (LOS & TSS), vähimmäismääraisten vanhempainpäivärahojen, sairauspäivärahojen ja työttömyyspäivärajojen korottaminen (ESOK)
- Riittävän elintason takaaminen kaikille lapsille (LOS)
- Lasten köyhyyttä koskevien tietojen kokoaminen ja analysoiminen laajamittaisesti (LOS)
- Työn ja perheen yhteensovittamisen helpottaminen, kotiin ja perheeseen liittyvien tehtävien yhdenvertainen jakaminen naisten ja miesten kesken sekä naisten syrjinnän kieltä raskauden lapsen syntymän perusteella sekä määräaikaisten työsopimusten uusimatta jättämisen kieltä perhevapaiden perusteella (TSS & KP & CEDAW & UPR)

4.2.10 Lasten suojeleminen kaikenlaiselta väkivallalta

- Kuritusväkivallan ehkäisemisen ja myönteisten kasvatuskäytäntöjen edistäminen (LOS & UPR)
- Kiusaamisen torjunnan vahvistaminen kouluissa (LOS & TSS & CERD ulkomaalaistausten lasten osalta)
- Riittävien turvakotipaikkojen varmistaminen koko maan alueella (GREVIO & LOS & CEDAW & CAT & UPR)
- Perheväkivallan uhrien aseman parantaminen, palvelut, tuki ja auttaminen (GREVIO:n yksityiskohtaiset ja laajat suositukset & TSS & KP & CEDAW & CAT & UPR)
- Kunniaväkivallan ja pakkoavioliittojen ehkäisy ja uhrien auttaminen (GREVIO). Naisten sukupuolielinten silpomisen estävät toimet (ml. tiedottaminen tytöille) (CEDAW)
- Lapsiin kohdistuvan väkivallan esiintyvyyden selvittäminen ja tutkimus (LOS)
- Lanzaroten sopimuksen kansallisen toimeenpanosuunnitelman laatiminen ja riittävät voimavarat sen toteuttamiselle (LOS)
- Verkkoympäristöissä tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön ja ahdistelun torjunnan vahvistaminen (LOS)
- Ihmiskaupan torjunnan vahvistaminen ja ihmiskaupan uhrien aseman parantaminen (KP & CEDAW & CAT & GRETA & UPR)
- Suvaitsemattomuuden, rasismien, muukalaisvihan ja vihapuheen torjunnan vahvistaminen (ACFC & CERD & ECRI & UPR & CEDAW tyttöihin joukkoviestimissä kohdistuvan vihapuheen osalta)
- Perheväkivallan parempi huomioon ottaminen lasten huoltajuudesta päätettäessä (GREVIO & CEDAW)

4.2.11 Lasten harrastusten ja muun vapaa-ajan-toiminnan toteuttaminen

Vaikka lasten harrastukset ja vapaa-ajantoiminta sisältyvät ihmisoikeussopimukseen (mm. LOS 31 art.) ja ne ovat lasten hyvinvoinnille ja kehitykselle tärkeitä, niitä käsitellään suoraan niukasti Suomelle annetuissa suosituksissa. Niiden merkitystä korostaa se, että lapsen oikeuksien komitea on antanut niitä koskevan yleiskommentin nro 17 (2013) lapsen oikeudesta lepoon, vapaa-aikaan, leikkiin, virkistystoimintaan, kulttuurielämään ja taiteisiin.²³ Lapsen aika -tutkijaryhmän raportissa²⁴ nostettiin myös esiin tärkeitä tutkimushavaintoja aiheesta.

²³ CRC/C/GC/17. Yleiskommentti on saatavilla epävirallisena suomenkielisenä käännöksenä lapsiasiavaltuutetun sivuilla <http://lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean-yleiskommentit/>.

²⁴ OKM & STM 2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:7. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161440>. Tutkijaryhmä totesi, että koulun ja harrastusten vuoropuhelua tulee tiivistää. Järjestöt ja kolmas sektori tulisi saada tiiviimmin osaksi lasten ja nuorten parissa kouluissa ja päiväkodeissa tehtävää työtä. Harrastukset tulisi siksi saada tasapuolisesti kaikkien ulottuville. Moni oppilas, joka ei eri syistä ”loista” koulussa, voi harrastuksen kautta tuoda myönteisesti esille erityisosaamistaan, ja saada näin myönteistä palautetta itsestään. Liikunta-aktiviteetit ovat kuitenkin koulun ja internetin jälkeen kolmanneksi yleisin paikka, jossa lapset ja nuoret kokevat kiusaamista ja syrjintää. Lapsia ja nuoria tulee osallistaa urheiluseuratoiminnan suunnitteluun ja toteutukseen enemmän, jolloin harrastuksesta tulisi innostavampaa ja hauskeempaa ja siinä viihdyttäisiin paremmin ja pidempään, ja harrastusliikunnan täytyy olla mahdollista myös pienituloisissa perheissä.

5 Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2020-2023 lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteuttajana

5.1 Aluksi – Lapsistrategian linkittyminen Valtakunnalliseen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan (VANUPO)

Lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaihe on ihmisen kehityksen kannalta erityisen tärkeä siirtymävaihe. Vaikka lapsuuden ja aikuisuuden oikeudellinen 18 vuoden raja on selkeä, kehityksellisesti lapsuuden ja aikuisuuden raja ei ole yksiselitteinen. Lapsuus ja nuoruus limittyvät toisiinsa vahvasti ja monet kasvua tukevat toimenpiteet on tarpeen ulottaa myös täysi-ikäisyyden jälkeiseen varhaisaikuisuuteen.

Nuoruusiän merkitys lapsistrategian kannalta on noussut myös esiin lapsistrategian valmistelussa. Lapsi- ja nuorisopoliittisen ministeriryhmän kokouksessa 24.1.2020 käsiteltiin strategian rajaamiseen liittyviä kysymyksiä. Yksi niistä koski lapsistrategian ulottamista 18 vuotta täyttäneisiin ja sitä vanhempiin nuoriin, ja toisena kysymyksenä esitettiin lapsistrategian yhteys muihin strategioihin, ohjelmiin ja suunnitelmiin.

Tässä luvussa tarkastellaan lapsistrategian yhteyksiä Valtakunnalliseen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan (VANUPO). VANUPO:n tavoitteita ja toimenpidekokonaisuuksia tarkastellaan lasten ja nuorten ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien täytäntöönpanon näkökulmasta. VANUPO tarjoaa esimerkin siitä, miten perus- ja ihmisoikeudet liittyvät vahvasti lapsia ja nuoria koskeviin ohjelmiin. VANUPOa koskevan tarkastelun tarkoituksena on myös osoittaa, että nuoria aikuisia koskevilla ohjelmilla on hyvin samanlainen perus- ja ihmisoikeusperusta kuin alaikäisiä koskevilla.

Luvussa *lapsen oikeuksilla* tarkoitetaan ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslaissa turvattuja oikeuksia, jotka koskevat 0–17-vuotiaita henkilöitä ja *nuorten oikeuksilla* ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslaissa turvattuja oikeuksia, jotka koskevat 18

vuotta täyttäneitä nuoria. Kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön mukaan lapsia ovat 0–17-vuotiaat henkilöt. Nuorisolain mukaan nuoria ovat alle 29-vuotiaat henkilöt.

Valtiolla ja muulla julkisella vallalla on *velvoite kunnioittaa, suojata ja toteuttaa ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia*. Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22 §). Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisen vallan toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia (PL 2.3 §).

Kansallinen lapsistrategia on ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien täytäntöönpanon väline lasten osalta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvova lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lapsen oikeuksien edistämiseksi hallituksen on *toimittava lapsen oikeuksien sopimukseen perustuvan, yhdistävän, kattavan ja oikeusperustaisen kansallisen strategian pohjalta*. Sen vaikuttavuuden turvaamiseksi strategia on hyväksyttävä hallinnon ylimmällä tasolla ja liitettävä kansalliseen kehityssuunnitteluun sekä sisällytettävä kansalliseen budjetointiin.

Lapsistrategian tarkoituksena on ohjata lapsia (0–17-vuotiaita) ja lapsiperheitä koskevaa ja heihin vaikuttavaa politiikkaa ja toimintaa. Lapsistrategiassa olisi kuitenkin hyvä huomioida myös varhaisaikuisuus, sillä lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaihe on ihmisen kehityksen kannalta erityisen herkkä ja huokoinen elämänvaihe. Esimerkiksi toisen asteen koulutus sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaiheeseen. Myös nuorten ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemisessä nivelvaihe on keskeinen ajanjakso.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (LOS) turvattujen oikeuksien lisäksi lapsistrategia perustuu myös muihin ihmisoikeussopimuksiin ja perustuslaissa turvattuihin perusoikeuksiin, jotka turvaavat sekä lapsille että nuorille tärkeitä oikeuksia. Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan Suomessa voimassa olevissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuja oikeuksia ja perusoikeuksilla Suomen perustuslaissa turvattuja oikeuksia. Keskeisiä ihmisoikeussopimuksia ovat muun muassa taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva YK:n sopimus, kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva YK:n sopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus ja uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja. Vammaisten lasten ja nuorten kannalta tärkeässä roolissa on myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. Lisäksi tarkastelussa ovat Euroopan unionin perusoikeuskirjassa turvatut oikeudet.

Luvussa käydään läpi VANUPOssa asetetut nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet. Luku on esimerkinomainen tarkastelu siitä, miten eri strategioiden, ohjelmien ja suunnitelmien toimia ja tavoitteita voidaan lähestyä perus- ja ihmisoikeusperustaisesti. Kunkin tavoite- ja toimenpidekokonaisuuden kohdalla on tarkasteltu, mitä lasten ja nuorten ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia tavoite- ja toimenpidekokonaisuus erityisesti toteuttaa. Tarkastelu ei ole tyhjentävä, vaan luvun tarkoituksena on tuoda esille, että

eri strategiat, ohjelmat ja suunnitelmat liittyvät perus- ja ihmisoikeuksiin ja tätä liityntää olisi hyvä tuoda nykyistä enemmän esille. Tällä voitaisiin vahvistaa perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöönpanoa. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kappalessa turvattu lapsen edun ensisijaisuus liittyy kaikkiin alle 18-vuotiaita koskeviin VANUPO:n tavoitteisiin ja toimenpidekokonaisuuksiin, jonka vuoksi sitä ei ole erikseen mainittu.

Hallitusohjelman mukaisesti VANUPO:ssa on otettu pääteemoiksi nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden vahvistaminen. Syrjäytymistä ehkäistään tehokkaimmin varmistamalla jokaiselle nuorelle merkityksellisen elämän edellytykset. Näitä päämääriä tavoitellaan ohjelmassa kolmen tavoitekokonaisuuden kautta:

- Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee
- Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen
- Nuori luottaa yhteiskuntaan – yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat

5.2 Nuorella on edellytykset sujuvaan arkeen – syrjäytyminen vähenee

Nuoren arjen sujumista parannetaan takaamalla nuorelle pääsy koulutukseen ja työhön, varmistamalla taloudellinen turva ja taloudenhallintataidot sekä vahvistamalla nuoren mielenterveyttä. Syrjäytymistä ehkäistään tehokkaimmin varmistamalla jokaiselle nuorelle merkityksellisen elämän edellytykset.

5.2.1 Nuorisotakuulla turvataan nuoren pääsy koulutukseen ja työhön

- Lapsen oikeudet:
 - oikeus koulutukseen ja opetukseen (PL 16 §, LOS 28 art., TSS-sopimus 13 art., CRPD 24 art., CERD 5 art. e-kohdan 5 kohta, pakolaissopimus 22 art., ESP 17 art. 1 a-kohta, 17.2 art., EIS 1. pöytäkirja 2 art., vähemmistöpuiteyleissopimus 12.3 art., kieliperuskirja 8 art., EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - oikeus ammatinvalinnanohjaukseen (TSS-sopimus 6 art., 9 art., CRPD 27. art. d-kohta, ESP 1 art.)
 - oikeus ammatilliseen koulutukseen (CRPD 24 art., CRPD 27.1 art. d-kohta, TSS-sopimus 6 art., ESP 1 art., 10 art., 15.1 art. (vammaisten ihmisten osalta), EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - oikeus kuntoutukseen (LOS 24 art. ja 23 art., CRPD 26 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)

- oikeus suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan (ESP 30 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
- lasten ja nuorten oikeus suojeluun työssä (LOS 32 art. (lapsen oikeus suojeluun taloudelliselta hyväksikäytöltä ja hänen koulutustaan, terveyttään tai kehitystään todennäköisesti haittaavalta, vaarantavalta tai vahingolliselta työnteolta), EU perusoikeuskirja 32 art., TSS-sopimus 10 art., ESP 7 art.)
- oikeus tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin ja kohteluun työssä ja koulutuksessa ilman sukupuoleen perustuvaa syrjintää tai vammaisuuden perustuvaa syrjintää (CEDAW 10 art., CRPD 6, 24, 27 art., ESP 20 art.)
- oikeudenmukaiset ja kohtuulliset työolot ja työehdot (TSS-sopimus 7 art., CRPD 27 art., EU perusoikeuskirja 31 art.)
- Nuoren oikeudet:
 - oikeus koulutukseen ja opetukseen (PL 16 §, TSS-sopimus 13 art., CRPD 24 art., CERD 5 art. e-kohdan 5 kohta, pakolais-sopimus 22 art., ESP 17 art. 1 a-kohta, 17.2 art., EIS 1. pöytäkirja 2 art., vähemmistöpuiteyleissopimus 12.3 art., kieliperuskirja 8 art., EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - oikeus ammatinvalinnanohjaukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 27 art. d-kohta, ESP 1 art. ja 9 art.)
 - oikeus ammatilliseen koulutukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 24 art., 27. art. d-kohta, ESP 1 art., 10 art. ja 15.1 art. (vammaisten ihmisten osalta), EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - oikeus työhön (TSS-sopimus 6 art. sekä oikeus työoloihin, jotka takaavat kohtuullisen toimeentulon TSS-sopimuksen määräysten mukaisesti 7 art., CRPD 27 art., ESP 1 art., EU perusoikeuskirja 15 art.)
 - oikeus kuntoutukseen (CRPD 26 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
 - oikeus työnvälityspalveluihin (EU perusoikeuskirja 29 art.)
 - oikeus suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan (ESP 30 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - lasten ja nuorten oikeus suojeluun työssä (TSS-sopimus 10 art., ESP 7 art., EU perusoikeuskirja 32 art.)
 - oikeus tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin ja kohteluun työssä ja koulutuksessa ilman sukupuoleen perustuvaa syrjintää (CEDAW 10 art., CRPD 6 art., ESP 20 art.)
 - oikeudenmukaiset ja kohtuulliset työolot ja työehdot (TSS-sopimus 7 art., CRPD 27 art., EU perusoikeuskirja 31 art.)

5.2.2 Nuoren tarpeet, palvelut sekä etuudet tunnistetaan ja otetaan huomioon sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa

- Lapsen oikeudet:
 - oikeus sosiaaliturvaan (PL 19 art., LOS 26 art., TSS-sopimus 9 art., CRPD 28 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, pakolaissopimus 24 art., ESP 12 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaaliavustukseen (ESP 13 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaalipalveluihin (CRPD 28 art., ESP 14 art., PL 19.3 §, EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus riittävään elintasoon (LOS 27 art., TSS-sopimus 11 art., CRPD 28 art.)
 - oikeus välttämättömään huolenpitoon (PL 19.1 §, EU perusoikeuskirja 24 art.)
 - oikeus perustoimeentulon turvaan (PL 19.2 §, EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - perheen oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 16 art., EU perusoikeuskirja 33 art.)
 - lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 17 art.)
 - oikeus suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan (ESP 30 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)

- Nuoren oikeudet:
 - oikeus sosiaaliturvaan (PL 19 §, TSS-sopimus 9 art., CRPD 28 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, pakolaissopimus 24 art.), ESP 12–13 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaaliavustukseen (ESP 13 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaalipalveluihin (ESP 14 art., PL 19.3 §, EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus riittävään elintasoon (TSS-sopimus 11 art., CRPD 28 art.)
 - välttämättömään huolenpitoon (PL 19.1 §)
 - oikeus perustoimeentulon turvaan (PL 19.2 §, EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - perheen oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 16 art., EU perusoikeuskirja 33 art.)

- lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 17 art.)
- oikeus suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan (ESP 30 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)

5.2.3 Vahvistetaan nuorten mielenterveyttä

- Lapsen oikeudet
 - oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveystalouteen sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, LOS 24 art., 23 art., TSS-sopimus 12 art., CRPD 25 art., CEDAW 12.1 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, ESP 12–13 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
 - oikeus kehittymiseen (LOS 6 art., CRPD 3 art.)
 - oikeus erityiseen suojeluun (LOS 3.2 art., TSS-sopimus 10 art., KP-sopimus 24 art., EU perusoikeuskirja 24 art.)
 - oikeus koulutukseen (LOS 28 art. ja 23.3 art., TSS-sopimus 13 art., CRPD 24 art., EIS 1. pöytäkirja 2 art., EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - perheen ja vanhempien oikeus tukeen (PL 19.3 §, LOS 18.2 art., TSS-sopimus 10 art.)
 - perheen oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 16 art., EU perusoikeuskirja 33 art.)
 - lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 17 art.)
 - oikeus ammatinvalinnanohjaukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 27. art. d-kohta, ESP 1 art., 9 art.)
 - oikeus ammatilliseen koulutukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 24 art., CRPD 27.1 art. d-kohta, ESP 1 art., 10 art., 15.1 art. (vammaisten ihmisten osalta), EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - lasten ja nuorten oikeus suojeluun työssä (ESP 7 art., EU perusoikeuskirja 32 art.)
- Nuoren oikeudet
 - oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveystalouteen sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, TSS-sopimus 12 art., CRPD 25 art., CEDAW 12.1 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, ESP 12–13 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
 - oikeus koulutukseen (TSS-sopimus 13 art., CRPD 24 art., EIS 1. pöytäkirja 2 art., EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - oikeus ammatinvalinnanohjaukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 27.1 art. d-kohta, ESP 1 art. ja 9 art.)

- oikeus ammatilliseen koulutukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 24 art., CRPD 27.1 art. d-kohta, ESP 1 art., 10 art. ja 15.1 art.(vammaisten ihmisten osalta), EU perusoikeuskirja 14 art.)
- lasten ja nuorten oikeus suojeluun työssä (ESP 7 art., EUperusoikeuskirja 32 art.)

5.2.4 Kehitetään lastensuojelun jälkihuoltoa antamalla nuorelle riittävä ja tarpeenmukainen tuki matkalla aikuisuuteen

- Lapsen oikeudet
 - oikeus sosiaaliturvaan (PL 19 art., LOS 26 art., TSS-sopimus 9 art., CRPD 28 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, pakolaissopimus 24 art., ESP 12 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaaliavustukseen (ESP 13 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaalipalveluihin (PL 19.3 §, CRPD 28 art., ESP 14 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveystalouteen sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, LOS 24 art. ja 23 art., TSS-sopimus 12 art., CRPD 25 art., CEDAW 12.1 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, ESP 11–13 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
 - oikeus erityiseen suojeluun (LOS 3.2 art., TSS-sopimus 10 art., KP-sopimus 24 art., EU perusoikeuskirja 24 art.)
 - oikeus kehittymiseen (LOS 6 art., CRPD 3 art.)
 - perheen/vanhempien oikeus tukeen/suojeluun (PL 19.3 §, LOS 18.2 art., TSS-sopimus 10 art., KP-sopimus 23.1 art., ESP 16 art.)
 - perheen oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 16 art., EU perusoikeuskirja 33 art.)
 - lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 17 art.)
- Nuoren oikeudet
 - oikeus sosiaaliturvaan (TSS-sopimus 9 art., CRPD 28 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, pakolaissopimus 24 art., ESP 12 art., ESP 13 art., PL 19 §, EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaaliavustukseen (ESP 13 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaalipalveluihin (PL 19.3 §, ESP 14 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)

- o oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveystalouteen sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, TSS-sopimus 12 art., CRPD 25 art., CEDAW 12.1 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, ESP 11–13 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
- o lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 17 art.)

5.2.5 Moniammatillista yhteistyötä ja erityisesti nuorisotyötä vahvistetaan perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa

- Lapsen oikeudet
 - o oikeus sosiaaliturvaan (PL 19 art., LOS 26 art., TSS-sopimus 9 art., CRPD 28 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, pakolaissopimus 24 art., ESP 12 art., EU perusoikeuskirja 34 art.,)
 - o oikeus sosiaalipalveluihin (PL 19.3 §, CRPD 28 art., ESP 14 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - o oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveystalouteen sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, LOS 24 art. ja 23 art., TSS-sopimus 12 art., CRPD 25 art., CEDAW 12.1 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta), ESP 12–13 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
 - o oikeus koulutukseen ja opetukseen (PL 16 §, LOS 28 art., TSS-sopimus 13 art., CRPD 24 art., CERD 5 art. e-kohdan 5 kohta, pakolaissopimus 22 art., ESP 17 art. 1 a-kohta ja 17.2 art., EIS 1. pöytäkirja 2 art., vähemmistöpuiteyleissopimus 12.3 art., kieli-peruskirja 8 art., EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - o oikeus ammatinvalinnanohjaukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 27.1 art. d-kohta, ESP 1 art. ja 9 art.)
 - o oikeus ammatilliseen koulutukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 24 art., CRPD 27.1 art. d-kohta, ESP 1 art., 10 art. ja 15.1 art. (vammaisten ihmisten osalta), EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - o oikeus kehittymiseen (LOS 6 art., CRPD 3 art.)
 - o oikeus erityiseen suojeluun (LOS 3.2 art., TSS-sopimus 10 art., KP-sopimus 24 art., EU perusoikeuskirja 24 art.)
 - o oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta ja huonolta kohtelulta (PL 7.2 §, LOS 19 art., KP-sopimus 9.1 art., CRPD 14.1 art. ja 16–17 art., EIS 5 art., ESP 17.1 art. b-kohta, vähemmistöpuiteyleissopimus 6.2 art., EU perusoikeuskirja 3.1 art. ja 6 art.)

- Nuoren oikeudet
 - oikeus sosiaaliturvaan (PL 19 art., TSS-sopimus 9 art., CRPD 28 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, pakolaissopimus 24 art., ESP 12 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus sosiaalipalveluihin (PL 19.3 §, CRPD 28 art., ESP 14 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveyspalveluihin sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, TSS-sopimus 12 art., CRPD 25 art., CEDAW 12.1 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, ESP 12-13 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
 - oikeus koulutukseen ja opetukseen (PL 16 §, TSS-sopimus 13 art., CRPD 24 art., CERD 5 art. e-kohdan 5 kohta, pakolaissopimus 22 art., ESP 17 art. 1 a-kohta ja 17.2 art., EIS 1. pöytäkirja 2 art., vähemmistöpuiteyleissopimus 12.3 art., kieliperuskirja 8 art., EU perusoikeuskirja 14 art.)
 - oikeus ammatinvalinnanohjaukseen (TSS-sopimus 6 art., CRPD 27. art. d-kohta, ESP 1 art., 9 art.)
 - oikeus ammatilliseen koulutukseen (ESP 1 art., 10 art., 15.1 art. (vammaisten ihmisten osalta), EU perusoikeuskirja 14 art., CRPD 24 art., CRPD 27.1 art. d-kohta, TSS-sopimus 6 art.)
 - oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta ja huonolta kohtelulta (PL 7.2 §, EIS 5 art., KP-sopimus 9.1 art., CRPD 14.1 art., 16–17 art., ESP 17.1 art. b-kohta, vähemmistöpuiteyleissopimus 6.2 art., EU perusoikeuskirja 3.1 art. ja 6 art.)

5.2.6 Nuorten edellytykset itsenäiseen asumiseen paranevat ja heidän asunnottomuutensa vähenee

- Lapsen oikeudet
(VANUPO:ssa kokonaisuus rajattu täysi-ikäisiin nuoriin)
- Nuoren oikeudet
 - oikeus asuntoon sekä tuki asumiseen (PL 19.4 §, TSS-sopimus 11 art., CERD 5 art. e-kohdan 3 kohta, pakolaissopimus 21 art., ESP 31 art. ja 15 art. (vammaisten nuorten osalta), EU perusoikeuskirja 34 art.)
 - oikeus suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan (ESP 30 art., EU perusoikeuskirja 34 art.)

5.2.7 Nuorella on mahdollisuus mieluisaan harrastukseen

- Lapsen oikeudet
 - oikeus kehittymiseen (LOS 6 art., CRPD 3 art.)
 - oikeus leikkiin ja lepoon (LOS 31 art.)
 - oikeus ottaa osaa kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoi-
mintaan (LOS 31 art., TSS-sopimus 15 art., CRPD 30 art. vammaisten lasten osalta, ESP 15 art.)
 - oikeus sivistystoimintaan (CERD 5 art. e-kohdan 6 kohta)
 - oikeus kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä (PL 16.2 §)
 - naisten yhtäläiset mahdollisuudet (CEDAW 10 art. g-kohta ja 13 art. c-kohta)
- Nuoren oikeudet
 - oikeus ottaa osaa kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoi-
mintaan (TSS-sopimus 15 art., CRPD 30 art. vammaisten lasten osalta, ESP 15 art.)
 - oikeus sivistystoimintaan (CERD 5 art. e-kohdan 6 kohta)
 - oikeus kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä (PL 16.2 §)
 - naisten yhtäläiset mahdollisuudet (CEDAW 10 art. g-kohta ja 13 art. c-kohta)

5.2.8 Taloudenhallinta haltuun ennakoivalla talousneuvonnalla

- Lapsen oikeudet
 - koulutuksen päämäärät (LOS 29 art. 1 kap. d-kohta (lapsen valmistaminen vastuulliseen elämään))
 - oikeus neuvontaan ja henkilökohtaiseen apuun hädän ehkäisemiseksi (ESP 13 art.)
- Nuoren oikeudet
 - oikeus neuvontaan ja henkilökohtaiseen apuun hädän ehkäisemiseksi (ESP 13 art.)

5.3 Nuorella on keinot ja taidot osallistumiseen ja vaikuttamiseen

Nuorten osaamispääomaa vahvistetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen avulla kouluissa ja oppilaitoksissa. Samalla tavoitellaan myös laajempaa osallistumispohjaa vaikuttajaryhmille muissa vaikuttamisen paikoissa. Jokaisen nuoren mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa edellyttää, että nuoret tunnustetaan ja tunnustetaan osana päätöksentekoa.

5.3.1 Kehitetään nuorille suunnattuja yhteiskunnallisen osallistumisen välineitä

- Lapsen oikeudet
 - oikeus tulla kuulluksi ja oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin (PL 6.3 §, LOS 12 art.)
 - yksilön mahdollisuuksien edistäminen osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon (PL 14.4 §, KP-sopimus 25 art., CEDAW 7 art. c-kohta, CRPD 3, 7, 9, 19 ja 29 art., vammaisten lasten osalta myös ESP 15 art., vähemmistöpuiteyleissopimus 15 art., EU perusoikeuskirja 24.1 art. ja 26 art.)
 - oikeus vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen (PL 2.2 § ja 20.2 §)
 - oikeus mielipiteenilmaisuuksiin ja sananvapauteen (PL 12 §, LOS 13 art., KP-sopimus 19 art., EIS 10 art., CRPD 21 art.)
 - syrjimättömyys, syrjinnän kielto ja yhdenvertaisuus (PL 6 §, LOS 2 art., KP-sopimus 2 art., TSS-sopimus 2 art., CEDAW 2 art., CRPD 3–5 ja 7 art., CERD 5 art., pakolaissopimus 3 art., EIS 14 art., EIS 12 lisäpöytäkirjan 1 art., EU perusoikeuskirja 21 art.)
 - oikeus saada tietoa median välityksellä (LOS 17 art.)
 - *OM:n koordinoima EN:n lasten osallistumisoikeuksien arviointipilotti*
- Nuoren oikeudet
 - yksilön mahdollisuuksien edistäminen osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon (PL 14.4 §, EU perusoikeuskirja 24.1 art., 26 art., KP-sopimus 25 art., CEDAW 7 art. c-kohta, CRPD 3, 9, 19 ja 29 art., vähemmistöpuiteyleissopimus 15 art.)
 - oikeus vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen (PL 2.2 § ja 20.2 §)

- oikeus mielipiteenilmaisuuun ja sananvapauteen (KP-sopimus 19 art. EIS 10 art., PL 12 §, CRPD 21 art.)
- syrjimättömyys, syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuus (PL 6 §, KP-sopimus 2 art., TSS-sopimus 2 art., CEDAW 2 art., CRPD 3, 4, 5 ja 7 art., CERD 5 art., pakolaissopimus 3 art., EIS 14 art. ja EIS 12 lisäpöytäkirjan 1 art., EU perusoikeuskirja 21 art.)

5.3.2 Vahvistetaan koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta

- Lapsen oikeudet
 - koulutuksen päämäärät (LOS 29 art., TSS-sopimus 13 art., CRPD 8 art.)
 - Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva peruskirja (EN:n ministerikomitean suositus)
 - YK:n julistus ihmisoikeuskasvatuksesta (soft law)
 - oikeus tulla kuulluksi ja oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin (LOS 12 art., PL 6.3 §, CRPD 7 art.)
- Nuoren oikeudet
 - koulutuksen päämäärät (TSS-sopimus 13 art., CRPD 8 art.)
 - Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskeva peruskirja (EN:n ministerikomitean suositus)
 - YK:n julistus ihmisoikeuskasvatuksesta (soft law)

5.3.3 Nuorten ääni kuuluvaksi ilmastonmuutoskeskustelussa

- Lapsen oikeudet
 - oikeus mielipiteenilmaisuuun ja sananvapauteen (PL 12 §, LOS 13 art., KP-sopimus 19 art., CRPD 21 art., EIS 10 art.)
 - vastuu ympäristöstä (PL 20.1 §)
 - oikeus vaikuttaa elinympäristöään koskevan päätöksentekoon (PL 2.2 § ja 20.2 §)
 - yksilön mahdollisuuksien edistäminen osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon (PL 2.2 § ja 14.4 §, KP-sopimus 25 art., CRPD 3, 7, 19 ja 29 art., vammaisten lasten osalta myös ESP 15 art.)
 - oikeus päästä osalliseksi tieteen kehityksen ja sen soveltamisen eduista (TSS-sopimus 15 art.)
 - oikeus saada tietoa median välityksellä (LOS 17 art.)
 - YK:n kestävän kehityksen ohjelma Agenda 2030 (soft law)

- Nuoren oikeudet
 - oikeus mielipiteenilmaisuuun ja sananvapauteen (PL 12 §, KP-sopimus 19 art., CRPD 21 art., EIS 10 art.)
 - vastuu ympäristöstä (PL 20.1 §)
 - oikeus vaikuttaa elinympäristöään koskevan päätöksentekoon (PL 2.2 § ja 20.2 §)
 - yksilön mahdollisuuksien edistäminen osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon (PL 2.2 § ja 14.4 §, KP-sopimus 25 art., CRPD 3, 9, 19 ja 29 art., vammaisten nuorten osalta myös ESP 15 art.)
 - oikeus päästä osalliseksi tieteen kehityksen ja sen soveltamisen eduista (TSS-sopimus 15 art.)
 - YK:n kestävän kehityksen ohjelma Agenda 2030 (soft law)

5.4 Nuori luottaa yhteiskuntaan – yhdenvertaisuus ja turvallisuus vahvistuvat

Merkityksellinen elämä edellyttää, että nuorella on luottamusta yhteiskuntaan ja omaan tulevaisuuteensa. Turvallisuutta parannetaan mm. nuorten yhdenvertaisuutta edistämällä, nuorten sosiaalista osaamista, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta vahvistamalla sekä lisäämällä nuoren valmiuksia toimia syrjintätilanteissa. Kiusaamiseen puuttumalla tarjotaan jokaiselle nuorelle mahdollisuus kasvaa rauhassa. Lasten ja nuorten vuorovaikutus- ja tunnetaitoja kehittämällä, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa tukevilla rakenteilla, ja toimijoiden välisellä yhteistyöllä rakennetaan nuorten luottamusta ja turvallisuuden tunnetta.

5.4.1 Nuorten ihmissuhde- ja vuorovaikutustaitoja vahvistetaan ja kiusaamiseen puututaan

- Lapsen oikeudet
 - oikeus kehittymiseen (LOS 6 art., CRPD 3 art.)
 - koulutuksen päämäärät (LOS 29 art., TSS-sopimus 13 art., CRPD 8 art.)
 - oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveystalvuihin sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, LOS 24 art. ja 23 art., TSS-sopimus 12 art., CRPD 25 art., CEDAW

- 12.1 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta, ESP 12–13 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
 - oikeus tulla kuulluksi ja oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin (PL 6.3 §, LOS 12 art., CRPD 7 art.)
 - oikeus erityiseen suojeluun (LOS 3.2 art., TSS-sopimus 10 art., KP-sopimus 24 art., CRPD 16 art., EU perusoikeuskirja 24 art.)
 - oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta ja huonolta kohtelulta (PL 7.2 §, LOS 19 art., KP-sopimus 9.1 art., EIS 5 art., CRPD 14.1 art. ja 16–17 art., ESP 17.1 art. b-kohta, Lanzaroten sopimus, Istanbulin sopimus 4 ja 18 art., vähemmistöpuiteyleissopimus 6.2 art., EU perusoikeuskirja 3.1 art. ja 6 art.)
 - lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 17 art.)
 - syrjimättömyys, syrjinnän kieltäminen ja yhdenvertaisuus (PL 6 §, LOS 2 art., KP-sopimus 2 art., TSS-sopimus 2 art., CEDAW 2 art., CRPD 3, 4, 5, 7 art., CERD 5 art., pakolaissopimus 3 art., EIS 14 art. ja EIS 12 lisäpöytäkirjan 1 art., EU perusoikeuskirja 21 art.)
- Nuoren oikeudet
 - oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveystalouteen sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, TSS-sopimus 12 art., ESP 12–13 art., EU perusoikeuskirja 35 art., CRPD 25 art., CEDAW 12.1 art., CERD 5 art. e-kohdan 4 kohta)
 - nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 17 art.)
 - oikeus suojeluun väkivallalta (PL 7.2 §, KP-sopimus 9.1 art., CRPD 14.1 art., 16–17 art., EIS 5 art., ESP 17.1 art. b-kohta, Istanbulin sopimus 4 art. ja 18 art., vähemmistöpuiteyleissopimus 6.2 art., EU perusoikeuskirja 3.1 art. ja 6 art.)
 - syrjimättömyys, syrjinnän kieltäminen ja yhdenvertaisuus (PL 6 §, KP-sopimus 2 art., TSS-sopimus 2 art., CEDAW 2 art., CRPD 3, 4, 5, 7 art., CERD 5 art., pakolaissopimus 3 art., EIS 14 art. ja EIS 12 lisäpöytäkirjan 1 art., EU perusoikeuskirja 21 art.)

5.4.2 Tunnistetaan syrjiviä rakenteita ja lisätään nuorten valmiuksia toimia syrjintätilanteissa

- Lapsen oikeudet
 - oikeudenmukaisuuden edistäminen yhteiskunnassa (PL 1.2 §)

- syrjimättömyys, syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuus (PL 6 §, LOS 2 art., KP-sopimus 2 art., TSS-sopimus 2 art., CEDAW 2 art., CRPD 3, 4, 5 ja 7 art., CERD 5 art., pakolaissopimus 3 art., EIS 14 art. ja EIS 12 lisäpöytäkirjan 1 art., EU perusoikeuskirja 21 art.)
- etnisen syrjinnän torjunta (CERD), sukupuoleen perustuvan syrjinnän torjunta (CEDAW)
- koulutuksen päämäärät (LOS 29 art. TSS-sopimus 13 art., CRPD 8 art.)
- Nuoren oikeudet
 - oikeudenmukaisuuden edistäminen yhteiskunnassa (PL 1.2 §)
 - syrjimättömyys, syrjinnän kieltö ja yhdenvertaisuus (PL 6 §, KP-sopimus 2 art., TSS-sopimus 2 art., CEDAW 2 art., CRPD 3, 4, 5 ja 7 art., CERD 5 art., pakolaissopimus 3 art., EIS 14 art., EIS 12 lisäpöytäkirjan 1 art., EU perusoikeuskirja 21 art.)

5.4.3 Vahvistetaan moniammatillista yhteistyötä rikoksilla oireilevien nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja nuorten tekemien rikosten ehkäisemiseksi

- Lapsen oikeudet
 - mahdollisuuksien mukaan muiden kuin oikeudellisten toimien ensisijaisuus rikoksiin syyllistyneiden lasten kohdalla (LOS 40. 3–4 art.)
 - vapaudenriiston kohteeksi joutuneen lapsen inhimillinen ja hänen ikäkautiset tarpeensa huomioiva kohtelu (LOS 37 art.)
 - kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen kieltö (PL 7.2 §, LOS 37 art., CAT (kokonaisuudessaan), KP-sopimus 7 art., EIS 3 art., CRPD 15 art., EN:n kidutuksen vastainen sopimus (kokonaisuudessaan), EU perusoikeuskirja 4 art.)
 - rikoksista epäillyn, syytetyn ja tuomitun oikeuksista ja vapaudenriiston edellytyksistä (LOS 37 ja 40 art., KP-sopimus 9 art., 10 art. ja 14 art., CRPD 13–14 art., EIS 5 art. ja 6 art.)
 - oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja terveyspalveluihin sekä oikeus terveyden suojeluun (PL 19.3 §, LOS 24 art., TSS-sopimus 12 art., CRPD 25-26 art., ESP 12–13 art., EU perusoikeuskirja 35 art.)
 - oikeus kehittymiseen (LOS 6 art., TSS-sopimus 12.2 art. a-kohta, CEDAW 3 art., CRPD 3 art. h-kohta)

- oikeus tulla kuulluksi (PL 6.3 § ja 21.2 §, LOS 12 art., CRPD 7 art., EU perusoikeuskirja 24 art.)
 - lapsen oikeus erityiseen suojeluun (LOS 3.2 art., TSS-sopimus 10 art., KP-sopimus 24 art.)
 - oikeus koulutukseen (PL 16 §, LOS 28 art. ja 23.3 art., TSS-sopimus 13 art.)
 - perheen/vanhempien oikeus tukeen/suojeluun (PL 19.3 §, LOS 18.2 art., TSS-sopimus 10 art., KP-sopimus 23.1 art., ESP 16 art.)
 - lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun (ESP 17 art.)
 - syrjimättömyys, syrjinnän kieltä ja yhdenvertaisuus (PL 6 §, LOS 2 art., KP-sopimus 2 art., TSS-sopimus 2 art., CEDAW 2 art., CRPD 3, 4, 5, 7 art., CERD 5 art., pakolaissopimus 3 art., EIS 14 art., EIS 12 lisäpöytäkirjan 1 art., EU perusoikeuskirja 21 art.)
- Nuoren oikeudet
 - VANUPOssa toimenpidekokonaisuus koskee vain alle 18-vuotiaita

5.4.4 Vahvistetaan koordinaatiota nuoriin kohdistuvan some-houkuttelun ("grooming") ehkäisemiseksi

- Lapsen oikeudet
 - oikeus saada tietoa mediasta sekä oikeus suojeluun haitalliselta aineistolta (LOS 17 art., Istanbulin sopimus 17 art.)
 - oikeus suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta ja huonolta kohtelulta (PL 7.2 §, LOS 19 art., KP-sopimus 9.1 art., CRPD 14.1 art. ja 16–17 art., EIS 5 art., Lanzaroten sopimus, Istanbulin sopimus 4 ja 18 art., ESP 17.1 art. b-kohta, vähemmistöpuiteyleis-sopimus 6.2 art., EU perusoikeuskirja 3.1 art. ja 6 art.)
 - oikeus seksuaaliselta riistolta ja väkivallalta (LOS 34 art. sekä Lanzaroten sopimus, Istanbulin sopimus, ihmiskauppasopimus, EIS 5 art., KP-sopimus 9 art., CRPD 16 art. sekä Lasten myynnin, lapsiprostituution ja lapsipornografian kieltä CRC-OP-SC:n mukaisesti)
 - koulutuksen päämäärät (Istanbulin sopimus 14 art.)
 - Teemasta on lisäksi Euroopan neuvoston lasten oikeuksien ohjelman laaja soft law -aineisto
- Nuoren oikeudet
 - VANUPOssa toimenpide koskee vain 13–16-vuotiaita

6 Kansainvälisiä esimerkkejä lapsistrategioista

Luvussa esitellään kansainvälisiä esimerkkejä lapsistrategioista. Kansainvälisten kokemusten tarkastelu auttaa ymmärtämään lapsistrategian merkitystä. Hyötynä on myös se, että muiden maiden kokemuksista voidaan saada oppia oman strategian valmisteluun. Luku perustuu Lapsen aika -raportin²⁵ (2019) ja Itlan selvityksen²⁶ (2019) koonteihin. Lisäksi luvussa tarkastellaan Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin lapsia koskevia strategioita.

6.1 Euroopan neuvoston ja Euroopan unionin lapsistrategiat

Euroopan neuvostossa ja Euroopan unionissa on laadittu lapsiin ja nuoriin liittyviä strategioita tai ohjelmia. Samalla valtioille on annettu suosituksia lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyvien teemojen toteuttamiseksi. Esimerkiksi Euroopan neuvostossa on laadittu "Children's strategy", joka on tuottanut lapsen oikeuksiin perustuvaa ohjeistusta eri hallinnonaloille. Euroopan Unionissa on laadittu "Investing in Children" -suositus. EU:ssa on valmisteilla Investoidaan lapsiin -suosituksen jatkoksi lapsitakuu köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa olevien lasten oikeuksien turvaamiseksi. Suomessa on toteutettu lasten osallistumisoikeuksia koskevan Euroopan neuvoston työkalun pilotointi, jonka yhteydessä toteutettiin myös lasten osallistumisoikeuksien toteutumisen arviointi²⁷.

OECD on koonnut eri maiden tueksi lasten hyvinvointitietoa ja politiikkavalintoja. OECD toteaa maiden politiikkatoimien ylittävän perinteiset politiikkarajat (sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikka kietoutuvat yhteen). Varhaiskasvatukseen liittyvä kehitystyö on ollut yksi OECD:n keskeisistä painopisteistä.

²⁵ OKM & STM 2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161441>.

²⁶ Itla 2019. Kansainvälinen selvitys lapsistrategioista ja lapsivaikutusten arvioinnista. https://itla.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/10/Raportti_FINAL_22.10.2019.pdf.

²⁷ OM 2020. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2020:10. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162085>.

6.1.1 Euroopan neuvoston lapsistrategian (2016–2021) viisi painopistealuetta

Euroopan neuvoston lapsistrategia perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksiin. Strategian tarkoituksena on tukea ihmisoikeussopimusten velvoitteiden toteutumista lasten osalta. Painopistealueita vuosien 2016–2021 strategiassa ovat:

- Yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille lapsille
- Kaikkien lasten osallistuminen
- Väkivallaton lapsuus kaikille lapsille
- Lapsiystävällinen oikeudenkäyttö kaikille lapsille
- Lapsen oikeudet digitaalisessa ympäristössä

6.1.2 Euroopan unionin ”Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre” -suositus

EU:n komission Investoidaan lapsiin -suosituksessa tarkoituksena on antaa EU-maille ohjeita lasten köyhyyden torjunnasta ja lasten hyvinvoinnin edistämisestä sekä löytää yhteisiä keinoja näihin haasteisiin vastaamiseksi. Suosituksessa edellytetään lasten oikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa ja kolmeen pilariin perustuvia integroitua strategioita. Suosituksen kolme pilaria ovat riittävät resurssit, laadukkaat palvelut ja lasten oikeus osallistua.

1. Riittävien resurssien saanti tuloköyhyyden ja aineellisen puutteen vähentämiseksi

- Tuetaan vanhempien osallistumista työmarkkinoille ja varmistetaan, että heidän työntekonsa on kannattavaa.
- Tarjotaan kohtuullinen elintaso lapsi- ja perhe-etuuksien yhdistelmällä ja varmistetaan, että etuudet jakautuvat tasaisesti eri tuloryhmiin, mutta vältetään toimeentuloaloukset ja leimautuminen.

2. Laadukkaiden ja kohtuuhintaisten palvelujen saanti lasten mahdollisuuksien lisäämiseksi ja heidän kehityksensä tukemiseksi

- Parannetaan kohtuuhintaisten varhaiskasvatuspalvelujen saatavuutta lasten eriarvoisuuden vähentämiseksi.
- Lisätään koulutusjärjestelmien vaikutusta yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin varmistamalla, että kaikki lapset saavat osallisuutta edistävää korkealaatuista koulutusta.

- Parannetaan terveydenhuoltojärjestelmien valmiutta puuttua huono-osaisten lasten tarpeisiin.
- Tarjotaan lapsille turvallinen ja asianmukainen asumis- ja elinympäristö.
- Vahvistetaan perheille annettavaa tukea ja sijaishuoltojärjestelyjen laatua.

3. Lasten oikeus osallistua

- Tuetaan kaikkien lasten osallistumista leikkeihin sekä harrastus-, liikunta- ja kulttuuritoimintaan – kouluympäristön ulkopuolella tapahtuvaan epäviralliseen oppimiseen.
- Otetaan käyttöön mekanismeja, jotka edistävät lasten osallistumista omaan elämäänsä vaikuttavien päätösten tekemiseen.

Lisäksi komissio vaatii hallintotapa-, täytäntöönpano- ja seurantajärjestelyjen kehittämistä:

- Vahvistetaan eri sektorien välisiä synergiaetuja.
- Vahvistetaan näyttöön pohjautuvan politiikan kehittämistä ja sosiaalipoliittista innovointia.

6.1.3 Euroopan unionin lapsitakuu

Euroopan parlamentin, neuvoston ja komission hyväksymän EU:n sosiaalisten oikeuksien pilarin yksi pääperiaate on lasten hyvinvoinnin edistäminen ja tukeminen. Tärkeänä painopistealueena pidetään lapsiperheköyhyyden torjumista Euroopan sosiaalirahastosta. Euroopan parlamentti vaati vuonna 2015 lapsitakuuta (Child Guarantee) varmistamaan, että jokaisella haavoittuvassa asemassa olevalla lapsella on pääsy maksuttomaan perusterveydenhuoltoon, varhaiskasvatukseen ja koulutukseen, kunnolliseen asumiseen ja ravintoon. Parlamentti edellytti 2017 komissiolta valmisteltavia toimenpiteitä lapsitakuun toteuttamiseksi.

Lapsitakuu on parhaillaan valmisteilla EU:ssa. Tarkoituksena on, että se sisällytettäisiin EU:n budjettiin vuosiksi 2021–2027. Lapsitakuun tavoitteena on, että se auttaisi EU:n jäsenvaltioita toimeenpanemaan komission suosituksen Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre. Suositus antaa jäsenvaltioille suuntaviivat kokonaisvaltaisiksi strategioiksi lapsiperheköyhyyden torjumiseksi ja lasten hyvinvoinnin edistämiseksi.

6.2 Lapsen aika -raporttiin koottuja esimerkkejä Euroopan maiden lapsistrategioista

Euroopan maissa hallitusten lapsistrategiat ja -ohjelmat keskittyvät yleensä lapseen ja perheisiin. Nuorisopolitiikan alue on usein oma kokonaisuutensa erillään lapsi- ja perhepolitiikasta. Lapsistrategioiden tavoitteena on lapsiperheköyhyyden ja eriarvoisuuden poistaminen. Perheitä tuetaan eri ohjelmilla, jotka koskevat esimerkiksi taloudellisia etuuksia, verovähennyksiä, lasten ja perheiden palveluja sekä vanhempainvapaita. Monessa Euroopan maassa perhepolitiikan erityisiä kohderyhmiä ovat haavoittuvassa asemassa olevien lasten perheet sekä monilapsiset perheet. Lapsia ja perheitä koskeva politiikka kehittyy yhä enenevässä määrin kohti kokonaisvaltaisia ja poikkihallinnollisia lähestymistapoja.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan hankkeessa vuosina 2018–2019 etsittiin, millaista eri hallinnon alat ylittävää strategiatyötä ja palvelujen ohjausta lasten nuorten ja heidän perheidensä hyvinvoinnin alalla on tehty erityisesti sosiaali-, terveys- ja opetusalojen yhteistyönä eri maissa (yhteensä 11 maata). Lähempään tarkasteluun valikoituivat Englanti ja Irlanti. Molemmissa maissa kansallisen strategiatyön eteneminen on ollut tavoitteellista ja systemaattista.

Tästä erityisesti Englannissa "Every Child Matters"²⁸ ja "The Children's Plan"²⁹ -strategiatyö toimivat esimerkkeinä. Molemmat strategiat ovat kiinnittyneet YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Irlannissa eri hallinnonalojen toimintaa lasten ja nuorten hyväksi ohjataan ministeriöiden yhteisen politiikkaohjelman³⁰ (2014–2020) avulla (Better outcomes, Brighter Futures: The National Policy Framework for Children and Young People), joka kattaa 0–24-vuotiaat.

Englannissa ja Irlannissa muodostettiin yhteinen ymmärrys lasten ja nuorten palvelujärjestelmän toimivuudesta korkealla poliittisella tasolla. Samoin tuotettiin myös kansallinen strategia-asiakirja, jossa on määritelty etenemisen suunta ja tavoitteet.

²⁸ Every child matters. Green Paper, Cm 5860. HM Treasury. TSO, London 2003. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272064/5860.pdf

²⁹ The Children's Plan. Building brighter futures. Cm 7280. Department for Children, Schools and Families. TSO, London 2007. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/325111/2007-childrens-plan.pdf

³⁰ Better Outcomes, Brighter Futures: The national policy framework for children & young people 2014–2020. Department of Children and Youth Affairs. Stationery Office, Dublin 2014. <https://assets.gov.ie/23796/961bbf5d975f4c88adc01a6fc5b4a7c4.pdf>

Strategian toimeenpano-ohjelmassa on määritelty eri tahojen vastuut, yhteistyövelvoitteet, tukijat ja toiminnan seuranta. Tavoitteiden toteutumista seurataan suunnitelmallisesti ja seurantaan on nimetty vastuutahot. Haasteena on ollut strategioiden jatkuvuuden turvaaminen yli hallituskausien.

Eri Pohjoismaissa on toteutettu lukuisia lapsia ja nuoria koskevia suunnitelmia, ohjelmia ja strategioita. Lapsipolitiikkaa keskittyy paljolti lasten varhaiskasvatukseen, opetukseen sekä lasten ja perheiden hyvinvointiin. Pohjoismaissa on viime vuosina panostettu erityisesti lasten ja nuorten kuulemiseen ja osallistamiseen. Jokaisessa Pohjoismaassa on lapsiasiavaltuutettu tai vastaava toimielin, jonka tehtävänä on edistää lasten oikeuksien toteutumista. Kaikissa maissa myös tuetaan lapsi- ja nuorisjärjestöjä valtiollisilla rahoitusjärjestelmillä.

Ruotsin valtiopäivät hyväksyi vuonna 2010 strategian lasten oikeuksien vahvistamiseksi.³¹ Se perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteisiin. Ruotsin lapsiasiavaltuutetulle on annettu erityinen tehtävä edistää strategian käyttöönottoa kunnissa ja aluehallinnossa sekä kerätä ajantasaista tilastotietoa lasten ja nuorten elinoloista.

LAPSEN AIKA -RAPORTISSA ESILLE NOSTETTUJA KESKEISIÄ OPPEJA KANSAINVÄLISISTÄ KOKEMUKSISTA:

- Lapsistrategiatyön alkuvaiheessa tulee tarkoin määritellä strategian tavoitteet, kohderyhmä, prosessi ja seurantamekanismit sekä strategian suhde muihin strategioihin, ohjelmiin ja suunnitelmiin.
- Strategiatyön tulee olla hallituskautta huomattavasti pidempi poikkihallinnollinen prosessi, joka tarvittaessa voidaan jakaa eri osiin tai vaiheisiin.
- Strategiatyöhön tulisi sitouttaa mahdollisimman moni sidosryhmä. Erityisen tärkeää on kuulla ja osallistaa lapsia ja nuoria itseään, lapsiasiavaltuutettua sekä lapsi- ja nuorisjärjestöjä.

³¹ Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige. Regeringskansliet. Diarienummer: S2010.026 <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2011/10/s2010.026/>

- Hyvässä strategiassa on sovittu sen seurannasta ja vaikutusten arvioinnista.
- On huolehdittava riittävästä resursseista strategian valmisteluun, toimeenpanoon ja seurantaan.
- Tutkittu kokemustieto antaa hyvän pohjan toimenpiteille. Suomessa voitaisiin hyödyntää esimerkiksi kouluterveyskyselyä nykyistä enemmän.
- Nuorille tulee luoda oma ohjelmakokonaisuus, jossa nostetaan esille heille kohdistetut toimenpiteet.
- Lasten hyvinvointi on riippuvainen vanhempien hyvinvoinnista. Sen takia vanhemmuuden tuki tulisi olla osana lapsistrategiaa.
- Sitoutumista yhteiseen strategiaan edistää ylimmän poliittisen ja virkamiesjohdon aktiivinen toiminta ja tuki. Myös eri ministeriöiden sitouttaminen strategiaan ja muutoksen toimeenpanoon on tärkeää.
- Muutoksen toimeenpano on toteutettava johtamisjärjestelmän kautta asiakastyöstä ylimpään johtoon. Johtamisjärjestelmät on uudistettava kaikilla hallinnon tasoilla selkeyttämällä vastuita ja velvoittamalla eri tahot yhteistyöhön.
- Laaja systeeminen muutos vaatii aikaa kaikkien lasten ja nuorten parissa toimivien julkisten, yksityisten ja vapaaehtoistyön tahojen sekä vanhempien, huoltajien ja perheiden kanssa.

6.3 Itlan selvitys lapsistrategioista (Ruotsi, Skotlanti ja Uusi-Seelanti)

Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö (Itla) julkaisi lokakuussa 2019 Owal Groupin toteuttaman selvityksen³² kolmen maan (Ruotsi, Skotlanti ja Uusi-Seelanti) lapsistrategioista sekä lapsivaikutusten arvioinnista. Lapsistrategia on kaikissa Itlan vertailumaissa keskeinen työkalu lapsen oikeuksien edistämiseen ja siitä raportointiin.

Tarkastelun kohteena olleiden maiden lapsistrategioilla on vahvat kytkökset YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Lapsistrategioiden lähtökohtana ovat lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit ja suositukset.

Uudessa-Seelannissa ja Skotlannissa velvollisuus lasten hyvinvoinnin ja lapsen oikeuksien edistämisestä on kirjattu lainsäädäntöön. Ruotsissa lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteet siirtyivät kokonaisuudessaan lainsäädäntöön vuoden 2020 alusta, ja Skotlannissa samaa tavoitellaan vuotta myöhemmin.

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Suomessa kansainväliset ihmisoikeussopimukset saatetaan voimaan ns. blankettilailla, jossa sopimusmääräysten todetaan olevan voimassa niin kuin niistä on sopimuksessa sovittu. Näin on menetelty myös YK:n lapsen oikeuksien voimaansaattamisen osalta. Tämä tarkoittaa, että Suomessa ei ole tarvetta laatia erillistä sisällöllistä lakia lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanemiseksi. Sopimus on siis Suomessa lakina voimassa ja se on osa Suomen oikeusjärjestystä.

Lapsistrategioita päivitetään verrattain tiheästi. Uudessa-Seelannissa ja Skotlannissa velvoite päivittää strategia kolmen vuoden välein sisältyy lainsäädäntöön. Tällä pyritään varmistamaan strategioiden ajantasaisuus ja vastaavuus kunkin hetken sekä tulevaisuuden tarpeisiin. Ruotsissa vastaavat kirjaukset on sisällytetty itse strategiaan, ja toimenpiteitä on kohdennettu muutaman vuoden välein.

Lapsistrategioiden valmisteluun on osallistettu laajasti eri toimijoita (lapsia, vanhempia sekä asiantuntijoita). Laajan osallisuuden toteutumista pidettiin tärkeänä, jotta strategiat heijastavat eri toimijoiden näkemyksiä ja jotta niille syntyi vahva julkinen mandaatti. Lasten ja nuorten osallistaminen strategian valmistelun yhteydessä on Skotlannissa ja Uudessa-Seelannissa kirjattu lakiin.

³² Itla 2019. Kansainvälinen selvitys lapsistrategioista ja lapsivaikutusten arvioinnista. https://itla.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/10/Raportti_FINAL_22.10.2019.pdf.

Vastuu lapsistrategian toteutumisesta on selkeästi määritetty. Ruotsissa lapsiasiainvaltuutetulla on laaja vastuu lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon tukemisesta ja seurannasta. Uudessa-Seelannissa pääministerin kabinetin alaisuudessa toimii erillinen osasto. Skotlannissa vastuu on erikseen laissa määritelty kaikille ministereille. Lapsistrategioiden toimeenpanoa seurataan systemaattisesti. Tietopohjaa on kehitetty eri maissa mahdollistamaan strategian toimeenpanon tuloksellisuuden ja vaikutusten todentamisen. Muun muassa lapsia ja nuoria koskevaa kansallista tilastointia on kehitetty ja sitä on täydennetty muulla tiedonkeruulla, kuten lasten ja nuorten näkemyksiä hyödyntävillä selvityksillä sekä teemaan liittyvillä tutkimuksilla.

ITLAN SELVITYKSESSÄ LUETELLUT KESKEISET OPIT LAPSISTRATEGIAAN KANSAINVÄLISTEN KOKEMUSTEN POHJALTA:

- 1. Lapsistrategian ja lapsivaikutusten arvioinnin yhteen kytkeminen.**
Lapsivaikutusten arvioinnilla on kaikissa tämän selvityksen tarkastelumaissa tiivis kytkös lapsistrategiaan. Lapsivaikutusten arviointi sisältyy tarkastelumaissa joko lapsistrategioiden toimeenpanosuunnitelmiin tai sitä hyödynnetään työvälineenä lapsen oikeuksien edistämässä ja tehdystä työstä raportoidessa. Lapsivaikutusten arviointi toimii siten sekä strategioiden toimeenpanon että seurannan keskeisenä työkaluna.
- 2. Laaja tietopohja ja osallistaminen.** Lapsistrategioiden valmisteluun on osallistettu kaikissa tarkastelun kohteena olleissa maissa laajasti eri toimijoita (lapsia, vanhempia sekä asiantuntijoita). Laajan osallisuuden toteutuminen on ollut tärkeää paitsi sisällöllisesti myös mahdollisimman vahvan julkisen mandaatin näkökulmasta. Lisäksi strategioiden laadinnan pohjana on ollut systemaattinen katsaus olemassa olevaan tieteelliseen ja muuhun lapsen oikeuksien toteutumista ja hyvinvointia koskevaan tietoon.
- 3. Jatkuvasti päivittyvä strategia.** Tarkastelun kohteena olleissa maissa lapsistrategioita päivitetään verrattain tiheästi. Uudessa-Seelannissa ja Skotlannissa velvoite päivittää strategia kolmen vuoden välein sisältyy lainsäädäntöön, millä pyritään varmistamaan strategioiden ajantasaisuus ja vastaavuus kunkin hetken sekä tulevaisuuden tarpeisiin. Ruotsissa vastaavat kirjaukset on sisällytetty itse strategiaan, ja toimenpiteitä on kohdennettu muutaman vuoden välein.
- 4. Toimeenpanoon ja toteutumisen seurannan vastuiden selkeä määrittely.** Ruotsissa lapsiasiainvaltuutetulla on laaja vastuu lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanon tukemisesta ja seurannasta.

Uudessa-Seelannissa strategian valmistelusta ja toimeenpanosta on vastannut Uuden-Seelannin pääministerin kabinetti. Kabinettiin perustettiin tätä varten Lasten hyvinvoinnin ja köyhyyden vähentämisen osasto ja työtä johtaa pääministeri, joka toimii pääministerin tehtävän ohessa lapsiköyhyyden vähentämisen ministerinä, ja lapsiasioiden ministeri. Skotlannissa vastuu on erikseen laissa määritelty kaikille ministereille, jotka kukin raportoivat omalta osaltaan strategian toimeenpanosta parlamentille.

5. **Kaksi aikajännettä.** Strateginen tavoitteenasettelu tapahtuu pitkällä – hallituskaudet ylittävällä – aikajännteellä, mutta samanaikaisesti strategiaa toimeenpannaan ja seurataan lyhyemmän aikavälin mittareilla, indikaattoreilla ja käytännön toimeenpanosuunnitelmilla.
6. **Vastuuminister(e)ille velvollisuus** raportoida eduskunnalle strategian edistymisestä. Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukainen lapsen edun toteutuminen vaatii jatkuvaa päätösten seurausten analysointia sekä lapsivaikutusten ennako- ja jälkiarviointeja. Tämä koskee sekä lapsiin kohdistuvia päätöksiä että muita toimenpiteitä yksittäisen lapsen näkökulmasta ja lasten näkökulmasta yleisesti. Seurannalla pystytään tunnistamaan lapsen oikeuksien vahvistamiseen tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimenpiteet. Uudessa-Seelannissa lapsiasioiden ministeri valmistelee vuosittain raportin, jossa kuvataan lapsistrategian tuloksellisuutta. Lisäksi ministeri raportoi vuosittain strategian edistymisestä parlamentille. Skotlannissa ministerien tulee lain mukaan raportoida parlamentille kolmen vuoden välein millä toimenpiteillä he ovat edistäneet tai varmistaneet YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden toteuttamista Skotlannissa ja miten he ovat lisänneet julkista tietoisuutta ja ymmärrystä lapsen oikeuksista.

6.4 Lopuksi

Kansainvälisissä lapsistrategiaesimerkeissä korostuu niiden sitominen lasten oikeuksiin. Eri maiden lapsistrategioissa korostetaan hallituskaudet ylittävää aikajännettä. Samalla kuitenkin on huolehdittava strategian päivittämisestä ja kyvystä vastata ajan-kohtaisiin lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien haasteisiin. Strategian valmistelussa, toteutuksessa ja seurannassa tutkimustiedolla on olennainen merkitys. Strategiaa ja sen toimeenpanoa tulee seurata ja vaikutuksia arvioida. Jotta strategia voisi olla

tehokas lasten oikeuksien toimeenpanon väline, strategian toimenpiteille tulee varata riittävät voimavarat ja sillä tulee olla pysyvä rooli lapsipolitiikan ohjauksessa. Systemaattinen lapsivaikutusten arviointi kuuluu olennaisena osana lasten oikeuksien toimeenpanoon.

Lapsen oikeus osallistua on keskeinen lapsia koskeva perus- ja ihmisoikeus. Perustuslain lisäksi se perustuu myös muuhun kansalliseen lainsäädäntöön ja useisiin suosituksiin ja ohjelmiin. Lasten osallisuuden edistäminen ja esteiden poistaminen on yksi lapsistrategian keskeisiä arvolähtökohtia ja tavoitteita. Useissa tutkimuksissa on esitetty huoli siitä, että mahdollisuus vaikuttaa ei toteudu yhdenvertaisesti eri lapsiryhmien välillä, vaan osa lapsista joutuu kamppailemaan osallistumisoikeuksiensa puolesta muita enemmän. Yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet ovatkin iso kysymys osallisuus oikeuksien toteutumisessa. Kuinka lasten osallisuutta voidaan tukea varhaislapsuudesta alkaen, jotta heillä olisi kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon? Lapsistrategialla tuetaan yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien toteutumista.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Better Outcomes, Brighter Futures: The national policy framework for children & young people 2014 – 2020. Department of Children and Youth Affairs. Stationery Office, Dublin 2014.

<https://assets.gov.ie/23796/961bbf5d975f4c88adc01a6fc5b4a7c4.pdf>

Brems, Eva – Desmet, Ellen – Vandenhole, Wouter (toim.): Children's Rights Law in the Global Human Rights Landscape: Isolation, Inspiration, Integration? Routledge, New York 2017.

The Children's Plan. Building brighter futures. Cm 7280. Department for Children, Schools and Families. TSO, London 2007.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/325111/2007-childrens-plan.pdf

Detrick, Sharon (toim.): The United Nations Convention on the Rights of the child. A guide to the "Travaux Préparatoires". Martinus Nijhoff, Dordrecht 1992.

Euroopan neuvoston Lapsen oikeuksien strategia 2016-2021 // Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016–2021). Euroopan neuvosto 2016.

<https://www.coe.int/en/web/children/children-s-strategy> (viitattu 6.5.2020)

Euroopan komission Lapsitakuu-sivut // Child guarantee for vulnerable children.

Euroopan komissio. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1428&langId=en> (viitattu 6.5.2020)

Euroopan komissio: "Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre". Komission suositus 20.2.2013 (2013/112/EU)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0112&from=FI>

Every child matters. Green Paper, Cm 5860. HM Treasury. TSO, London 2003.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/272064/5860.pdf

Hakalehto, Suviaanna: Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent, Helsinki 2018.

Hakalehto, Suviaanna – Pahlman, Irma (toim.): Lapsen oikeudet terveydenhuollossa. Kauppakamari, Helsinki 2018.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20

Hakalehto, Suvianna – Toivonen, Virve (toim.): Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kauppakamari, Helsinki 2016.

Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.): Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 2013.

Hakalehto, Suvianna (toim.): Lapsen oikeudet koulussa. Kauppakamari, Helsinki 2015.

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Oppilaan oikeudet opetustoimessa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 2013.

Hallberg, Pekka – Karapuu, Pekka – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. WSOYpro, Helsinki 2011.

Haugli, Trude – Nylund, Anna – Sigurdson, Randi – Bendiksen, Lena R.L. (toim.): Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries. Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights, Volume: 5. Brill, Leiden 2019.

<https://brill.com/view/title/39188>

Hetemäki, Inka (toim.): Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja. UNICEF Suomi. Edita, Helsinki 2011.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2. uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2017.

Itla (Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö): Selvitys lapsivaikutusten arvioinnista. Raportti 3.6.2019. Helsinki 2019.

<https://itla.fi/download/raportti-selvitys-lapsivaikutusten-arvioinnista/>

Itla (Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö): Kansainvälinen selvitys lapsistrategioista ja lapsivaikutusten arvioinnista. Raportti 22.10.2019. Helsinki 2019.

https://itla.fi/wp-content/uploads/sites/2/2019/10/Raportti_FINAL_22.10.2019.pdf

Jokiranta, Virve – Peltonen, Milla – Rissanen, Antti – Rosenqvist, Susanne – Voltti, Samuli – Käsmä, Laura – Luoma, Julia – Falk, Sonja – Kuokkanen, Julia: Lapsiläh-töinen budjetointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:23.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162217>

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20

Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:6.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162053/STM_2020_6.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Kemiläinen, Mika – Keinänen, Anssi: Yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin laatu hallituksen esityksissä. Edilex artikkeli 26/2015. Edita, Helsinki 2015.

Kervinen, Elina – Ollus, Natalia: Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI), Helsinki 2019.

https://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/J4q2bt28H/HEUNI_Report_89_Lapsiin_ja_nuoriin_kohdistuva_ihmiskauppa_Suomessa_2019.pdf

Koivurova, Timo – Pirjatanniemi, Elina (toim.): Ihmisoikeuksien käsikirja. Tieto-sanomaa, Helsinki 2013.

Korpilahti, Ulla – Kettunen, Hanna – Nuotio, Erika – Jokela, Satu – Nummi, Vuokko Maria – Lillsunde, Pirjo (toim.): Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161899/STM_2019_27_J.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Lapsen aika. Kohti kansallista lapsistrategiaa 2040. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161441>

Malekian, Farhad – Nordlöf, Kerstin (toim.): The Sovereignty of Children in Law. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne 2012.

Mikkola, Matti: Social human rights of Europe. Legisactio, Porvoo 2010.

Nieminen, Liisa: Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Talentum, Helsinki 2013.

Nieminen, Liisa: Lapsuudesta vanhuuteen. Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa. Edita, Helsinki 2006.

Nieminen, Liisa: Lasten perusoikeudet. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1990.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20

O'Donnell, Rebecca (toim.): Reference document on unaccompanied children. A Compilation of Relevant EU Laws & Policies. CONNECT 2014.
http://www.connectproject.eu/PDF/CONNECT-EU_Reference.pdf

OECD:n Perheet ja lapset -sivut // Families and children. Organisation for Economic Co-operation and Development 2019.
<https://www.oecd.org/social/family/> (viitattu 6.5.2020)

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. 5. uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2012.

Rantala, Kati – Alasuutari, Noora – Järvikangas, Inka – Saarenpää, Karolina: Ihmisvaikutusten arviointi hallituksen esityksissä: luokittelusta laatuun ja sen puutteisiin. Tutkimuksia 5/2019. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Helsinki 2019.

Ruck, Martin D. – Peterson-Badali, Michele – Freeman, Michael (toim.): Handbook of Children's Rights. Global and Multidisciplinary Perspectives. Routledge, New York 2017.

Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige. Regeringskansliet. Diarienummer: S2010.026 <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2011/10/s2010.026/>

Tobin, John (toim.): The UN Convention on the Rights of the Child. A Commentary. Oxford University Press, New York 2019.

Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma 2020–2023. Tavoitteena nuoren merkityksellinen elämä ja osallisuus yhteiskunnassa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2020:2.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162007/OKM_2020_2_VANUPO_fi_u.pdf

Väljärvi, Jouni (toim.): Edellytykset kasvuun, oppimiseen ja osallisuuteen kaikille. Tutkijoiden havaintoja ja suosituksia lasten ja nuorten monipuolisen kehityksen, terveyden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisu 2019:7.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161440>

Lyhenneluettelo

Kunkin sopimuksen kohdalla on säädöskokoelman sopimussarjan (SopS) numeron perään merkitty, onko kysymyksessä Yhdistyneiden kansakuntien (YK), Euroopan neuvoston (EN), Kansainvälisen työjärjestön (ILO), Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön (UNESCO) tai Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin sopimus.

- **ACFC:** Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antava komitea
- **Biolääketiedesopimus:** Yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla (SopS 23-24/2010, EN)
- **CAT:** Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (SopS 59-60/1989; YK)
- **CED:** Kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehty kansainvälinen yleissopimus (sopimuksen ratifiointiprosessi meneillään, hallituksen esitys annetaan tänä vuonna, YK)
- **CEDAW:** Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67-68/1986, YK)
- **CERD:** Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 37/1970, YK)
- **CMW:** Kansainvälinen yleissopimus siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista (Suomi ei ole ratifioinut sopimusta, YK)
- **CPT:** Eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun estämiseksi (valvoo Eurooppalaista yleissopimusta kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi)
- **CRC-OP-AC:** Lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin (SopS 30-31/2002, YK)
- **CRC-OPIC:** Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä (SopS 4-5/2016, YK)
- **CRC-OP-SC:** Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta (SopS 40-41/2012, YK)
- **CRPD valinnainen pöytäkirja:** Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja
- **CRPD:** Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26-27/2016, YK)
- **ECRI:** Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI on yksi Euroopan neuvoston ihmisoikeuselimistä)
- **EIS 1 lisäpöytäkirja:** Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen ensimmäinen lisäpöytäkirja

- **EIS 12 lisäpöytäkirja:** Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen kahdestoista lisäpöytäkirja
- **EIS 13 lisäpöytäkirja:** Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen kolmastoista lisäpöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta kaikissa olosuhteissa (SopS 6-7/2005, EN)
- **EIS 4 lisäpöytäkirja:** Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen neljäs lisäpöytäkirja
- **EIS 6 lisäpöytäkirja:** Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen kuudes lisäpöytäkirja kuolemanrangaistuksen poistamisesta
- **EIS 7 lisäpöytäkirja:** Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen seitsemäs lisäpöytäkirja
- **EIS:** Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18-19/1990 ja myöh. muutoksinen, EN)
- **EN:** Euroopan neuvosto
- **EN:n kidutuksen vastainen sopimus:** Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (SopS 16-17/1991)
- **ESOK:** Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea
- **ESP:** Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (SopS 77-78/2002, EN)
- **EU perusoikeuskirja:** Euroopan unionin perusoikeuskirja
- **Eurooppalainen kidutuksen vastainen yleissopimus:** Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (SopS 16-17/1991, EN)
- **Eurooppalainen lapsenhuoltosopimus:** Eurooppalainen yleissopimus lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja lasten palauttamisesta (SopS 56/1994, EN)
- **Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta:** (Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (SopS 38-39/2012, EN)
- **GRETA:** Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä
- **GREVIO:** Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä
- **Haagin adoptiosopimus:** Yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa (SopS 29/1997, Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi)
- **Haagin lapsikaappausopimus:** (Yksityisoikeuden alaa koskeva yleissopimus kansainvälisestä lapsikaappauksesta (SopS 57/1994, Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi)
- **Ihmiskaappausopimus:** Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (SopS 43-44/2012, EN)
- **ILO:** Kansainvälinen työjärjestö (The International Labour Organization)

- **ILO:n yleissopimus nro 138:** Työhön pääsemiseksi vaadittavaa vähimmäisikää koskeva yleissopimus nro 138 (SopS 87/1976, ILO)
- **ILO:n yleissopimus nro 169:** Itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskeva yleissopimus nro 169 (Suomi ei ole ratifioinut sopimusta, ILO)
- **ILO:n yleissopimus nro 182:** Lapsityön pahimpien muotojen kieltämistä ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi koskeva yleissopimus nro 182 (SopS 16/2000, ILO)
- **ILO:n yleissopimus nro 183:** Äitiyssuojelua koskeva yleissopimus nro 183 (Suomi ei ole ratifioinut sopimusta, ILO)
- **Istanbulin sopimus:** Yleissopimus naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 52-53/2015, EN)
- **Kieliperuskirja:** Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998, EN)
- **KP [luvussa 4]:** Ihmisoikeuskomitea (The Human Rights Committee, valvoo KP-sopimusta)
- **KP-sopimus:** Kansalaisyhteiskunnallisia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7-8/1976, YK)
- **Kulttuuridiversiteettisopimus:** Yleissopimus kulttuuri-ilmainsuuden moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä (SopS 16-17/2007, UNESCO)
- **Lanzaroten sopimus:** Yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (SopS 77-78/2011, EN)
- **Lasten oikeuksien käyttöä koskeva sopimus:** Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus (SopS 12-13/2011, EN)
- **LOS [luvussa 4]:** YK:n lapsen oikeuksien komitea (The Committee on the Rights of the Child (CRC), valvoo lapsen oikeuksien yleissopimusta)
- **LOS:** Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59-60/1991, YK)
- **Pakolaissopimus:** Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (SopS 77/1968, YK)
- **Palermion sopimuksen lisäpöytäkirja:** Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (SopS 70-71/2006, YK)
- **PL:** Suomen perustuslaki (731/1991)
- **Sopimus syrjinnän vastustamisesta opetuksen alalla:** Yleissopimus syrjinnän vastustamiseksi opetuksen alalla (SopS 59/1971, UNESCO)
- **TSS-sopimus:** Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976, YK)
- **UNESCO:** (Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö)
- **UPR:** Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu
- **Vähemmistöpuiteyleissopimus:** Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 1-2/1998, EN)
- **YK:** Yhdistyneet kansakunnat

